

Aileme

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AMORF FERROMANYETİK MADDELERDE MATTEUCCI VE MANYETO-İNDÜKTİF
ETKİLER

Hasan MALKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
FİZİK ANABİLİM DALI

MALATYA

1995

"Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne"

İş bu çalışma jürimiz tarafından Fizik Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. H. Hüseyin Uslu

Üye Y. Doç. Dr. İlhan Aksoy

Üye Y. Doç. Dr. Selvak Atalay

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

12.12.1995

Prof. Dr. Esref YÜKSEL
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada, teknolojik açıdan önemli uygulama alanına sahip olan FeSiB ve CoSiB amorf ferromanyetik tellerin dairesel yöndeki manyetik özellikleri incelenmiştir. Bu amaçla, tele AC bir akım uygulanarak telin iki ucu arasında oluşan e_L voltajı ölçülmüştür. Ayrıca telin uzunluğu doğrultusunda tele AC dış bir manyetik alan uygulanarak yine telin iki ucu arasında oluşan Matteucci voltajı ölçülmüştür. Bunlara ek olarak ısıtma işlemlerinin tellerin dairesel yöndeki manyetik özelliklerine olan etkileri incelenmiştir.

Elde edilen bu sonuçları kullanarak ısıtma işlemine tabi tutulmamış ve tutulmuş olan tellerin manyetik yapıları tartışılmıştır ve ısıtma işlemi görmüş FeSiB alaşımlı tel için yeni bir domain yapısı sunulmuştur.

ABSTRACT

In this study, the circumferential magnetic properties of FeSiB and CoSiB amorphous ferromagnetic wires are investigated which have a wide variety of application in technology. So, the induced e_L voltage between both ends of the wire were measured by applying an AC current through the wire. Also, induced Matteucci voltage between both ends of the wire were measured by applying an external AC magnetic field in wire axis direction. Moreover the effect of furnace annealing on the circumferential properties were studied.

Using obtained results the magnetic structure of as-cast and annealed wire were discussed and a new domain structure for annealed FeSiB wire was proposed.

TEŐEKKÜR

Çalıőmalarım sırasında bana sürekli destek olan, benimle ilgilenen yerinde ve zamanında yaptığı uyarılarla çalıőmama katkısı sebebi ile sayın hocam Yrd.Doç.Dr. Selçuk ATALAY'a teőekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar bana olan maddi ve manevi hiç bir desteđini esirgemeyen aileme en içten teőekkürlerimi sunarım.

Bölümümüzün uzmanı Kadir TOY'a değerli yardımlarından dolayı çok teőekkür ederim.

Ayrıca çalıőmalarım sırasında bana manevi desteğini bir an bile eksik etmeyen arkadaşım Funda ERSOY ATALAY'a, Rıza ÖZTÜRK'e, Őeref ÜSTÜNEL'e ve diğer bütün arkadaşlarıma teőekkürler ederim.

Araőtırmalarımnda kullandığım telleri sağladığından dolayı UNİTİKA Őirketine özellikle teőekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

<u>İçindekiler</u>	<u>Sayfa</u>
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Ferromanyetik Maddeler ve Bunlarla İlgili Temel Parametreler	2
1.2.1. Ferromanyetik maddeler	2
1.2.2. Temel parametreler	3
1.3. Anisotropi Enerjisi	5
2. AMORF TELLERİN ÜRETİMİ VE TEORİSİ	8
2.1. Amorf Tellerin Üretimi	8
2.2. Isıl İşlem Görmemiş Amorf Ferromanyetik Tellerde Stres ve Domain Yapısı	10
2.3. Amorf Ferromanyetik Tellerde Matteucci Etki	13
2.4. Amorf Ferromanyetik Tellerde Manyeto-İndüktif Etki	15
2.5. Maddelerin Manyetoelatik Özellikleri	17
2.5.1. Manyetostriksiyon	17
2.5.2. ΔE etki	17
2.6. Dış Streslerin Ferromanyetik Maddelerin M-H _w Eğrisi Üzerindeki Etkisi	19
3. DENEYSEL YÖNTEM	21
3.1. Numune Hazırlanması ve Isıl İşlemler	21
3.2. Matteucci Etki Ölçümleri	22
3.3. Manyeto-İndüktif Etki Ölçümleri	24
3.4. Histerisis Eğrilerinin Elde Edilişi	27
3.5. Hata Kaynakları	27

4.	MATTEUCCI ETKİ İLE İLGİLİ DENEYSEL SONUÇLAR	29
4.1.	Giriş	29
4.2.	Isıl İşlem Görmemiş Amorf Ferromanyetik Teller	29
4.3.	Isıl İşlemin Matteucci Voltajına Etkisi	36
4.4.	Amorf Ferromanyetik Tellerde Frekansın ve AC Dış Manyetik Alanın Etkisi	38
4.5.	Amorf Ferromanyetik Tellerde Stresin Etkisi	51
5.	MANYETO-İNDÜKTİF ETKİ İLGİLİ DENEYSEL SONUÇLAR	55
5.1.	Giriş	55
5.2.	Isıl İşlem Görmemiş Amorf Ferromanyetik FeSiB ve CoSiB Teller	55
5.3.	Isıl İşlem Görmüş Amorf Ferromanyetik Teller	63
5.4.	Frekansın ve DC Dış Manyetik Alanın Etkileri	70
5.5.	Amorf Ferromanyetik Tellere Uygulanan AC Akımın e_L Üzerine Etkisi	84
5.6.	Amorf Ferromanyetik FeSiB ve CoSiB Tellere Dış Stresin Etkisi	90
6.	SONUÇLAR	96
7.	KAYNAKLAR	97
8.	ÖZGEÇMİŞ	100

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Ferromanyetik maddede iki muhtemel domain yapısı	2
1.2. Ferromanyetik madde içinde domain duvarı	3
1.3. Uygulanan manyetik alan ile tipik bir ferromanyetik maddenin manyetizasyon değişimi (M-H _w eğrisi)	4
1.4. Anisotropi enerjisinin tanımlanması	6
2.1. Amorf tellerin üretim sisteminin a) önden görünüş, b) yandan görünüş	9
2.2. Katılaşma süresince amorf telin enine ve yandan şematik görünüşü	11
2.3. Fe-esaslı ve Co-esaslı tellerde kolay eksenin ve iç stresin temsili gösterimi	11
2.4. Co ve Fe alaşımlı ısıtılmış işlem görmemiş tellerin M-H _w eğrileri	12
2.5. Fe-esaslı tel ($\lambda > 0$) ve Co-esaslı tel ($\lambda < 0$) için domain yapıları	13
2.6. Co esaslı telde Matteucci etkisi	14
2.7. e _L 'yi elde etmek için deneysel devre	16
2.8. Sıfır manyetostriktif ısıtılmış işlem görmemiş telin a) I _w , b) e _{tot} ve c) e _L 'nin dalga biçimlerinin fotoğrafı	16
2.9. Çeşitli θ açıları için normalize olmuş H'a karşı normalize edilmiş elastik katsayılarının grafiği	18
2.10. $\lambda_s > 0$ durumunda (a) $\sigma = 0$ için ve (b) $\sigma > 0$ için Fe esaslı telde domain yapısı	19
2.11. $\lambda_s > 0$ olan bir ferromanyetik madde için M-H _w eğrileri	20
3.1. Tüp fırının sıcaklık grafiği	22
3.2. Matteucci voltajı ölçüm sisteminin blok diyagramı	23
3.3. Isıtılmış işlem görmüş CoSiB telde I _{ex} , e _m fotoğrafı	24
3.4. Manyeto-İndüktif etki ölçüm sisteminin blok diyagramı	25
3.5. e _L ve M-H _w ölçümü için deneysel devre	25
3.6. Isıtılmış işlem görmemiş CoSiB telin I _w , e _{tot} ve e _L fotoğrafı	26

3.7.	Isıl işlem görmüş CoSiB telin I_w , e_{tot} ve e_L fotoğrafı	26
4.1.	Isıl işlem görmemiş FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği ($H_{ac}=50$ A/m)	31
4.2.	Isıl işlem görmemiş FeSiB telde 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği	32
4.3.	Isıl işlem görmemiş CoSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği ($H_{ac}=50$ A/m)	33
4.4.	Isıl işlem görmemiş CoSiB telde e_m 'nin manyetik alanın karşı grafiği	34
4.5.	FeSiB tel için normalize olmuş elastik katsayısının manyetik alana karşı grafiği	35
4.6.	CoSiB tel için normalize olmuş elastik katsayısının manyetik alana karşı grafiği	35
4.7.	500°C'de ısıl işlem görmüş FeSiB telde $H_{ac}=50$ A/m'de 100 ve 500 Hz için e_m 'nin ısıl işlem zamanına karşı grafiği	37
4.8.	$H_{ac}=50$ A/m altında 400°C'de çeşitli zamanlar için ısıl işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μ m çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği	39
4.9.	$H_{ac}=50$ A/m altında 420°C'de 10 ve 30 dakika için ısıl işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μ m çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği	40
4.10.	$H_{ac}=72$ A/m altında 460°C'de çeşitli zamanlar için ısıl işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μ m çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği	41
4.11.	$H_{ac}=50$ A/m altında 500°C'de çeşitli zamanlar için ısıl işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μ m çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği	42
4.12.	400°C'de 5 ve 15 dakika ısıl işlem görmüş 125 μ m çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz için e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği	43
4.13.	400°C'de 40 ve 60 dakika ısıl işlem görmüş 125 μ m çapında FeSiB tel için	

- 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 44
- 4.14. 400°C'de 120 ve 160 dakika ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 45
- 4.15. 420°C'de 5 ve 30 dakika ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 46
- 4.16. 500°C'de 2 ve 10 dakika ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 47
- 4.17. 500°C'de 12.5 ve 30 dakika ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 48
- 4.18. $H_{ac}=50$ A/m manyetik alan altında 500°C'de eşitli süreler için ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği 49
- 4.19. 500°C'de 5 ve 40 dakika ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği 50
- 4.20. $f=100$ Hz, $H_{ac}=50$ A/m altında 400°C'de çeşitli zamanlar için ısıtma işlemi görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μm çapında FeSiB telin e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği 52
- 4.21. $f=100$ Hz, $H_{ac}=72$ A/m altında 460°C'de 1 ve 30 dakika için ısıtma işlemi görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μm çapında FeSiB telin e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği 53
- 4.22. $f=100$ Hz, $H_{ac}=50$ A/m altında 500°C'de çeşitli zamanlar için ısıtma işlemi görmüş 20 cm uzunlukta ve 125 μm çapında FeSiB telin e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği 54

5.1.	Isıl işlem görmemiş FeSiB telin $M-H_w$ eğrileri	57
5.2.	Isıl işlem görmemiş CoSiB telin $H=0$ iken dairesel $M-H_w$ eğrileri üzerine etkisi (a) 1 kHz, (b) 4 kHz ve (c) 7 kHz	58
5.3.	Isıl işlem görmemiş CoSiB telin 4.17 kHz'de DC manyetik alanın $M-H_w$ eğrileri üzerine etkisi (a) $H=720$ A/m, (b) $H=1080$ A/m ve (c) $H=1800$ A/m	59
5.4.	Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=60$ mA'de e_L 'nin frekansa karşı grafiği	60
5.5.	Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telde e_L 'nin DC manyetik alana karşı grafiği	61
5.6.	Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telde e_L 'nin uygulanan I_w akımına karşı grafiği	62
5.7.	370°C'de değişik süreler için ısıl işlem görmüş FeSiB tellerin 3 kHz'de dairesele yöndeki $M-H_w$ eğrileri (a) 5 dk., (b) 25 dk. ve (c) 150 dk.	64
5.8.	420°C'de değişik süreler için ısıl işlem görmüş FeSiB tellerin 1 kHz'de dairesele yöndeki $M-H_w$ eğrileri (a) 5 dk., (b) 25 dk. ve (c) 150 dk.	65
5.9.	500°C'de değişik süreler için ısıl işlem görmüş FeSiB tellerin 3 kHz'de dairesele yöndeki $M-H_w$ eğrileri (a) 5 dk. ve (b) 10 dk.	65
5.10.	500°C'de ısıl işlem görmüş FeSiB telin 3 ve 1 kHz'de e_L 'nin ısıl işlem zamanına karşı grafiği	66
5.11.	Yüzeyi kristalleşmiş FeSiB telin şematik görünüşü	67
5.12.	Yüzeyi kristalleşmiş FeSiB tel için önerilen domain yapısı	67
5.13.	500°C'de değişik süreler için ısıl işlem görmüş FeSiB tellerin 3 kHz'de dairesele yöndeki $M-H_w$ eğrileri (a) 10 dk., (b) 30 dk. ve (c) 50 dk.	69
5.14.	500°C'de ve $H=0$ A/m'de 10 saniye için ısıl işlem görmüş CoSiB telin dairesele yöndeki $M-H_w$ eğrilerine frekansın etkisi (a) 1 kHz, (b) 6 kHz, (c) 10.1 kHz ve (d) 15 kHz	71
5.15.	500°C'de 5 dk. ısıl işlem görmüş CoSiB telin dairesel yöndeki $M-H_w$ eğrilerine (a) 2 kHz, (b) 3 kHz, (c) 75. kHz ve (d) 14.5 kHz	72

- 5.16. 500°C'de 10 saniye ısıtım işlem görmüş CoSiB telin 3 kHz'de dairesel yöndeki M-H_w eğrilerine (a) H=72 A/m, (b) H=288 A/m, (c) H=1440 A/m 73
- 5.17. 370°C'de ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin I_w=30 mA için e_L'nin frekansa karşı grafiği 74
- 5.18. 460°C'de ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin I_w=60 mA için e_L'nin frekansa karşı grafiği 75
- 5.19. 500°C'de ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin I_w=55 mA için e_L'nin frekansa karşı grafiği 76
- 5.20. 370°C'de 5 ve 25 dakika ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin I_w=55 mA, 1 ve 3 kHz için e_L'nin DC manyetik alan, H'a karşı grafiği 77
- 5.21. 460°C'de 20 sn. ve 1 dakika ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin I_w=60 mA, 10 kHz için e_L'nin DC manyetik alana karşı grafiği 78
- 5.22. 450°C'de ısıtım işlem görmüş 130 µm çapında CoSiB telin I_w=30 mA için e_L'nin frekansa karşı grafiği 79
- 5.23. 500°C'de ısıtım işlem görmüş 130 µm çapında CoSiB telin I_w=55 mA için e_L'nin frekansa karşı grafiği 80
- 5.24. 450°C'de 30 sn. ve 40 dakika ısıtım işlem görmüş 130 µm çapında CoSiB telin I_w=55 mA, 1 ve 3 kHz için e_L'nin DC manyetik alana karşı grafiği 81
- 5.25. 450°C'de 60 ve 185 dakika ısıtım işlem görmüş 130 µm çapında CoSiB telin I_w=55 mA, 1 ve 3 kHz için e_L'nin DC manyetik alana karşı grafiği 82
- 5.26. 500°C'de 40 ve 90 dakika ısıtım işlem görmüş 130 µm çapında CoSiB telin I_w=55 mA, 1 ve 3 kHz için e_L'nin DC manyetik alana karşı grafiği 83
- 5.27. 370°C'de değişik zamanlar için ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin 1 kHz için e_L'nin AC I_w akımına karşı grafiği 85
- 5.28. 400°C'de değişik zamanlar için ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin 1 kHz için e_L'nin AC I_w akımına karşı grafiği 86
- 5.29. 500°C'de değişik zamanlar için ısıtım işlem görmüş 125 µm çapında FeSiB telin

	1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği	87
5.30.	500°C'de değişik zamanlar için ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB telin 1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği	88
5.31.	500°C'de değişik zamanlar için ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB telin 3 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği	89
5.32.	460°C'de ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=60$ mA ve 10 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği	91
5.33.	460°C'de ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=72$ mA ve 500 Hz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği	92
5.34.	500°C'de ısıtma işlemi görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=60$ mA ve 3 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği	93
5.35.	500°C'de ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=60$ mA ve 1 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği	94
5.36.	500°C'de ısıtma işlemi görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=55$ mA ve 3 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği	95

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
3.1. Bu çalışmada kullanılan tellerin veri listesi	21

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simge

a	Tel Yarıçapı
e_L	Manyeto-İndüktif Voltaj
e_m	Matteucci Voltajı
E	Young Modülü
E_0	Uygulanan Manyetik Alan Sıfır İken Young Modülü
E_s	Doyumda Young Modülü
h	Telin Uzunluğu
H	Dışarıdan Uygulanan DC Manyetik Alan
H_{ac}	Tele dışarıdan uygulanan AC manyetik alan
H_c	Coercivity
H_d	Demagnetize Alan
H_w	Telde Dairesel Yönde Oluşan AC Manyetik Alan
I_{ex}	AC manyetik alan oluşturmak için Helmholtz bobinlerine uygulanan akım
I_w	Telden Geçen AC Akım
K	Anisotropi Sabiti/ Manyetomekaniksel Histerisis Eğrisi Sabiti
L	İndüktans
M	Manyetizasyon
M_s	Doyum Manyetizasyonu
M_r	Net Manyetizasyon
n	Helmholtz Bobinindeki Sarım Sayısı
N_d	Demagnetize Faktörü
T_c	Curie Sıcaklığı
T_x	Kristalleşme Sıcaklığı
U_h	Histerisis Enerji Kaybı
U_{kris}	Kristal Anisotropi Enerjisi
U_{me}	Manyetoelastik Enerji

U_{ex}	Exchange Enerjisi
U_s	Şekil Anisotropi Enerjisi
U_T	Toplam Anisotropi Enerjisi
Δ	Değişme Miktarı
λ_s	Doyum Manyetostriksiyonu
χ	Manyetik Duygunluk
χ_0	Düşük Manyetik Alan Duygunluğu
ν	Manyetik Histerisis Eğrisi Sabiti
α	Manyetizasyon Yönü ve Kristal Eksenleri Arasındaki Açının Kosinüsü
θ	Kolay Eksen Yönü
σ	Gerilme Stresi
ϕ	Telde Dairesel Yönde Oluşan Akı
ϕ_c	Telin Boyunca Oluşan Akı

Kısaltmalar

K.B.	Keyfi Birim
MI	Manyeto-İndüktif

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

FeSiB ve CoSiB tellerin boyu doğrultusundaki manyetik özellikleri daha önceden incelenmiştir [1-2]. Aynı zamanda bu tellerdeki manyetik momentlerin yönelimi ile ilgili bilgi edinmek için telin manyetoelastik özellikleri incelenmiştir [3]. Bu çalışmanın amacı yine bu tellerin manyetik yapılarını anlamaya yönelik olacaktır. Ancak bu kez tellerin dairesel yöndeki manyetik özelliklerini inceleyerek telin domain yapısını açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu amaçla, ilk olarak tellerin dairesel yöndeki histerisis eğrisi elde edilmiştir. Daha sonra telin her iki ucuna bir akım uygulanıp, telin uçları arasından indüklenmiş olan e_L voltajı ölçülmüştür. e_L değerinin dıştan uygulanan DC manyetik alan, H , ile değişimine bakarak ve $M-H_w$ eğrilerinin şekline bakılarak telin domain yapısı tartışılmıştır.

Buna ek olarak, ferromanyetik tel AC bir alan içine konularak telin uçları arasında oluşan Matteucci voltajı uygulanan AC alanın frekansının ve şiddetinin fonksiyonu olarak ölçülmüştür.

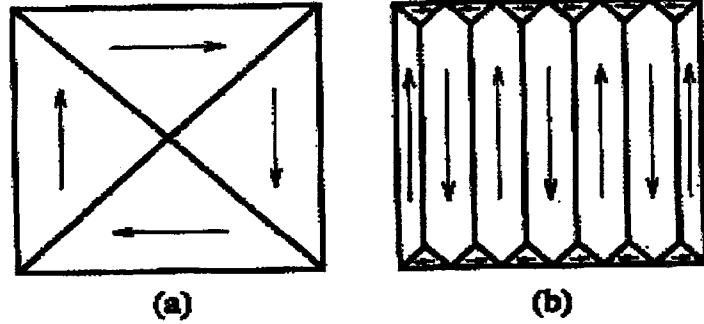
Ayrıca, ferromanyetik teller tüp fırında değişik sıcaklıklarda ve değişik zamanlarda ısıtılma tabii tutulup, bu ısıtılma işlemlerinin tellerin manyetik yapıları üzerindeki etkisi, $M-H_w$ eğrileri ve manyeto-indüktif etkiye bakılarak anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde ettiğimiz sonuçları daha önce ölçülen sonuçlar ile karşılaştırarak ısıtılma işlem görmüş veya görmemiş olan tellerin domain yapılarını gösteren bir model tasarlanmıştır.

1.2. Ferromanyetik Maddeler ve Bunlarla ilgili Temel Parametreler

1.2.1. Ferromanyetik maddeler

Ferromanyetik kristalde atomların manyetik momentleri dış bir alan olmadığında birbiriyle paralel bir şekilde dizilmiştir. Bu nedenle ferromanyetik maddelerde manyetik duyunluk çok büyüktür. Paralel yönelme tüm yapı boyunca aynı değildir. Yapıda atom manyetik momentlerinin aynı yönde yönelmiş olduğu bölgelere domain denir. Herbir domain küçük bir mıknatıs gibi davranır [4].

Ferromanyetik madde daima aynı yönde manyetize edilmiş olmakdan ise domainlere bölünmeyi tercih eder. Çünkü madde toplam enerjisinin her zaman minimum olduğu durumda olmak ister. Şekil 1.1. ferromanyetik madde için iki muhtemel yapıyı göstermektedir. Bir domainin manyetizasyonu değişmez ve M_S 'e (M_S ; doyum manyetizasyonu) eşittir. Fakat domainler farklı yönlerde manyetize edilmişlerdir. Bu yüzden, numunenin ortalama manyetizasyonu M_S den daha az olabilir ve hatta $H=0$ 'da sıfır olabilir.

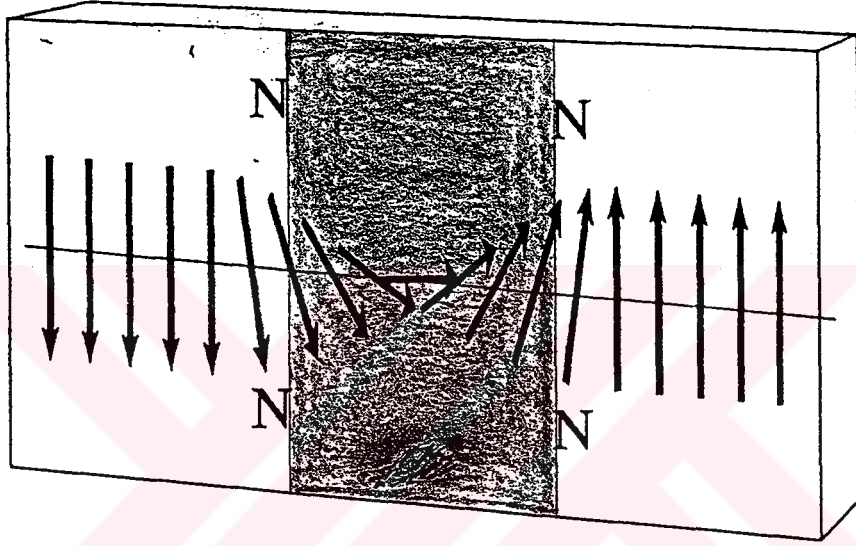

Şekil 1.1. Ferromanyetik maddede iki muhtemel domain yapısı [4].

Domainler arasındaki sınıra domain duvarı denilir. Domain duvarında manyetik momentlerin yönü bir yönden diğerine derece derece değişir. Bu nedenle, domain duvarı

belirli bir kalınlığa sahiptir [4]. Şekil 1.2. bir ferromanyetik madde içindeki domain duvarını göstermektedir.

Sıcaklığın artırılması ile domainler içinde manyetik momentlerin paraleliği gittikçe azalır. Belli bir değerde tamamen ortadan kalkar. Bunun sonucunda ferromanyetiklik azalır. Curie sıcaklığında tamamen kaybolur.

Şekil 1.2. Amorf ferromanyetik madde içinde domain duvarı yayılımı

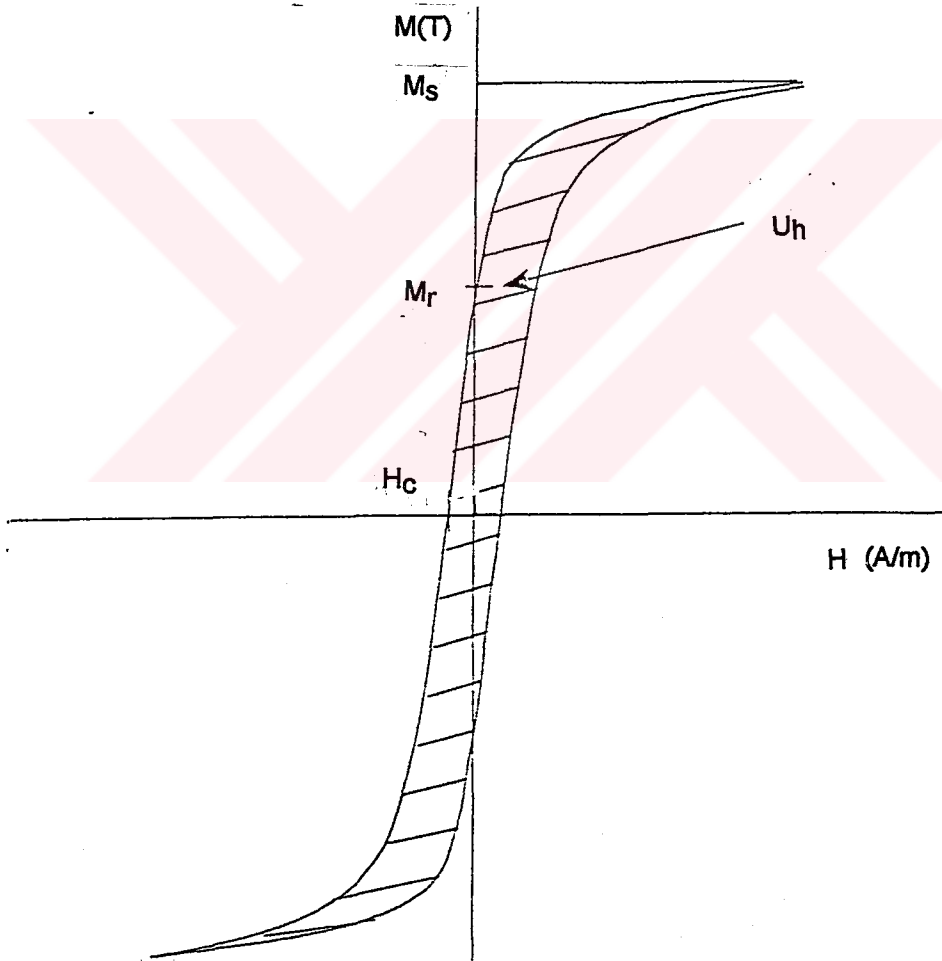
1.2.2. Temel parametreler

M-H Eğrisi: Bir manyetik maddenin en önemli niceliği onun histerisis eğrisidir, aynı zamanda bu eğriye M-H eğriside denilir. Burada M; manyetizasyon, H; dıştan uygulanan manyetik alandır. Tipik bir M-H eğrisi şekil 1.3.'de gösterilmiştir. Burada H_c coercivity, M_r net manyetizasyon, M_s doyum manyetizasyonudur. Histerisis eğrisi üç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım düşük manyetik alan bölgesidir. Burada eğrinin biçimi çoğu kez Rayleigh bağıntısına uyar:

$$M = \chi_0 H + 2\nu H^2 \quad (1.1)$$

Burada χ_0 düşük manyetik alan duygunluğu ve v ise bir sabittir. Düşük manyetik alan duygunluğu $\chi_0 = (dM/dH)_{H \rightarrow 0}$ bağıntısı ile verilmektedir. Eğrinin ikinci kısmı ilk kısım ve dize benzer kısım arasındadır. Bu kısımda manyetizasyon uygulanan alan, H'in artışı ile artar. Üçüncü kısım dize benzer kısım ve doyum manyetizasyonu, M_s arasında uzanır. Doyumda bütün manyetik momentler H yönünde yönlenir. Öyleki, artık H'in artmasına rağmen manyetizasyonda bir artma olmaz.

Dıştan uygulanan alan sıfır olduğunda, numunenin manyetizasyonuna net manyetizasyon denilir.

Şekil 1.3. Uygulanan manyetik alan ile tipik bir ferromanyetik maddenin manyetizasyon değişimi (M-H eğrisi).

Coercivity : H_C manyetizasyonu doyumdan sıfıra indirmek için gerekli alandır.

Alınanlık: Çoğu manyetik maddeler için, manyetizasyon,

$$M = \chi \cdot H \quad (1.2)$$

bağıntısına göre uygulanan alan, H ile orantılıdır ve burada χ manyetik duyunluktur. M ve H SI birim sisteminde aynı boyutlarda olduğundan χ boyutsuzdur. Fakat pratikte, ferromanyetik maddeler her zaman sabit alınanlığa sahip değildir.

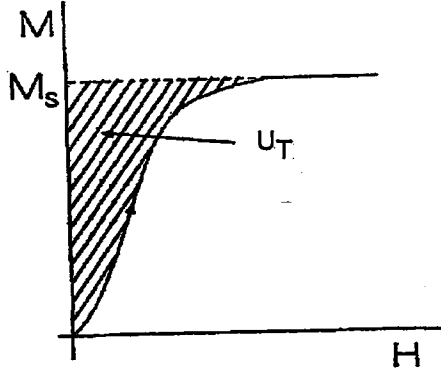
Histerisis enerji kaybı: Bir ferromanyetik maddenin tüm $M-H_w$ eğrisi elde edilirken, numune üzerine yapılan toplam işe histerisis enerji kaybı, U_h denilmektedir. U_h şekil 1.2.'de gösterildiği gibi $M-H$ eğrileri ile sınırlanan alana eşittir. Manyetik maddelerde enerji kaybına Eddy akımları ve domain duvarlarının tekrarlanamayan hareketi sebep olmaktadır. Eğer manyetizasyon sadece manyetik momentlerin dönmesi ile oluşuyorsa histerisis enerji kaybı sıfırdır.

1.3. Anisotropi Enerjisi

Anisotropi enerjisi, manyetizasyonun uygulanan manyetik alan yönünde yönelmesi için birim hacim başına gerekli olan enerjidir. Anisotropi enerjisi şekil 1.4.'de gösterilen alan ile verilmektedir. Bu manyetik alan lokal anisotropilerin toplamını temsil eder, ve

$$U_T = \int_0^{M_s} H dM \quad (1.3)$$

bağıntısı ile verilir. Anisotropi enerjisi değişik kısımlara ayrılabilir. Bunlar manyetokristal, şekil, stres ve dıştan oluşturulan anisotropilerdir.

Şekil 1.4. Anisotropi enerjisinin tanımlanması (taranmış alan)

1) **Manyetokristal anisotropisi:** Kristal yapı içinde manyetik moment ile yörünge arasında etkileşme olmaktadır. Bir dış manyetik alan numuneye uygulandığında, manyetik alan manyetik momenti alan yönünde yönelmeye çalışacaktır. Fakat manyetik momentler kristal örgü ile güçlü şekilde etkileşmektedir. Yani kristal potansiyeli manyetik momentleri belirli bir yönde yönelmeye zorladığından dolayı manyetik momentlerin manyetik alan yönünde yönelmesine karşı koymaya çalışacaktır. Bu etkileşmeyi yenmek için gerekli enerjiye kristal anisotropi enerjisi denilmektedir. Manyetizasyon manyetik alan yönünde döndürmek için gerekli enerji:

$$U_{\text{kris}} = K_0 + K_1 \left(\alpha_1^2 \alpha_2^2 + \alpha_2^2 \alpha_3^2 + \alpha_3^2 \alpha_1^2 \right) + K_2 \left(\alpha_1 \alpha_2 \alpha_3 + \dots \right) \quad (1.4)$$

ile verilmektedir. Burada α_1 , α_2 , α_3 , manyetizasyon yönü ve kristal eksenleri arasındaki kosinüs açılarıdır. K_0 , K_1 , ve K_2 anisotropi sabittleridir, K_0 çoğunlukla ihmal edilmektedir. Çünkü K_0 anisotropi enerjisine açısal olarak bağlı değildir. K_1 tipik bir kristal için yaklaşık 10^4 Jm^{-3} mertebesinde [5-6-7].

Amorf manyetik alaşımlarda periyodikliğin kısa aralıkta olmasından dolayı (tipik olarak 1nm) makroskopik kristal anisotropi yoktur. Çünkü orada sadece lokal kristal anisotropi bulunmaktadır. Makroskopik skalada, bu lokal anisotropilerin ortalamaları alınır, lokal kristal anisotropi sıfır olmaktadır [8].

2) Şekil anisotropisi: Bir manyetik alanda manyetik kutuplar maddenin serbest yüzeyinde oluşurlar. Çünkü orada numune içerisinde numunenin uçları arasında bir iç manyetik alan oluşacaktır. Oluşan bu iç alan dış alana zıt yönde yönelir ve demagnetize alan denilir. Aşağıdaki bağıntı ile verilir.

$$H_d = N_d M \quad (1.5)$$

Burada N_d demagnetize faktörü, H_d demanyetize olmuş alandır. Demagnetize faktörü numunenin şekline bağlıdır. Bu sebepten numunenin şekli anisotropi kaynağı olacaktır. Numunenin kısa eksen boyuca olan H_d numunenin uzun eksen boyunca olandan daha güçlüdür. Dolayısı ile numuneler genelde uzun eksen doğrultusunda daha düşük dış manyetik alan değerlerinde manyetik olarak doyuma ulaşır. Bu nedenle numunelerin şekli ve boyutları önem taşımaktadır.

3) Stres anisotropisi: Manyetik maddelerin ısı işlem görmemiş durumlarında iç stresleri her zaman sıfır değildir. Çünkü üretim yönteminde maddelerin soğutulması tamamen aynı şekilde olmaz. Bu iç stresler lokal anisotropiler üretir. Bu lokal anisotropiler maddenin ısı işleme tabi tutulması ile minimuma indirilebilir. Stres anisotropi enerji

$$U_{me} = K_\sigma \sin^2 \theta \quad (1.6)$$

ifadesi ile verilir. Burada θ kolay eksen yönüdür, $K_\sigma = (3/2) \sigma_i \sigma_j$ iç strestir [5].

Amorf alaşımların iç stresi ısı işlem sonunda minimuma indirilebilir. Anisotropi enerjisi demir esaslı metalik camlarda 38 Jm^{-3} 'e alçalacak kadar azalır [9].

4) Dıştan oluşturulan anisotropi: Manyetik maddeler manyetik alan altında ısıtılıp soğutulduğunda, maddedeki manyetik momentler dıştan uygulanan bu alan yönünde yönelir. Bu ise madde de bir anisotropi oluşturmaktadır ve buna dıştan oluşturulan anisotropi denilmektedir.

2. AMORF TELLERİN ÜRETİMİ VE KISA TEORİK BİLGİLER

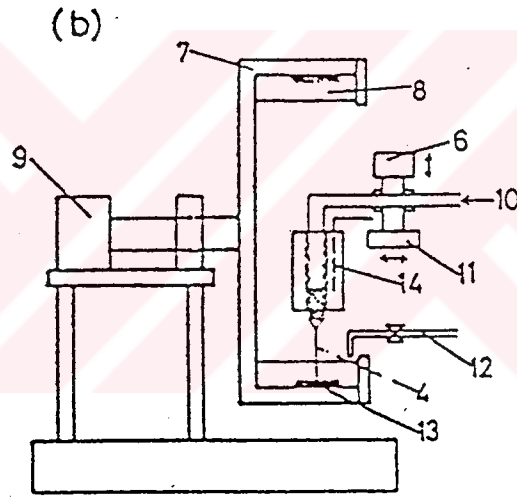
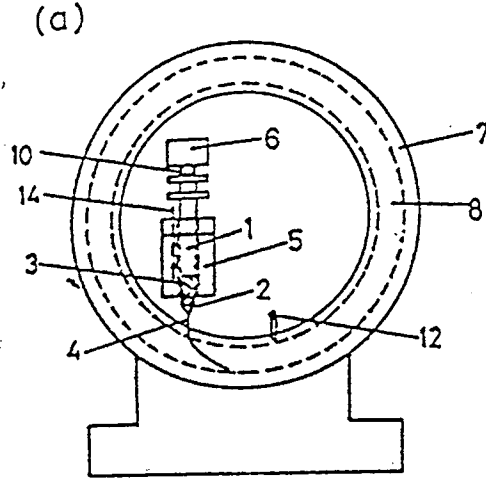
2.1. Amorf Tellerin Üretimi

Amorf alaşımlara, aynı zamanda metalik camlarda denilmektedir. İlk kez 1960 yılında Duwez tarafından üretilmiştir [10]. Amorf alaşımları üretmek için vacuum evaporation, ion implantation, cathode sputtering ve melt-spinning gibi farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bugün yaygın olarak kullanılan metod melt-spinning'dir.

Amorf maddelerin üretilmesi sırasında madde erimiş halden katı hale geçerken ki soğuma hızı $10^5 - 10^6$ K/s'dir. Böylelikle madde kristal yapıya geçmeden amorf olarak yani düzensiz bir yapıda katılaşır. Bu amorf yapı basit bir şekilde atomik periyodikliğin yokluğu ile tanımlanabilir [11]. Uzun mesafede periyodikliğin yokluğu X-ışını difraksiyonu ile tespit edilmiştir [12].

Amorf alaşımlar tel biçiminde ilk defa 1981'de üretildiler [13]. Teller ilk kez "in-rotating- water melt spinning" metodu ile Masumato ve arkadaşları tarafından üretildiler. Bu teknikte, Fe-Si-B tel için soğuma hızları $5 \times 10^5 - 1 \times 10^6$ K/s olarak ölçülmüştür [14]. Şekil 2.1 üretim sisteminin bir şematik resmini göstermektedir. Üretim yönteminde, alaşım önce bir elektrikli fırın içinde eritilerek ve yüksek argon basıncı uygulanarak bir huninin ağzından fışkırtılır. Huni bir quartz tüpün ucuna takılıdır. Erimiş alaşım, yüksek hızla dönen soğuk su ile temas ettiğinde aniden soğuyarak katılaşır, alaşım tel şeklini almaktadır. Elde edilen bu tel çember boşluğunun iç kısmında merkez kaç kuvveti ile toplanmaktadır. Tipik olarak, bir işlem süresinde katılaşan alaşımın miktarı 1 g'dır. Bu işlem sürecinde imal edilen telin maksimum uzunluğu bir kaç kilometre kadar uzun olabilir. Huninin iç çapının değişimi ile teller 80 ile 250 μm arasında değişik çaplarda üretilebilirler [13]. Amorf tellerin maksimum çapı telin bileşimine bağlıdır. Inoue ve arkadaşları, Fe-P-C amorf tel için maximum çapın 230 μm civarında olduğunu göstermişlerdir [15].

1. Quartz tup	6. Hava pistonu	11. Engel
2. Huninin ağızı	7. Döner çember	12. Soğutma suyunu tedarik eden tüp
3. Erimiş alaşım	8. Soğutma suyu	13. Tel numune
4. Fışkırtılan alaşım	9. Motor	14. Thermocouple (Sıcaklık ölçücü)
5. Elektrikli fırın	10. Argon gazı	

Şekil 2.1 Amorf tellerin üretimsisteminin, a) önden görünüşü, b) yandan görünüşü [13].

Amorf tellerin oluşumunda etkili parametreler aşağıda verilmiştir [15-16].

- a) Kuartz tüpün ucu ile su düzeyi mesafesi,
- b) Huni ağız çapının ölçüsü,
- c) Fıskırtma basıncı,
- d) Erimiş alaşımın sıcaklığı,
- e) Soğutma suyunun sıcaklığı,
- f) Su hızının çember hızına oranı,

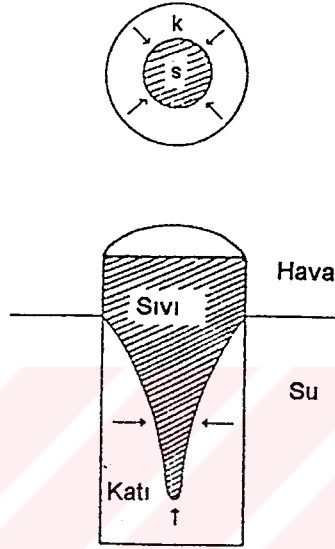
Amorf alaşımlar genellikle % 80 civarında geçiş metalleri Fe, Co veya Ni ve % 20 C, B, P ve Si gibi elementlerin karışımı ile üretilmişlerdir. Alaşımı oluşturan maddeler, alaşımın Curie ve kristalleşme sıcaklıkları, öz direnç çeşitli M_s , λ_s , K_U değerlerine tesir ettiği gözlenmiştir [17].

Amorf yapılarının bir sonucu olarak, metalik camlar düşük coercivity'e, büyük manyetik alınganlığa ve düşük anisotropi enerjisine sahiptirler. Coercivity bir kaç A/m kadar düşük olabilir. Maximum alınganlık 10^5 mertebesinde ve tipik indüksiyon değeri 1 Tesladır. Amorf alaşımlar oldukça elastik ve dayanıklı maddelerdir [18].

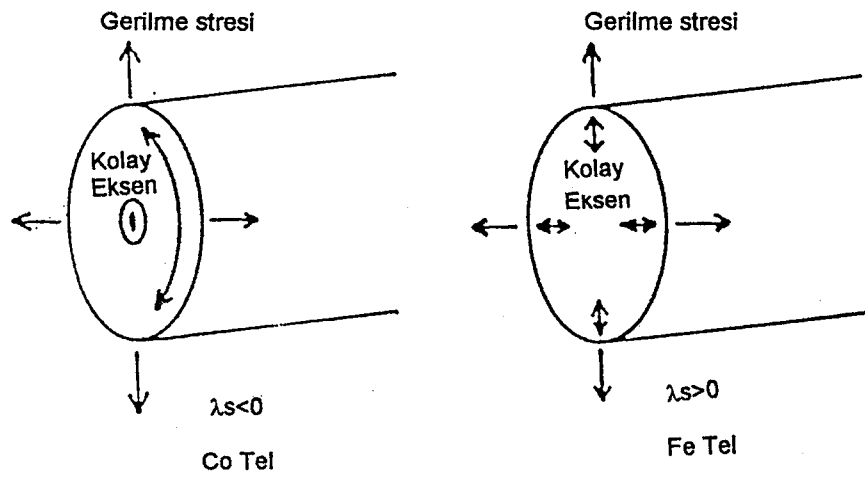
2.2. Isıl İşlem Görmemiş Amorf Ferromanyetik Tellerde Stres ve Domain Yapısı

Aynı bileşime sahip ısıtıl işlem görmemiş amorf şerit ve telin farklı manyetik davranışları katılaşma süresince indüklenmiş olan farklı iç stres dağılımları ile açıklanabilmektedir. Amorf teller "in-rotating-water melt spinning" tekniği ile üretilmektedir. Su erimiş alaşıma temas ettiğinde ilk önce dış kabuğu katılaştırır, sonra iç kısım katılaşır ve büzülür. Şekil 2.2. alaşımın soğuması sırasında katılaşma işleminin oluşumunu göstermektedir. Bu soğuma yönteminin bir sonucu olarak, bir radyal gerilim dış kabukta ve bir boyuna gerilim telin iç kısmında oluşur [19]. İç kısımda telin uzunluğu yönündeki iç stresin asıl sebebi telin hacminde büzülmeden dolayı olur. Fe-esaslı ve Co-esaslı teller için önerilen iç stres dağılımları şekil 2.3'de verilmiştir [19].

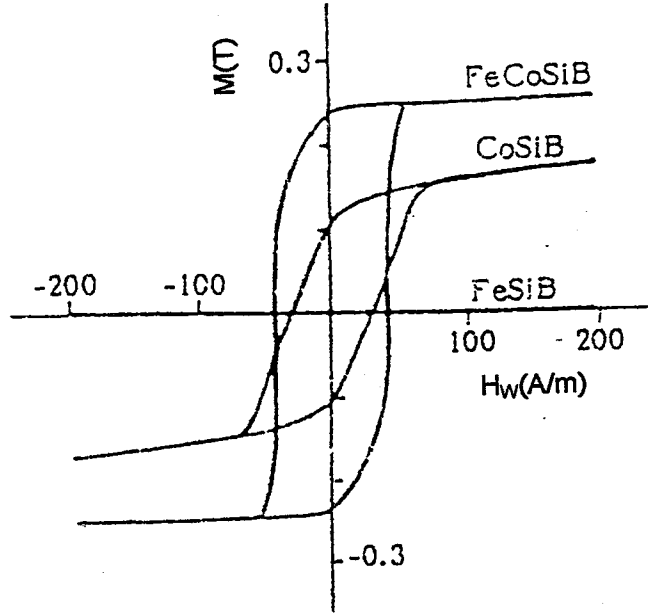
Pozitif Fe-alaşımli tellerde oluşan bu radyal yöndeki iç stres telde radial yönde bir anisotropi ve bir kolay eksen oluşturmaktadır. Co-alaşımli negatif manyetostriktif tellerde ise bu iç stres dairesel yönde bir anisotropi dolayısı ile dairesel yönde bir kolay eksen oluşturmaktadır(şekil 2.3.).

Şekil 2.2 Katılma boyunca amorf telin enine ve yandan şematik görünümü [20].

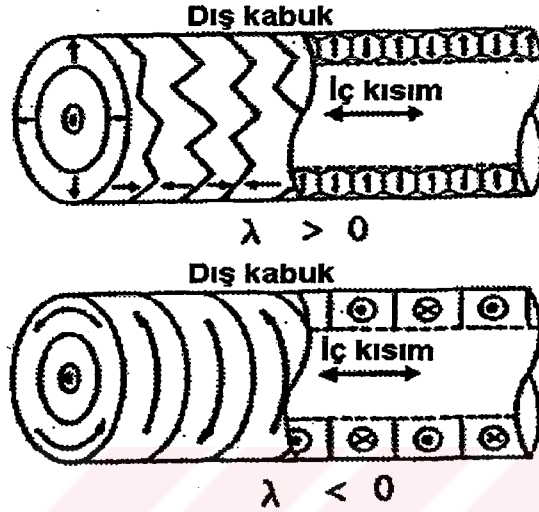
Şekil 2.3 Fe-esaslı ve Co-esaslı tellerde kolay eksen ve iç stresin temsili gösterimi [21].

Şekil 2.4. Co ve Fe alaşımli ısı işlem görmemiş tellerin M-H_w eğrileri [22].

Amorf tellerin domain incelemeleri Mohri ve arkadaşları, Wun-Fogle ve arkadaşları, ve Makino ve arkadaşları tarafından Bitter metodu ile yapılmıştır [23-24]. Domain resimleri sadece tellerin yüzeyi üzerindeki domainler hakkında bilgi vermektedir. Co-esaslı teller bambu gibi düz çizgilere sahip olduğu görülmüş ve Fe-esaslı teller ise maze domainlere sahip olduğu görülmüştür. Bu yüzden Co-esaslı tellerin dış kabuğunda dairesel yönde manyetizasyon bileşenlerine sahip olduğu varsayılmıştır. Fe-esaslı tellerin üzerinde maze domain şeklinden, manyetizasyon bileşenlerinin dış kabukta telin yüzeyine dik olduğu ileri sürülmüştür. Mohri ve arkadaşları her iki telin M-H ölçümlerine baktıklarında telin manyetizasyonun düşük manyetik alanda ani bir değişme gösterdiğini gözlediler. Bu telin manyetizasyonundaki değişiminin oluşumu sırasında telin dış yüzeyindeki telin domain yapısının değişmediğini gözlediler. Bu nedenle telin manyetizasyonundaki bu ani değişimin nedeninin telin iç kısmındaki domain yapısından kaynaklandığı sonucuna

vardılar. Şekil 2.5. ile gösterilen domain yapısının Fe ve Co alaşımlı teller için önerilmiştir [23].

Şekil 2.5. Fe-esaslı tel ($\lambda > 0$) ve Co-esaslı tel ($\lambda < 0$) için önerilen domain yapıları [23].

Telin iç kısmının çapı, toplam kesit alanının iç kısmın kesit alanına oranı doyum manyetizasyonunun net manyetizasyon oranına eşit olduğu kabul edilerek Madurga tarafından hesaplandı [20]. Bu oran ısıtılmış görmemiş $Fe_{77.5}Si_{7.5}B_{15}$ tel için 0.5 olur. Bu oran iç kısım çapının ~ 0.7 katı tel çapını verir.

2.3. Amorf Ferromanyetik Tellerde Matteucci Etki

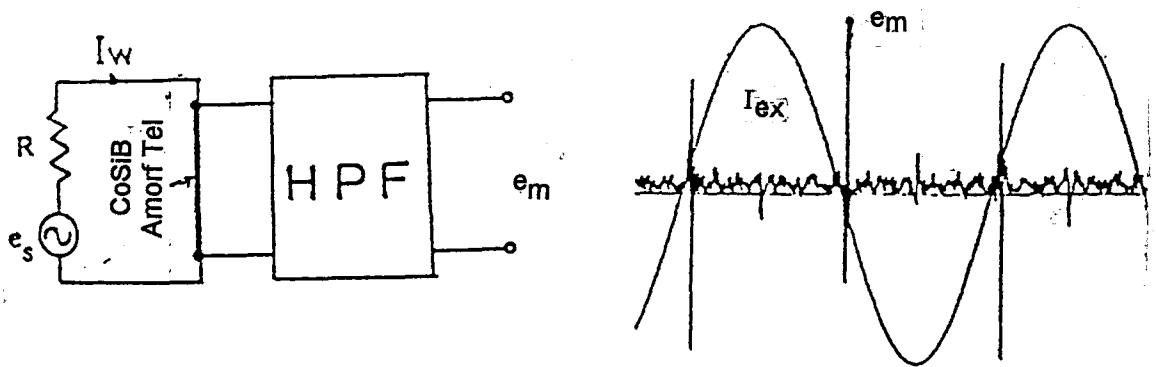
Matteucci etki 1847'den beri bilinmektedir. Bir AC manyetik alan tel eksenine paralel yönde ferromanyetik tele uygulandığında telin uçları arasında doğan voltaj palsı Matteucci voltajıdır [25]. Matteucci etkisi amorf ferromanyetik şeritler [26] ve amorf ferromanyetik tellerde gözlenmiştir [27]. Matteucci voltajı, e_m

$$e_m = \frac{d\phi_c}{dt} \quad (2.2)$$

eşitliği ile verilmektedir. Burada ϕ_C telin boyunca oluşan içindeki dairesel akıdır. Bu sonuca göre, manyetizasyondaki değişme Matteucci voltajına etki eder [28].

Şekil 2.6. 100 Hz, 50 mA AC akım ile manyetize edilmiş 20 cm ve 125 μm çapında ısıtım işlem görmemiş $\text{Co}_{72}\text{Si}_{13}\text{B}_{15}$ telde Matteucci voltajının ölçüm sistemini ve sonucunu göstermektedir. Telin elektrik direnci sebebiyle 100 Hz bileşenin indüklenmiş voltajından kurtulması için high-pass filtre kullanılmıştır.

Matteucci voltajı telde helisel manyetizasyon bileşenin bir sonucudur. Kinoshita telin iç kısmında manyetik momentlerin gerçekten tel eksen yönünde dizilmediğini ortaya attı [29]. Kinoshita'ya göre, kolay eksen telin iç kısmında tel eksen yönü ile 40° ve 60° arasındadır. Mohri Matteucci voltajı e_m 'nin, AC manyetik alan frekansının ve teldeki burulma açısının fonksiyonu olduğunu göstermiştir [27]. Tel burulduğunda e_m büyük oranda değişmektedir. Örneğin 125 μm çapında $\text{Fe}_{77.5}\text{Si}_{7.5}\text{B}_{15}$ amorf tel için, e_m telin 1 cm'nin 0.1 tur döndürülmesi ile e_m 2 mV'dan 40 mV'a artmaktadır. Bu telin iç kısmındaki helisel manyetizasyon bileşenin artmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, tel burulduğunda oluşan iç streslerden dolayı manyetizasyon helisel yönde yönelmeye çalışır.

Şekil 2.6. Co esaslı telde Matteucci etkisi [30].

2.4. Amorf Ferromanyetik Tellerde Manyeto-İndüktif Etki

1992 yılında Mohri FeCoSiB amorf tellerde Manyeto-İndüktif (MI) etkiyi ilk olarak gözlemiştir. Manyeto-İndüktif etki bir AC akım, I_w ile manyetize edilmiş ferromanyetik telin L indüktansının dışarıdan uygulanan DC H manyetik alanı ile değişimidir [22].

Şekil 2.7. e_{tot} 'dan e_s voltajı çıkarılarak bir değişken direnç üzerinden ferromanyetik tele uygulanan I_w akımı ile e_L 'nin bulunması için deneysel devreyi göstermektedir [33]. Burada e_{tot} telin iki ucu arasında oluşan toplam sinyal, e_s tele uygulanan ve I_w akım değerine sahip olan AC sinyaldir. Burada e_{tot} sinyalini e_s sinyalinden çıkararak e_L telin iki ucuna indüklenmiş olan voltaj elde edilmiştir. Şekil 2.8. 10 kHz frekanslı sahip I_w akımı ile manyetize edilmiş 10 cm uzunluğunda yaklaşık sıfır manyetostriktife sahip $(Fe_{0.06}Co_{0.94})_{72.5}Si_{17.5}B_{15}$: ısı işlem görmemiş olan tel için (a)'da I_w 'nin, (b)'de e_{tot} 'un ve (c)'de e_L 'nin dalgabüçümlerinin fotoğrafını göstermektedir. e_L telin kesitindeki differansiyel akı değişimi $d\phi/dt$ sebebi ile indüklenir. Yani, e_L dairesel manyetik alan, $H_w = I_w / 2\pi a$ a: tel yarıçapı olduğundan aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$e_L = \frac{d\phi}{dt} = \left(\frac{1}{2\pi}\right) \chi(I_m, H, f) h \frac{dI_w}{dt} \quad (2.5)$$

Burada ϕ telde dairesel yönde oluşan akıdır, $\chi(I_m, H, f)$ manyetik duygunluk, I_w telden geçen akım $I_w = I_m \cos \omega t$ şeklinde verilmektedir, h telin uzunluğu ve f frekans ise $|e_L|$ aşağıdaki şekilde verilebilir.

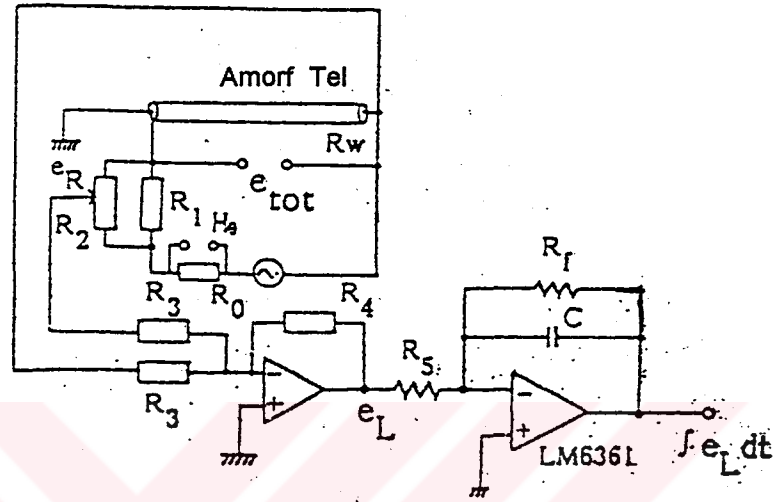
$$|e_L| = \chi(I_m, H, f) f h I_m \quad (2.6)$$

ile verilmektedir. Bunun için, indüktans, $L(= |e_L| / 2\pi f)$, χ 'nin fonksiyonu gibi ifade edilecektir.

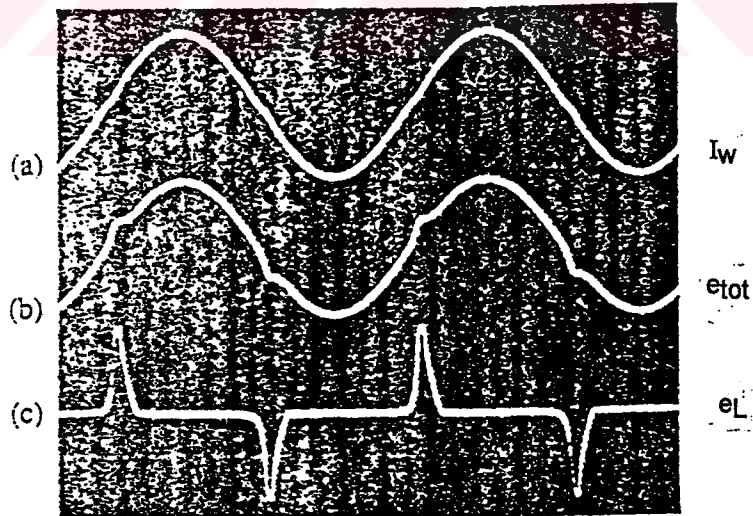
$$L(I_m, H, f) = \chi(I_m, H, f) \frac{h}{2\pi} \quad (2.7)$$

Şekil 2.4. amorf ferromanyetik tellerin üç çeşidinin dairesel akı yoğunluğu için M- H_w histerisis eğrilerini göstermektedir. Burada M ve H_w belirttikleri sıra ile $\int e_L dt / a I_w$ ve $I_w / 2\pi a$ ile verilmektedir [22].

Telin uçları arasında indüklenmiş indüktif voltajın genliği manyeto-indüktif (MI) elemanda dairesel şekilde manyetize olan AC tel akımı ile yaklaşık 200 A/m dış DC manyetik alan uygulandığında %80 civarında azaldığı gözlenmiştir [31,32].

Şekil 2.7. e_L 'yi elde etmek için deneysel devre [33].

Şekil 2.8. Sıfır manyetostriktif ısıtılmamış telin a) I_w , b) e_{tot} ve c) e_L 'nin dalgabıçimlerinin fotoğrafı [22].

2.5. Amorf Maddelerin Manyetoelastik Özellikleri

2.5.1. Manyetostriksiyon

Manyetostriksiyon manyetik alanın fonksiyonu olarak manyetik maddenin boyutlarındaki değişim olarak tanımlanabilir. Manyetik maddelerde iki çeşit manyetostriksiyon meydana gelir; hacimsel ve doğrusal manyetostriksiyon. Doğrusal manyetostriksiyon, manyetik moment dönüşü sonucu ve 90° domain duvarı hareketleri ile meydana çıkar.

Kısaca, manyetik maddeye bir manyetik alan uygulandığı zaman, maddenin boyu ya uzar ya da kısalır. Bu olağan üstü olay manyetostriksiyon olarak bilinmektedir.

$$\lambda = \frac{\Delta h}{h} \quad (2.8)$$

Burada Δh telin uzunluğunun değişim miktarı, ve h ise telin ilk uzunluğudur. Doyum manyetostriksiyonu, λ_s maddenin demagnetize olmuş ve manyetik doyum durumu arasında uzunlukta kısmi değişmedir. Amorf alaşımlar için λ_s in tipik değerleri -10×10^6 ve 40×10^6 arasında değişmektedir [34].

2.5.2. ΔE etki

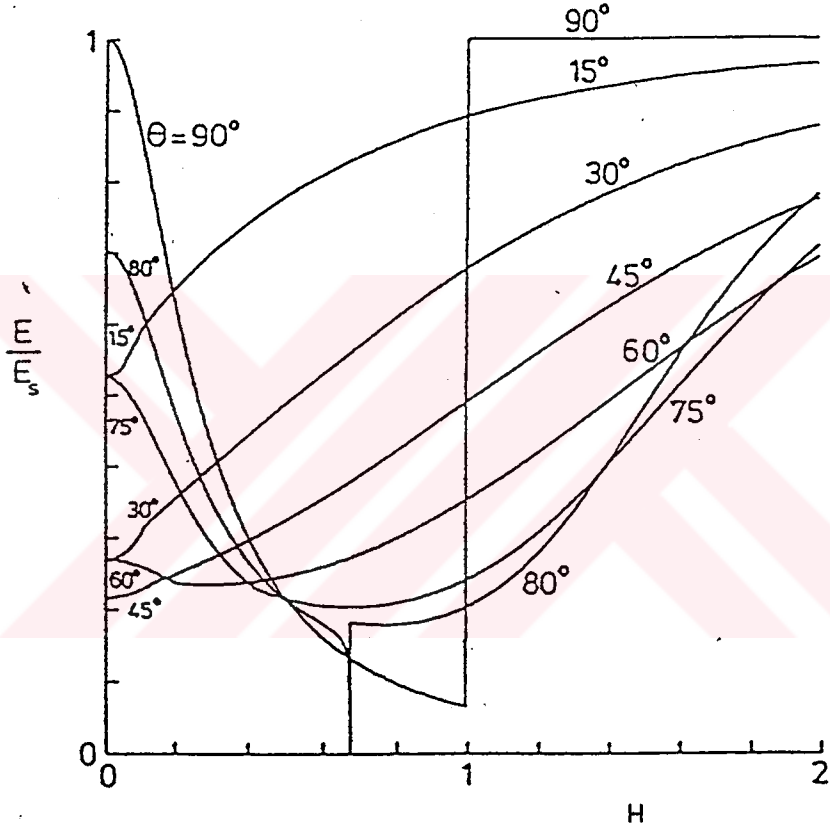
Young elastik katsayısı, E 'nin manyetik alanla değişimine ΔE etki denilmektedir. Young elastik katsayısının (E/E_s veya ΔE etkinin) manyetik alana bağlılığı bir model ile Squire tarafından verilmiştir [35]. Bu modele göre E , H 'ın fonksiyonu olarak:

$$\frac{E}{E_s} = \frac{1}{1 + \beta F} \quad (2.9)$$

ile verilmektedir. Burada E_s doyum elastik katsayısı, λ_s doyum manyetostriksiyonu, ve K toplam anisotropi sabitidir. F kolay eksen yönelimi θ 'nın, uygulanan manyetik alan, H 'ın ve dıştan uygulanan stres, σ 'nın fonksiyonudur. Böylece ΔE 'nin büyüklüğü esasen

$$\beta = \lambda_s^2 E_s / K \quad (2.10)$$

oranı ile belirtilmektedir. E/E_s oranı normalize olmuş manyetik alanın fonksiyonu olarak şekil 2.9.'da gösterilmiştir. θ sıfır olduğunda manyetik alanın fonksiyonu olarak elastik katsayısında değişme olmaz, θ 90° olduğunda E/E_s en büyük değişimi gösterir. Aynı zamanda dikkat edilmeli ki E_0 ($H=0$ 'da Young modülü) θ değerlerinin değişimi ile değişmektedir. Bu nedenle ΔE etki ölçümleri numunedeki ortalama olarak manyetizasyonun yönelimini belirlemede kullanılmaktadır [35].

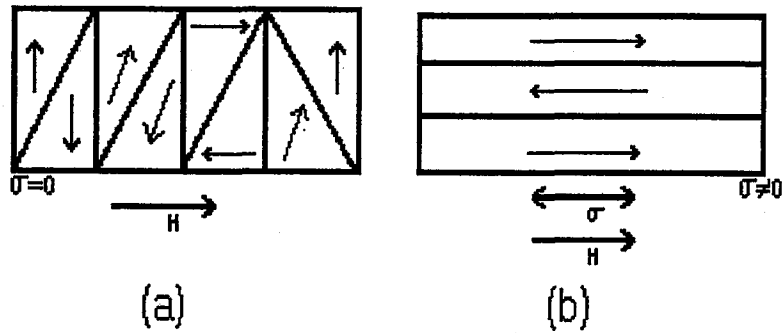
Şekil 2.9. Çeşitli θ açıları için normalize olmuş H 'a karşı, normalize edilmiş elastik katsayıların grafiği [35].

2.6. Dış Streslerin Ferromanyetik maddelerin M-H_w Eğrisi Üzerindeki Etkisi

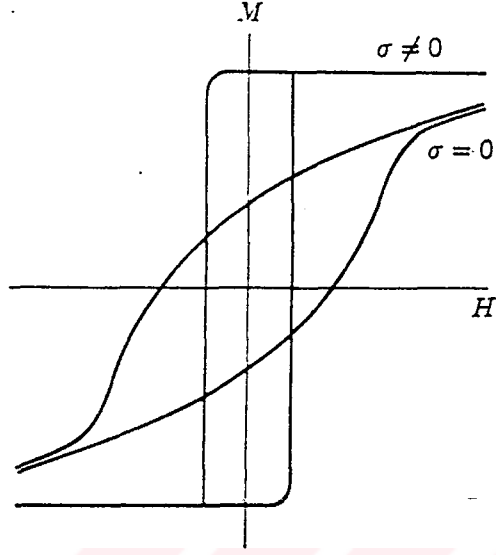
Bir dış stres uygulandığında çoğu ferromanyetik maddenin M-H_w eğrileri değişmektedir. Çünkü dış stresler amorf ferromanyetik maddedeki manyetik momentleri kendi doğrultusunda veya kendine dik yöneltmeye çalışacaklardır. Bu durumda sistemin toplam enerjisindeki diğer bütün anisotropi enerjileri ihmal edilebilmektedir. Bunun sebebi ise manyetoelastik anisotropi enerjisininin çok büyük olmasıdır.

Örneğin Fe-esaslı tel için genellikle $\lambda_s > 0$ dir. uygulanan boyuna dış stres $\sigma = 0$ iken Fe-esaslı telde domainler şekil 2.12'de görüldüğü gibi rastgele yönelidiğini varsayalım. Uygulanan boyuna dış stres, $\sigma > 0$ olduğunda domainler şekil 2.12.b'de görüldüğü gibi yöneltmektedir.

Manyetik moment ile stres arasındaki açı, θ bu durumda ya 0° veya 180° olacaktır. Bu sistemin minimum enerjide olmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Her iki durumda numuneyi şekilde görüldüğü gibi H alanı uygulandığında şekil 2.13. ile verilen histerisis eğrileri elde edilebilir.

Şekil 2.10. $\lambda_s > 0$ iken (a) $\sigma = 0$ için ve (b) $\sigma > 0$ için Fe-esaslı telde domain yapı.

Şekil 2.11. $\lambda_S > 0$ olan bir tel için M - H_w eğrileri.

3. DENEYSEL YÖNTEM

3.1. Numune Hazırlanması ve Isıl İşlemler

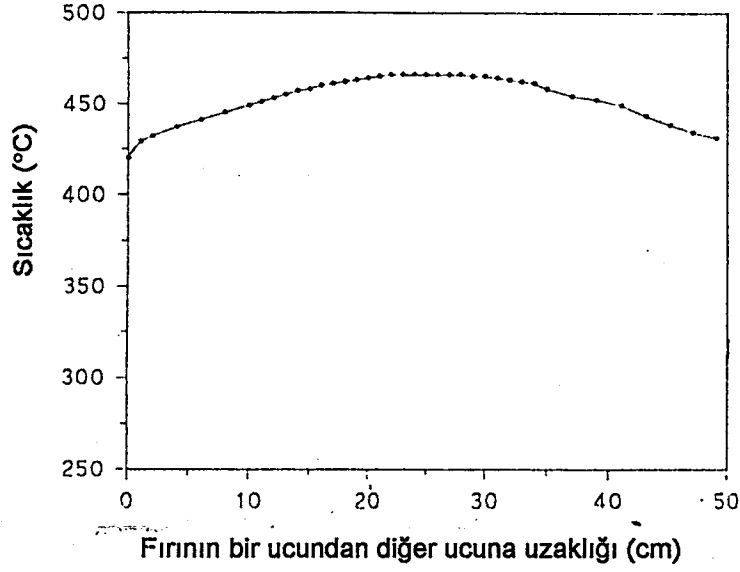
Bu çalışmada, 125 μm ve 130 μm çaplarındaki $\text{Fe}_{77.5}\text{Si}_{7.5}\text{B}_{15}$ ve $\text{Co}_{72.5}\text{Si}_{12.5}\text{B}_{15}$ amorf teller kullanılmıştır. Teller Japonya'daki Unitika firması tarafından üretilmiştir. Teller ile ilgili parametreler tablo 3.1'de verilmektedir.

Tablo 3.1 Bu çalışmada kullanılan tellerin veri listesi.

Alaşımın Tipi	Bileşimi	Çapı (μm)	Doyum Manyetizasyonu M_s (T)	Curie Sıcaklığı T_c ($^{\circ}\text{C}$)	Kristalleşme Sıcaklığı T_x ($^{\circ}\text{C}$)	Elastik Katsayısı E (Mpa)	Üreten Firma
Isıl İşlem Görmemiş	$\text{Fe}_{77.5}\text{Si}_{7.5}\text{B}_{15}$	125	1.6	422	553	16.2	Unitika
Isıl İşlem Görmemiş	$\text{Co}_{72.5}\text{Si}_{12.5}\text{B}_{15}$	130	0.64	368	528	16.1	Unitika

Isıl işlem görmemiş tellerin üretim metodu sırasında indüklenmiş olan büyük iç streslerden kurtarmak [22] ve bazı manyetik özelliklerini değiştirmek için farklı ısıl işlemlere tabi tutulmaktadır. Bu büyük iç streslerden kurtulmak için en kolay ve en çok kullanılan metod Curie sıcaklığı ile kristalizasyon sıcaklığı arasında telleri ısıl işleme tabi tutmaktır.

Bu çalışmada, fırındaki ısıl işlemler için numuneler seramik makasla çeşitli uzunluklarda kesilmiştir. Ayrıca bütün numuneleri yağ ve kirden arındırmak için ısıl işlem öncesi asetonla temizlenmiştir.

Şekil 3.1 Tüp fırının sıcaklık grafiği.

Daha sonra, tel her ısıl işlemde önce 200 μm çapındaki bir kuartz cam borunun içine yerleştirilip sıcaklığı daha önceden ayarlanmış olan bir tüp fırın içine yerleştirilmiştir. Isıl işlem bitince içinde tel bulunan kuartz cam boru dışarı çıkarılarak soğumaya bırakılmış ve daha sonra tel cam borudan çıkarılarak deneysel ölçümler yapılmıştır.

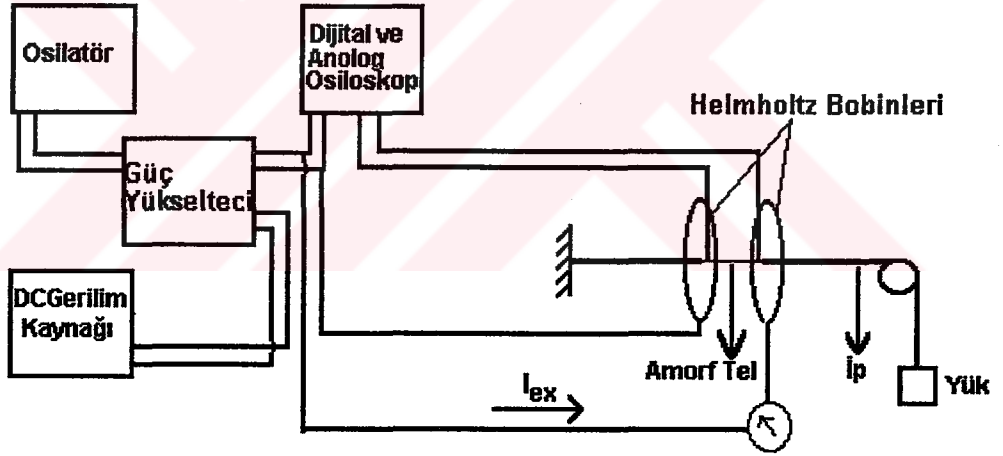
3.2. Matteucci Etki Ölçümleri

Şekil 3.2'de blok diyagramı görülen sistem ile Matteucci etki ölçümleri yapılmıştır. 20 cm uzunluğunda 125 μm çapında FeSiB ve 130 μm çapında CoSiB amorf tellerin eksenine paralel AC dış manyetik alan uygulanarak teller manyetize edilmiştir. Şekil 3.3. 420°C'de ısıl işlem görmüş FeSiB telin I_{ex} , e_m fotoğrafını göstermektedir. Uygulanan bu dış AC manyetik alan dolayısı ile Matteucci voltajı tellerin uçları arasında oluşturulmuştur. Böylece e_m ile gösterilen Matteucci voltajı numune içindeki manyetik alana dik yöndeki akının sonucu olarak doğmaktadır. Bu yüzden manyetizasyondaki değişim Matteucci voltajına etki etmektedir. Frekans değerleri 100 Hz ve 500 Hz'de sabit tutularak çeşitli

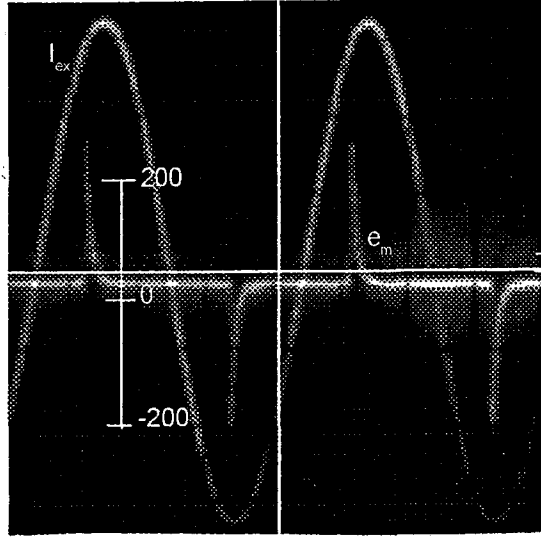
sıcaklıkta ısı işlemler görmüş teller için e_m 'ye karşı H_{ac} ölçümleri alınmıştır. Bu ölçümler ile ısı işlemler sıcaklıklarına göre e_m ve H_{ac} 'deki değişimler incelenmiştir. e_m değerleri osiloskop kullanılarak ölçülmüştür.

AC dış manyetik alanı oluşturmak için Helmholtz bobinlerine uygulanan I_{ex} akımı dijital bir ampermetreden okunmuş ve bu akım değerlerinden $H_{ac}=n.I_{ex}$ (n : bobindeki sarım sayısı) formülüne göre AC manyetik alanın şiddeti hesaplanmıştır.

$H_{ac}=50.4$ A/m ($I_{ex}=70$ mA) değerinde sabit tutularak frekans, f_e karşı e_m 'deki değişimler gözlenmiştir. Tele bir osilatör ile uygulanan sinyalin frekansı değiştirilerek e_m değerleri ölçülmüştür. Ayrıca strese karşı e_m 'deki değişimler incelenerek stresin e_m voltajına etkisi incelenmiştir. Böylece, tellerin domain yapısı ve manyetik özellikleri hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3.2 Matteucci voltajının ölçüm sisteminin blok diyagramı.

Şekil 3.3. Isıl işlem görmüş CoSiB telde I_{ex} , e_m fotoğrafı.

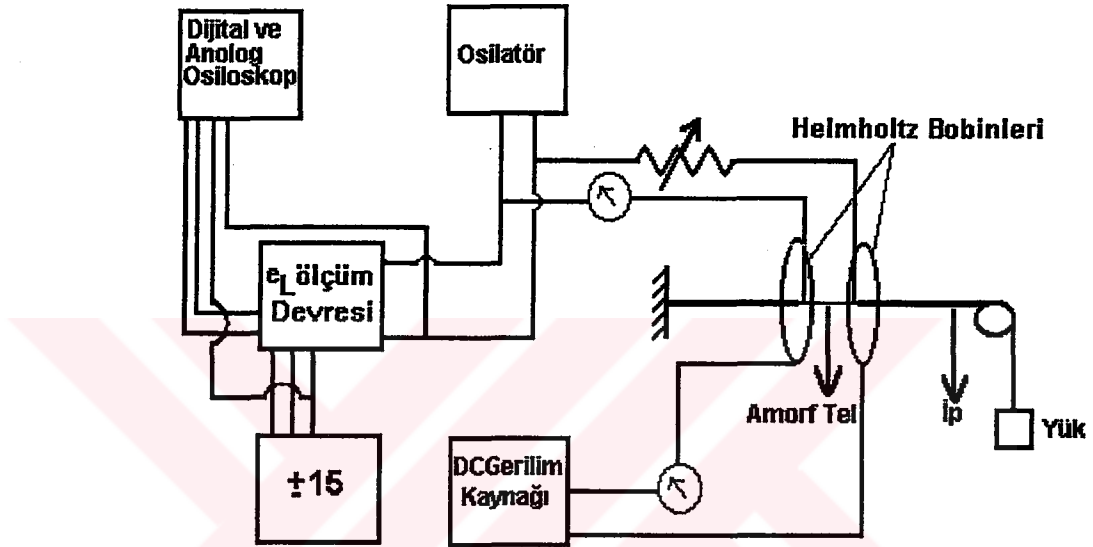
3.3. Manyeto-İndüktif Etki Ölçümleri

Manyeto-indüktif etki ölçümlerinde, amorf ferromanyetik telden bir AC akım, I_w geçirilerek tel dairesel yönde manyetize edilmiştir. Bu manyetizasyonun sonucunda telin her iki ucu arasında bir e_L voltajı oluşmuştur. Oluşan bu e_L voltajı kesim 2.4'de anlatılan bezer metodu kullanarak şekil 3.4. ve şekil 3.5. gösterilen devreler vasıtasıyla ölçülmüştür. Ayrıca AC bir akımla manyetize edilmiş olan bu tele dışarıdan DC manyetik alan, H uygulanmış bu alanın e_L üzerindeki etkisi, yani manyeto-indüktif etki ölçülmüştür.

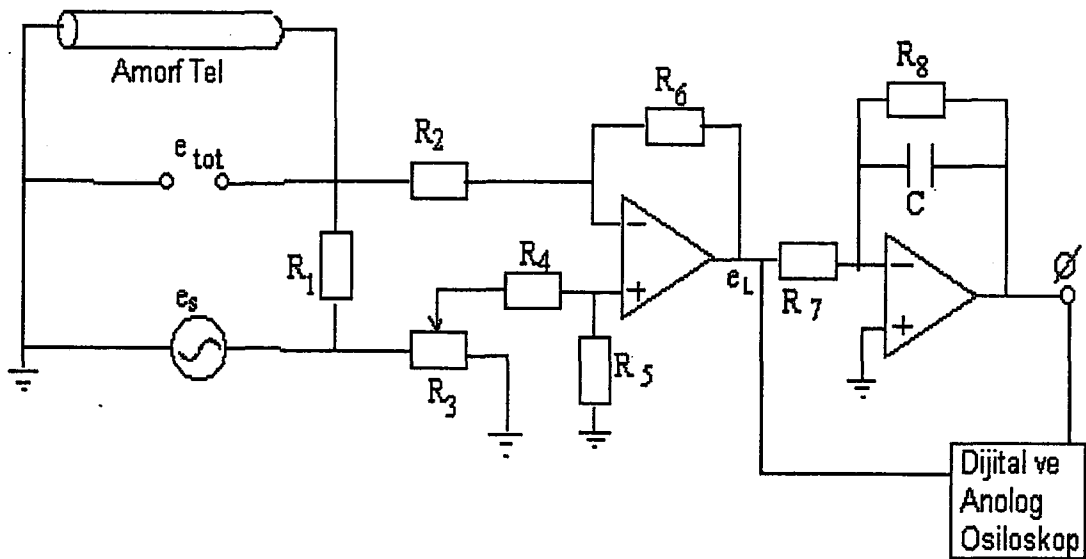
Uygulanan AC akım 30 mA ve 55 mA değerlerinde sabit tutularak frekans f 'e karşı e_L genlikleri ölçülmüş ve bir osilatör yardımı ile frekans değerleri değiştirilerek e_L 'deki değişimler incelenmiştir. Şekil 3.6. Isıl işlem görmemiş CoSiB telin I_w , e_{tot} ve e_L fotoğrafını göstermektedir. Şekil 3.7.de de Isıl işlem görmüş CoSiB telin I_w , e_{tot} ve e_L fotoğrafını göstermektedir.

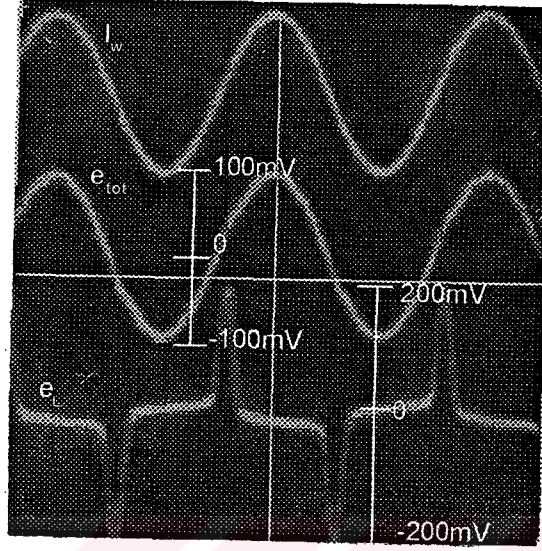
Sonra frekans değerleri 1 kHz ve 3 kHz'de sabit tutularak AC I_w akımına karşı e_L genlikleri ölçülerek I_w akımının e_L 'yi nasıl değiştirdiğine bakılmıştır. Ayrıca I_w akımının genliği 55 mA'de, frekans değerleri 1 kHz veya 3 kHz'de sabit tutulup DC manyetik alanın e_L üzerine olan etkisi incelenmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak telin dairesel yöndeki manyetik özellikleri incelenmiştir.

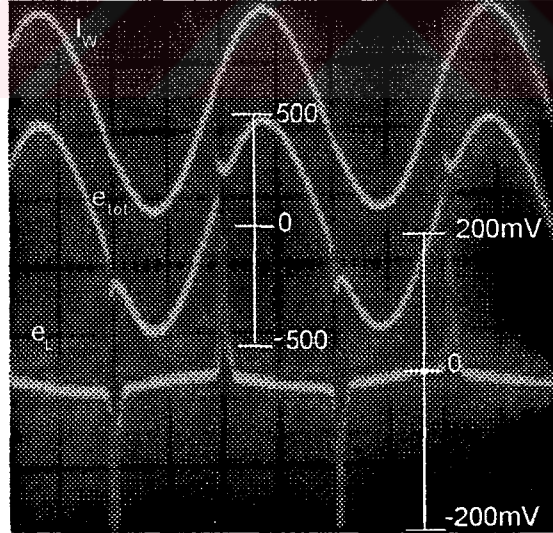
Şekil 3.4. Manyeto-İndüktif etki ölçüm sisteminin blok diyagramı.

Şekil 3.5. e_L ve M-H_w ölçümü için deneysel devre.

Şekil 3.6. Isıl işlem görmemiş CoSiB telin I_w , e_{tot} ve e_L fotoğrafı.

Şekil 3.7. Isıl işlem görmüş CoSiB telin I_w , e_{tot} ve e_L fotoğrafı.

3.4. Histerisis Eğrilerinin Elde Edilişi

Şekil 3.5. e_L ve $M-H_w$ ölçümü için deneysel devreyi göstermektedir. Burada M ve H_w verildileri sıra ile $\int e_L dt / I_w$ a ve $I_w / 2\pi a$ ile bulunmaktadır, a tel yarıçapıdır. $M-H_w$ elde etmek için amorf tellerin içinden geçen bir AC akım I_w uygulanmaktadır. Böylece $M-H_w$ manyetizasyon eğrileri elde edilmektedir. Bir AC akım, I_w tele uygulanarak tel dairesel yönde manyetize edilip e_L elde edilmekte ve e_L bir integral alıcı işlem yükseltecinin girişine verilerek $M-H_w$ eğrileri elde edilmektedir.

Bu elde edilen $M-H_w$ eğrileri sayesinde coercivity alan, H_c , doyum manyetizasyonu, M_s ve net manyetizasyon M_r değerleri bulunabilmektedir. Bu değerlerle ve $M-H_w$ eğrilerinin şekli ile tellerin domain yapısı hakkında bilgi verilecektir.

3.5. Hata Kaynakları

Kullandığımız sistemi etkileyen bazı hata kaynakları vardır. Amorf tellerin çok hassas olması sebebiyle ortam sıcaklığının değişimi ve en ufak titreşim ölçümlerin değişmesine sebep olmaktadır. e_L veya e_m ölçümlerinde bu etkilerden dolayı genliğin değiştiği gözlenmiştir. Örneğin, oda sıcaklığının bir kaç derece bile artması e_L veya e_m genliğinde değişime sebep olmaktadır. Aynı zamanda tele bir dokunuş veya insan nefesi ile küçük titreşimin e_L veya e_m genliğinde değişime sebep olduğu görülmüştür.

Diğer bir hata kaynağı ise fark yükselteci tarafından e_L ve e_s farkı alınarak e_{tot} 'un eldesi sırasında oluşmaktadır. Bu iki sinyalin tam üst üste binmemesi de bir hata kaynağı olmaktadır. Çünkü, sinyallerin tam üst üste binmemeleri sebebiyle e_{tot} genliğini hatalı okunmamıza sebep olmaktadır.

Tellere gümüş boya ile yapılan kontaklarda bu konuda önemli bir yer teşkil etmektedir. Gümüş kontaklar iyi yapılmadığında, e_L veya e_m genliği sürekli değiştiği için genlik değerleri sağlıklı okunamamaktadır. Sistemde iletimi gümüş kontaklarla değilde

klamplar ile yaptığımızda tellerde sıkışma sebebiyle stres oluşur. Bu oluşan stres e_L veya e_m genliğinin değişmesine sebep olmaktadır. Klamlamadaki açığa çıkan sorun ise telin her iki ucunun eşit miktarda sıkıştırılıp sıkıştırılmadığıdır. Böyle bir durumda telin her iki ucuna farklı stresler uygulanır. Bu sebepten telin uçlarındaki streslerin farklı olmasından dolayı e_L veya e_m genliği net okunamamaktadır.

Kısaca tellerin hem ısıya hem de dış streslere çok hassas olması hata kaynaklarını oluşturmaktadır. Zaten tellerin bu dış parametreler ile çok hassas bir şekilde özelliklerini değiştirmesi onlara bir çok uygulama alanı açmaktadır.

4. MATTEUCCI ETKİ İLE İLGİLİ DENEYSEL SONUÇLAR

4.1 Giriş

Matteucci voltajı bölüm 3 kesim 3.2.'de anlatılan deney düzeneği kullanılarak ölçülmüştür. Bu bölümde, uygulanan AC alanın frekansının, genliğinin ve dıştan uygulanan stresin Matteucci voltajı üzerine etkisi incelenmiştir.

4.2. Isıl İşlem görmemiş Amorf Ferromanyetik Teller

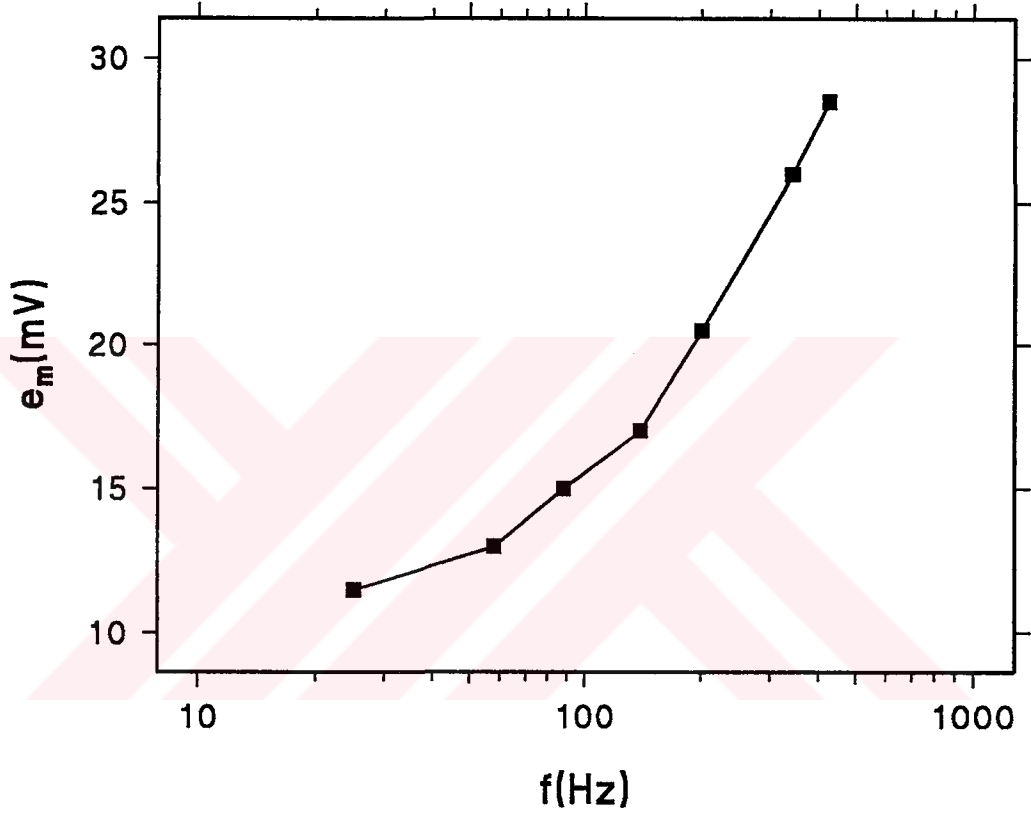
Şekil 4.1. ısıtılma işlemi görmemiş FeSiB telde Matteucci voltajı, e_m 'nin frekansla değişimini göstermektedir. Şekilden de görüldüğü gibi frekans değeri ile e_m 'nin genliği artmaktadır. Şekil 4.2. ise yine bu telde e_m 'nin dışarıdan uygulanan AC manyetik alanın genliği ile değişimini göstermektedir. Buradan da görüldüğü gibi yine e_m değeri uygulanan AC alanın genliği ile artmaktadır.

Benzerince, CoSiB bileşimli tellerde, dışarıdan uygulanan AC alanın genliğinin ve frekansın e_m voltajına etkisi şekil 4.3. ve şekil 4.4.'de verilmiştir. Aynı FeSiB telde olduğu gibi CoSiB tellerde de frekans ve AC alanın genliği arttıkça e_m değerinin arttığı gözlenmiştir. Frekans 100 Hz'den 500 Hz'e çıkarıldığında FeSiB tellerde yaklaşık %50 CoSiB tellerde yaklaşık %65 oranlarında e_m değerlerinde artış olduğu gözlenmiştir.

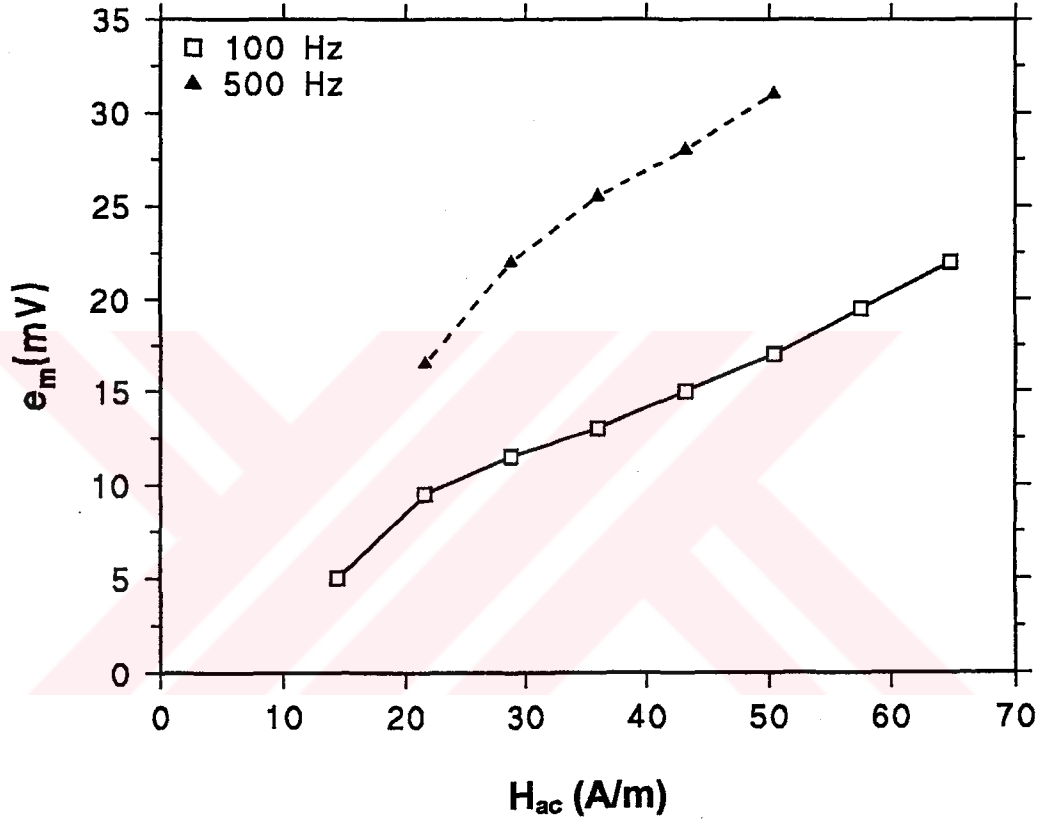
Bilindiği üzere Matteucci voltajı helisel yöndeki manyetizasyonun bir sonucudur. Şekil 2.5'de FeSiB ve CoSiB teller için önerilen domain modellerini incelediğimizde, bu tellerde helisel yönde bir manyetizasyon olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle daha önce ısıtılma işlemi görmemiş teller için önerilen domain modellerinin tam doğru olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bu önerilen domain yapılarının tam olarak doğru olmadığını ΔE sonuçlarında desteklemektedir [36]. Önerilen modele göre dış kabuktaki manyetik momentlerin telin eksenine göre yönelim açısı 90° derece olmalıdır.

Şekil 4.5. ve 4.6. ısıtılma işlem görmemiş FeSiB ve CoSiB tellerin normalize olmuş elastik katsayılarının manyetik alana karşı grafiğini göstermektedir [3,36,38]. Şekle baktığımızda E_0/E_s (E_0 ; $H=0$ 'daki elastik katsayısı, E_s ; numune manyetik doyuma ulaştığı andaki elastik katsayısı) oranının FeSiB tel için 0.94, CoSiB tel için 0.98 olduğunu görmekteyiz. Bu da teldeki manyetik momentlerin ortalama olarak yönelim açısının 75° - 85° arasında olduğu söylemektedir (şekil 2.10). Dolayısı ile bu sonuçlarda önerilen domain modeli ile çelişmektedir. Bu nedenle biz bu iki deneysel sonuca dayanarak önerilen domain modellerinin tam olarak doğru olmadığını ve telin büyük ihtimalle helisel yönde bir manyetizasyon bileşeni olduğunu düşünmekteyiz.

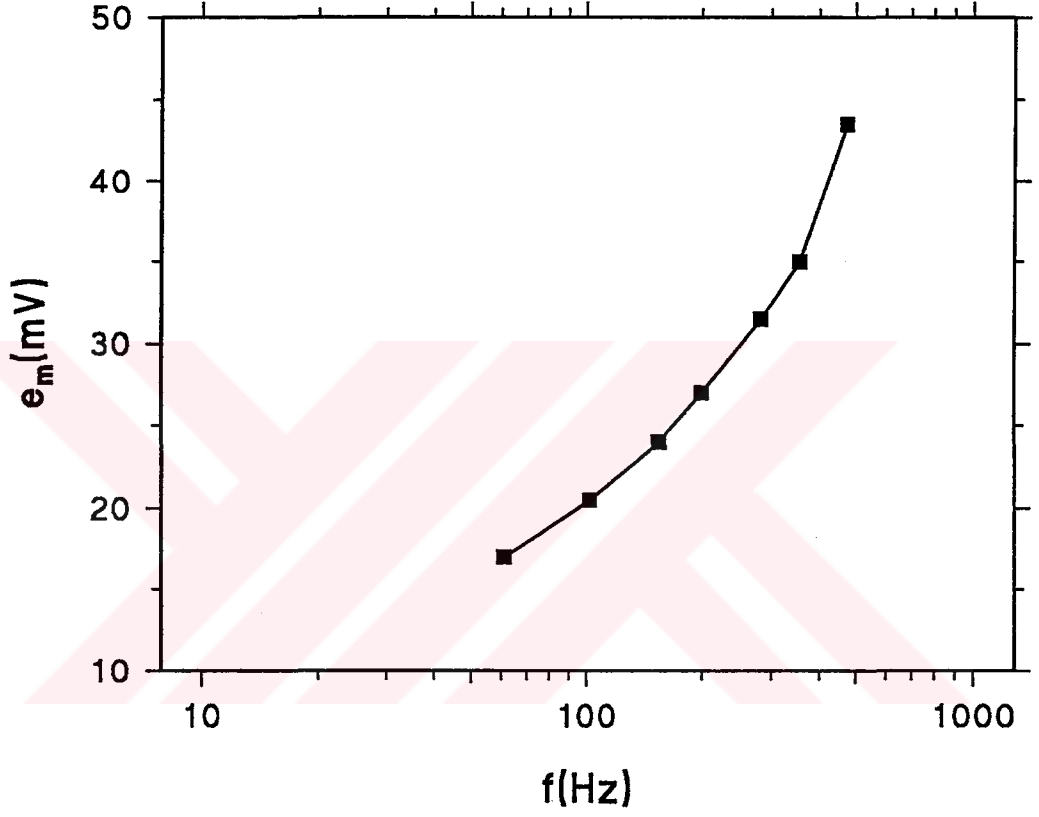

Şekil 4.1. Isıl işlem görmemiş FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği ($H_{ac}=50$ A/m).

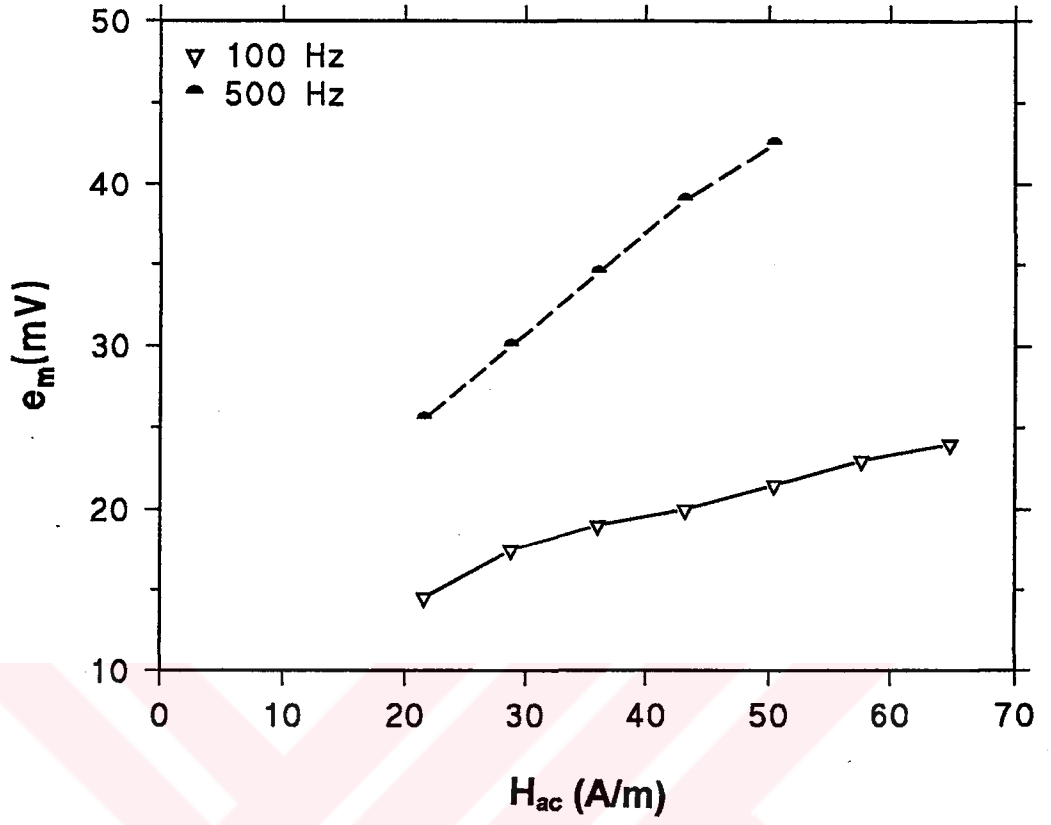

Şekil 4.2. Isıl işlem görmemiş FeSiB telde 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

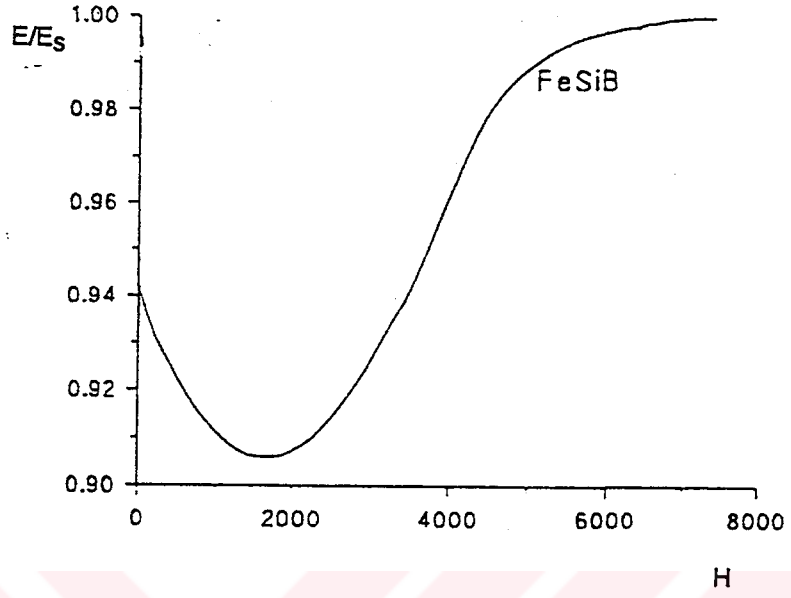

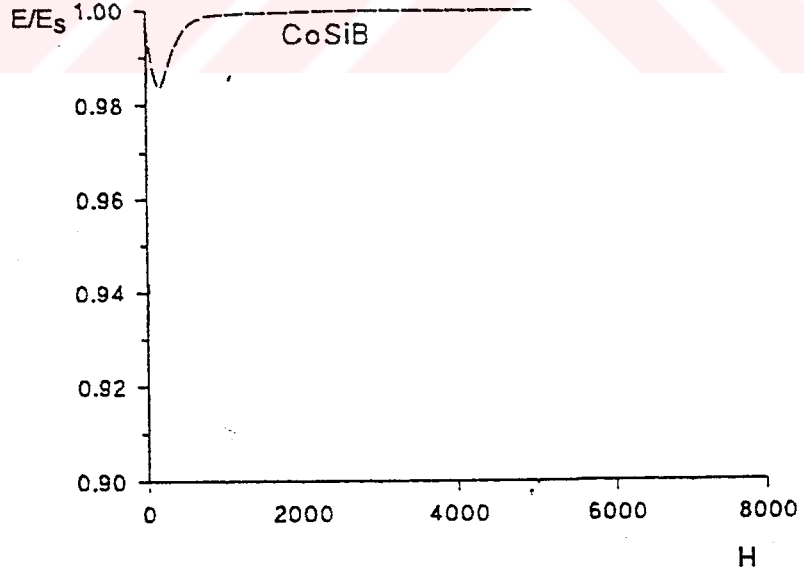
Şekil 4.3. Isıl işlem görmemiş CoSiB telde e_m 'nin frekansa karşı olan grafiği ($H_{ac}=50$ A/m).

Şekil 4.4. Isıl işlem görmemiş CoSiB telde uygulanan AC manyetik alanın e_m 'ye karşı grafiği.

Şekil 4.5. FeSiB tel için normalize olmuş elastik katsayısının uygulanan manyetik alana karşı grafiği [36].

Şekil 4.6. CoSiB tel için normalize edilmiş elastik katsayısının manyetik alana karşı grafiği [36].

4.3. Isıl İşlemin Matteucci Voltajına Etkisi

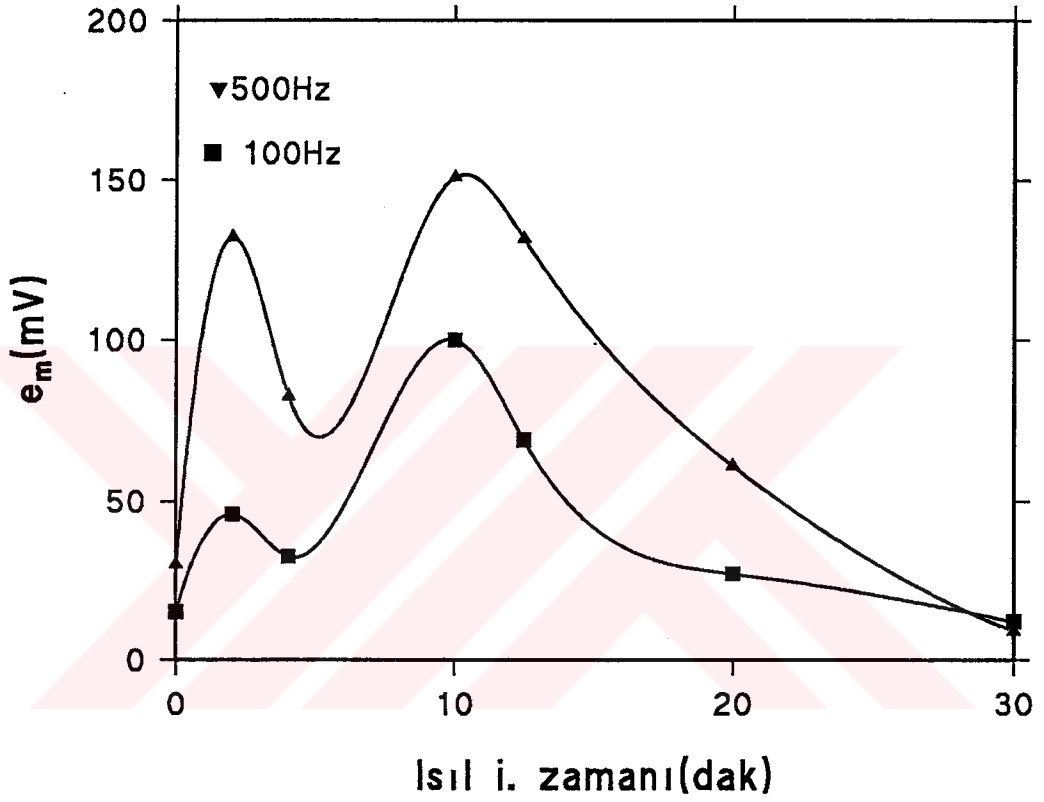
Şekil 4.7. 500°C tüp fırında ısıl işleme tabi tutulan telin e_m değerlerinin ısıl işlem zamanı ile değişimini vermektedir. Görüldüğü gibi e_m değeri ilk anda artmakta ve daha sonra azalmakta sonra tekrar artarak azalmaya başlamaktadır. e_m 'nin bu ilginç davranışını, ferromanyetik maddeler ile ilgili manyetik yapıyı belirleyen sistemin toplam anisotropi enerjisi ile açıklayabiliriz.

$$U_T = U_{ex} + U_{kris} + U_s + U_{me} \quad (4.1)$$

Burada U_T toplam anisotropi enerjisi; U_{kris} kristal anisotropi enerjisi (amorf alaşımlar için sıfır); U_s şekil anisotropi enerjisi; U_{ex} exchange enerjisi; U_{me} manyetoelastik enerjidir. Numune ısıl işleme tabi tutulduğunda ve ilk anda amorf yapı korunduğunda sadece U_{me} değişir. Çünkü $U_{me} = 3/2 \lambda_s \sigma_i$ ile verilmektedir ve ısıl işlem iç stresleri (σ_i) azalttığından U_{me} azalacak numune yeni bir domain yapısına kavuşacaktır. 500°C'de 5 dakikalık ısıl işlem sonucu iç stresin minimuma indiği gözlenmiştir [21]. Bu nedenle bu durumda e_m 'de bir artış olur. Daha sonra ısıl işleme devam edildiğinde telde küçük adacıklar halinde kristalleşmeler olmaktadır [21]. Bu küçük kristal adacıkları yapıda düzensiz bir stres oluşturduğundan e_m değeri azalmaktadır.

Isıl işlem süresi 10 dakikaya vardığında artık telin tüm yüzeyinin kristalleştiği iç kısmının amorf olduğu gözlenmiştir. Bu da FeSiB telde telin çapı doğrultusunda bir iç stres oluşturarak telde değişik bir domain yapısı oluşturur. Bu nedenle e_m 'de tekrar bir artış olduğu gözlenmiştir. 20 dakikadan sonra numunenin hemen hemen tamamen kristalleştiği gözlenmiştir. Bu nedenle de e_m değeri azalmıştır.

Isıl işlemlerin telin manyetik yapısı üzerindeki etkisi ayrıca bölüm 5'te tartışılacaktır.

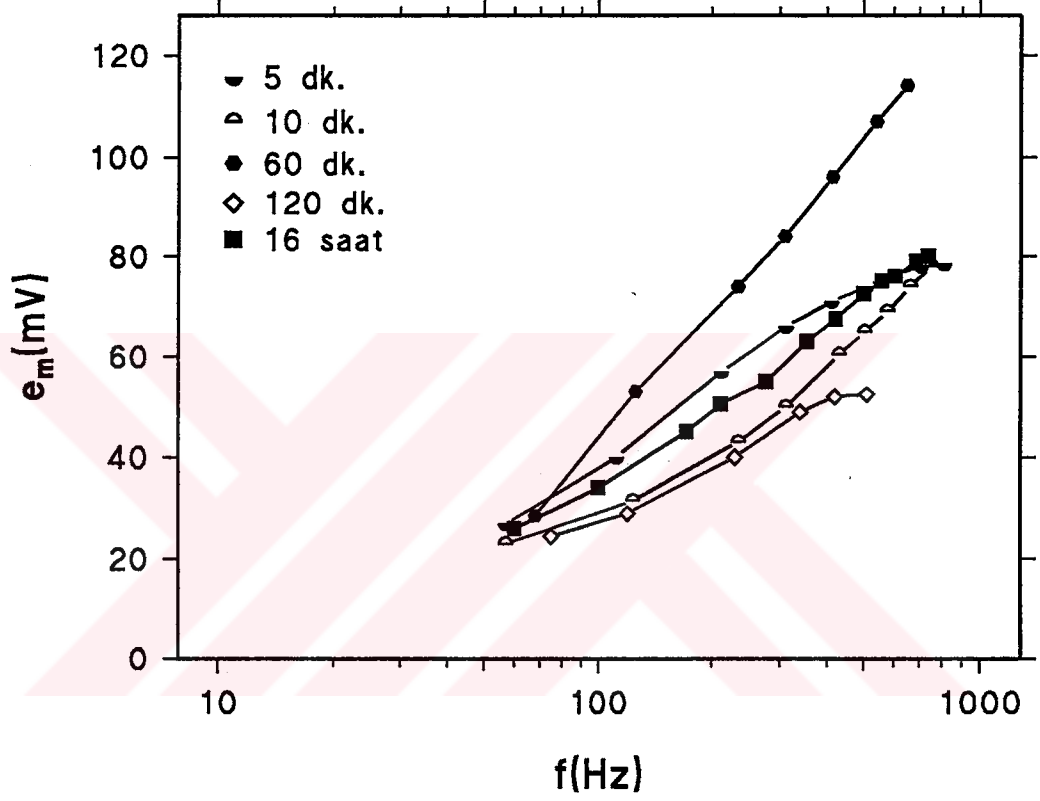
Şekil 4.7. 500°C'de ısıl işlem görmüş FeSiB telde $H_{ac}=50$ A/m'de 100 ve 500 Hz için e_m 'nin ısıl işlem zamanına karşı grafiği.

4.4. Amorf Ferromanyetik Tellerde Frekansın ve AC Dış Manyetik Alanın Etkisi

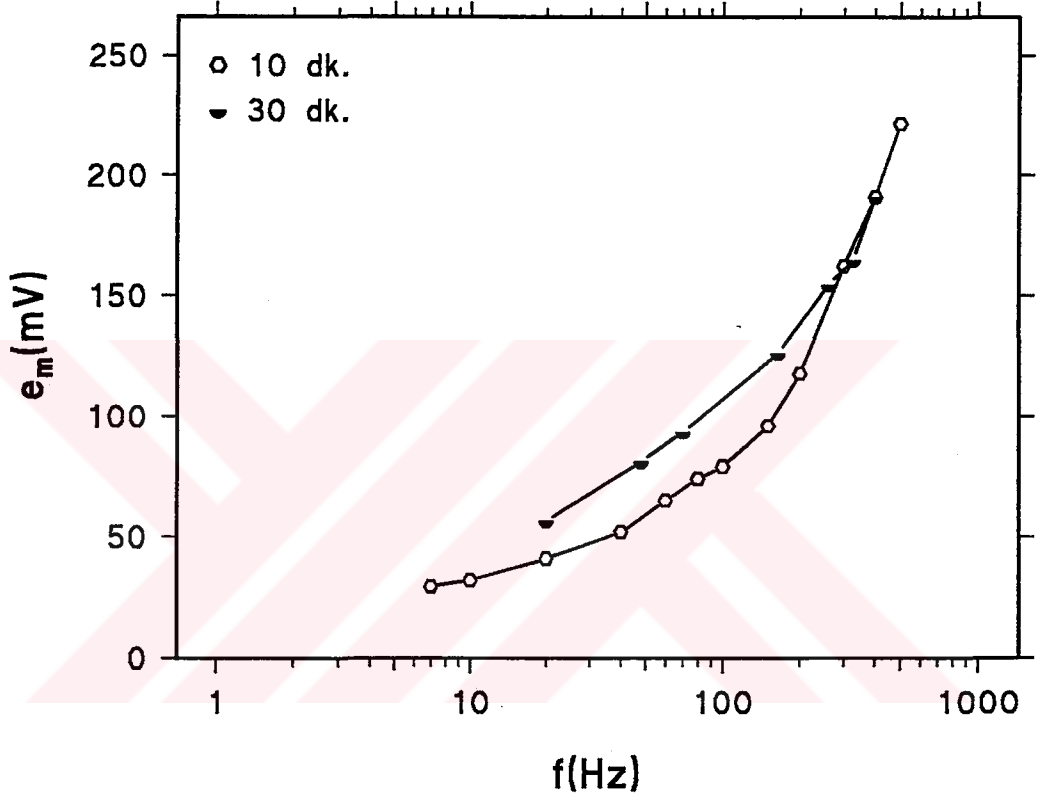
Şekil 4.8., 9., 10.ve 11. değişik ısıtım sıcaklıkları, değişik ısıtım süreleri ve 50 veya 72 A/m'lik manyetik alan için FeSiB tellerde Matteucci voltajına frekansın etkisini göstermektedir. Bulunan bu sonuçlar e_m genliğinin frekans arttıkça arttığını göstermiştir. Ayrıca AC dış manyetik alan Matteucci voltajını değiştirmektedir.

Şekil 4.12., 13., 14., 15., 16. ve 17.'de değişik ısıtım sıcaklıkları ve süreleri için 100 ve 500 Hz'de FeSiB tellerin e_m 'ye karşı AC manyetik alan ölçümleri görülmektedir. Bu şekillerden de görüldüğü gibi uygulanan AC alanın şiddeti arttıkça e_m değeri de artmaktadır.

Şekil 4.18. 50 A/m manyetik alan altında 500°C'de çeşitli süreler için ısıtım görmüş 130 μ m çapında CoSiB telin Matteucci voltajının frekansa bağıllığını göstermektedir. Şekil 4.19. ise 500°C'de 5 ve 40 dakika ısıtım görmüş 130 μ m çapında CoSiB tel için 100 ve 500 Hz'de Matteucci voltajının manyetik alana bağıllığını göstermektedir. Aynı sıcaklıkta ve aynı ısıtım süresine maruz bırakılan tellerin manyetik alan arttıkça e_m genliğinde arttığı görülmüştür. Fakat, bu artış 500 Hz'de 100 Hz'dekine nispeten yaklaşık %80 daha fazla olmaktadır.

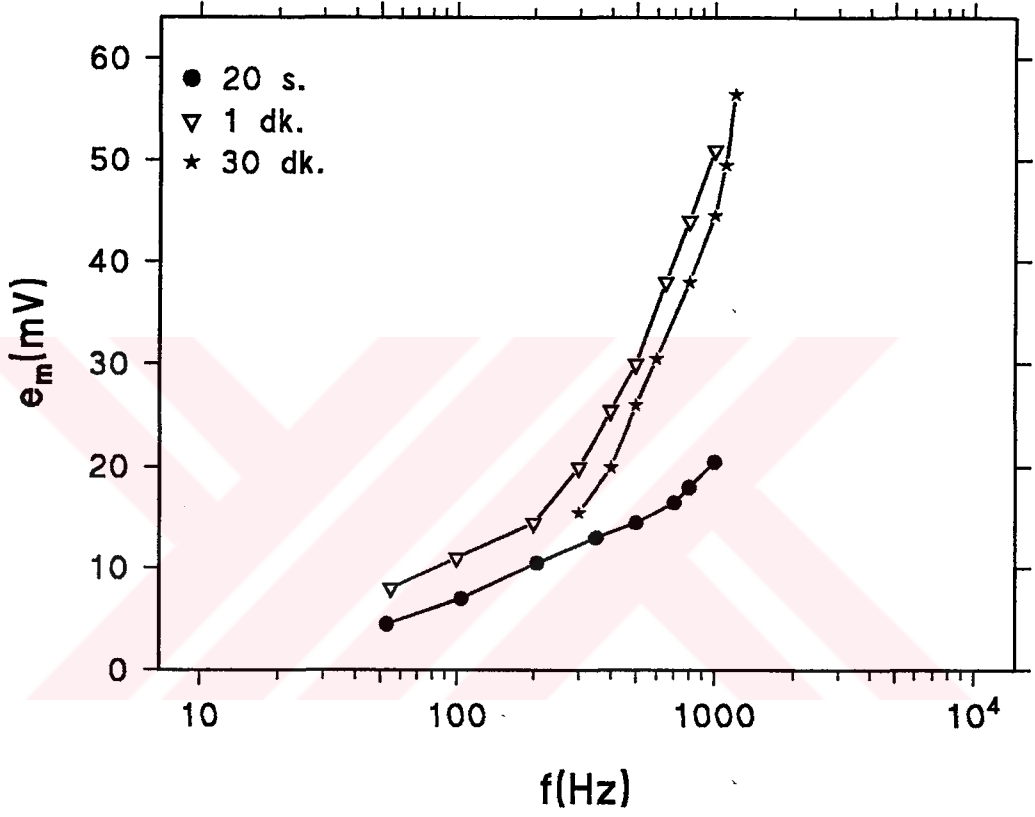

Şekil 4.8. $H_{ac}=50$ A/m altında 400°C 'de çeşitli zamanlar için ısıtılmış 20 cm uzunlukta ve $125\ \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği.

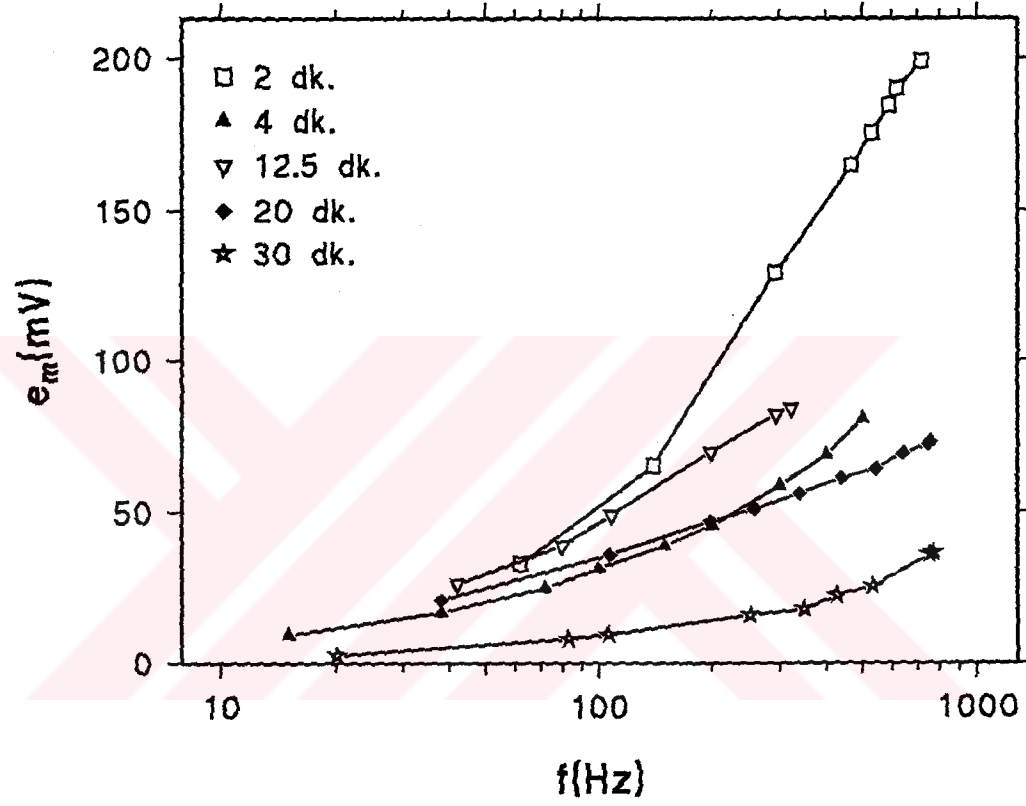

Şekil 4.9. $H_{ac}=50$ A/m altında 420°C 'de 10 ve 30 dakika için ısıtılmış 20 cm uzunlukta ve $125\ \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği.

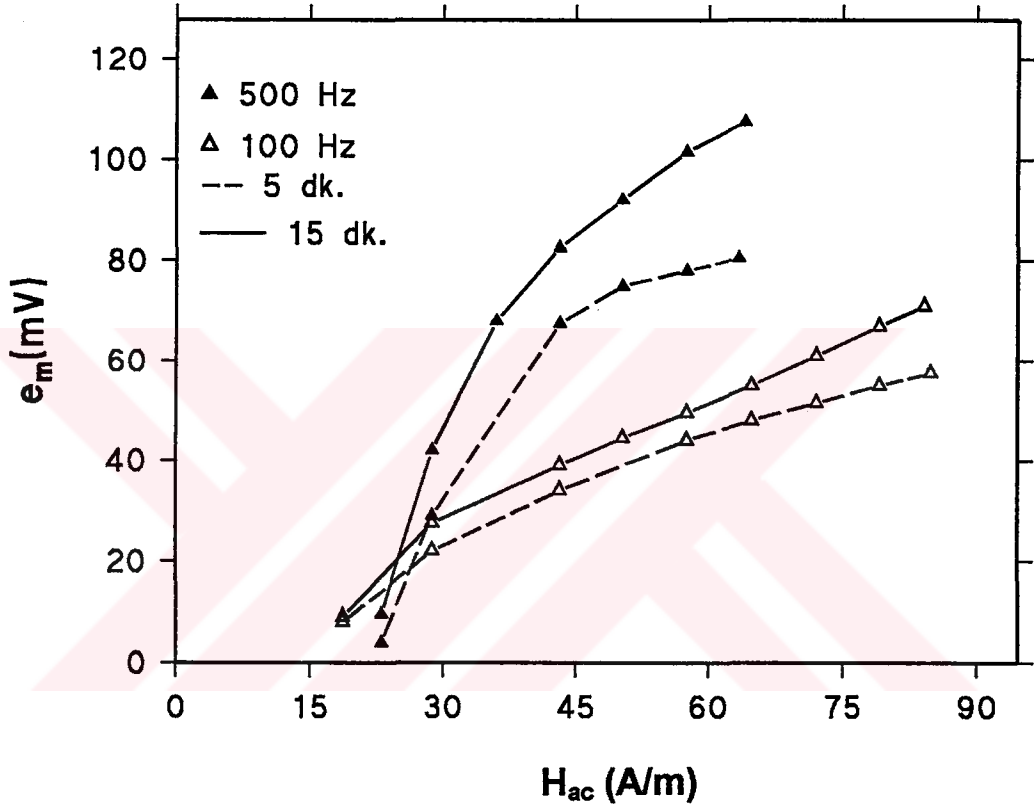

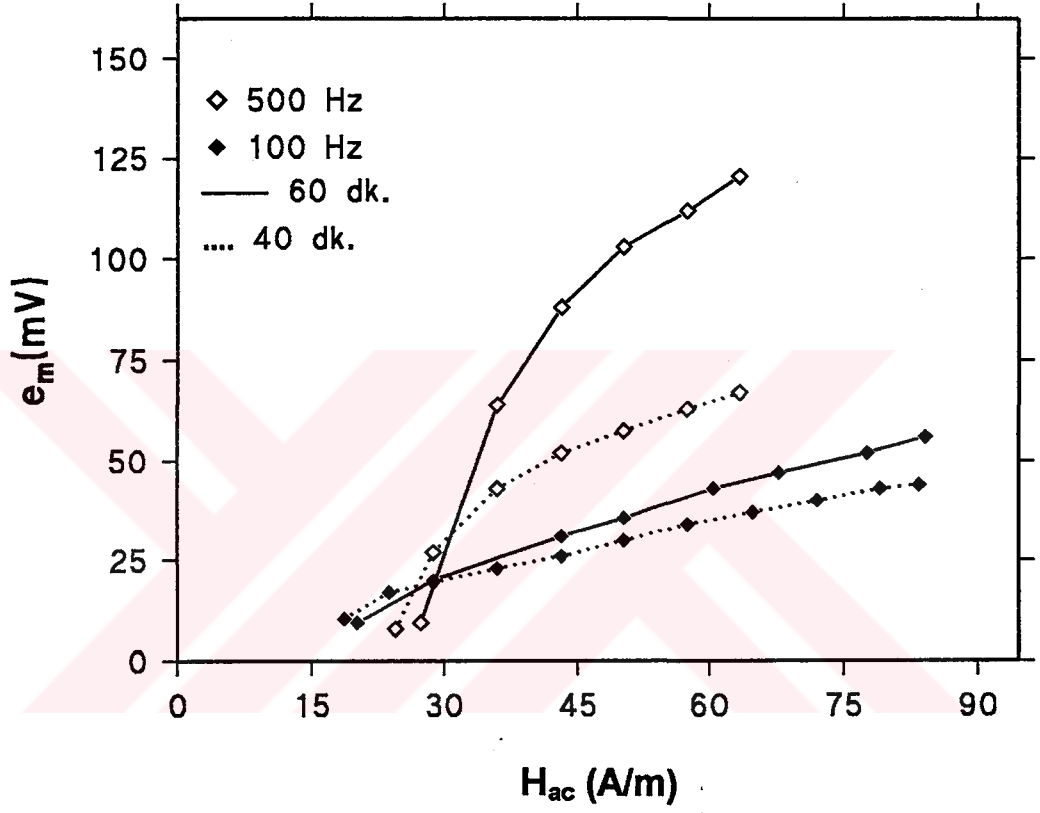
Şekil 4.10. $H_{ac}=72$ A/m altında 460°C 'de çeşitli zamanlar için ısıtılmış 20 cm uzunlukta ve $125\ \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği.

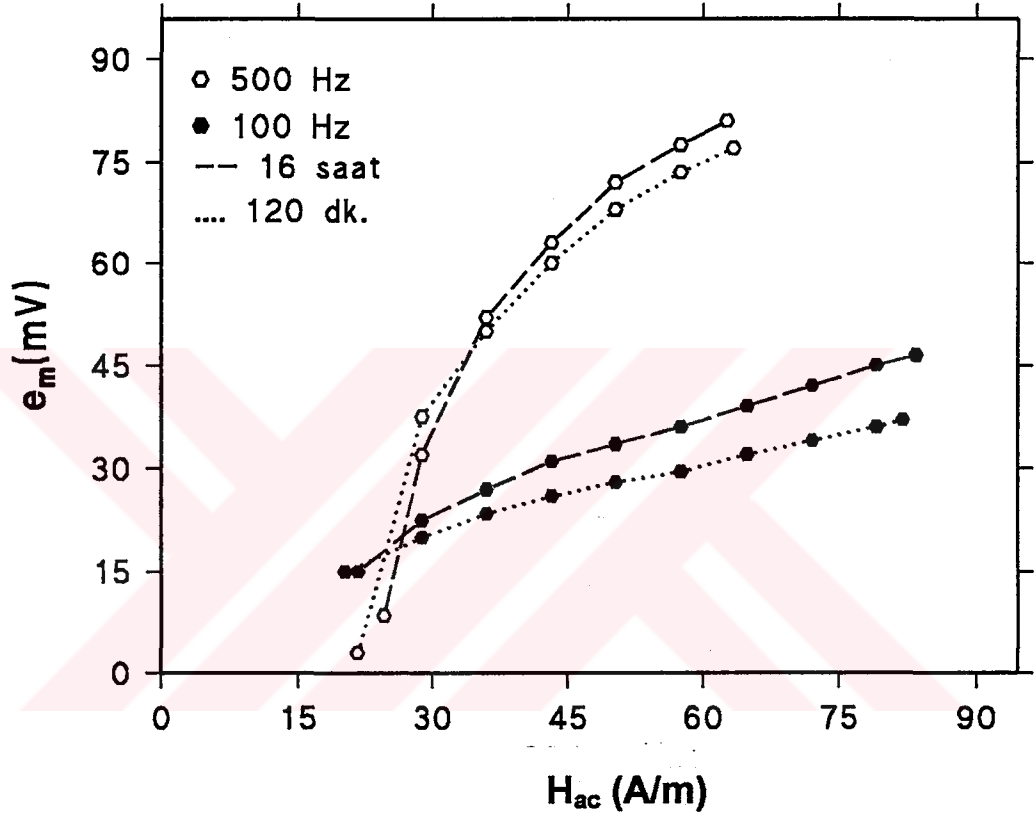
Şekil 4.11. $H_{ac}=50$ A/m altında 500°C 'de çeşitli zamanlar için ısı işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve $125\ \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'ye karşı frekans grafiği.

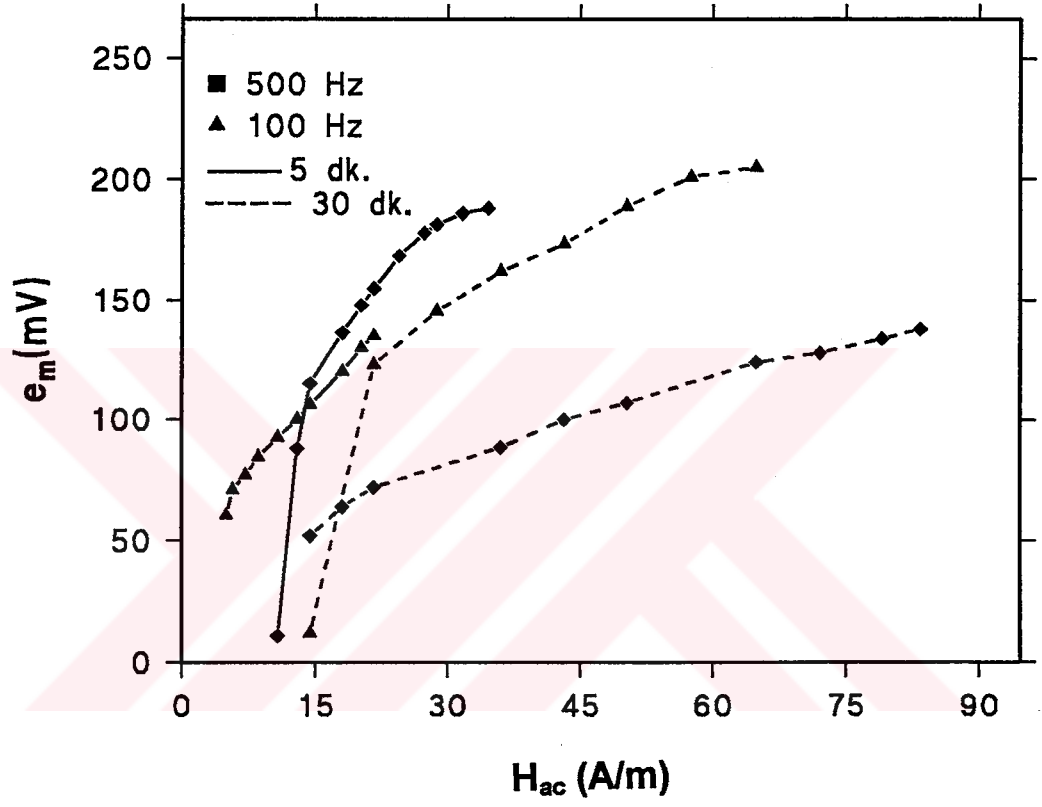
Şekil 4.12. 400°C'de 5 ve 15 dakika ısıtım görmüş 125 μ m çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

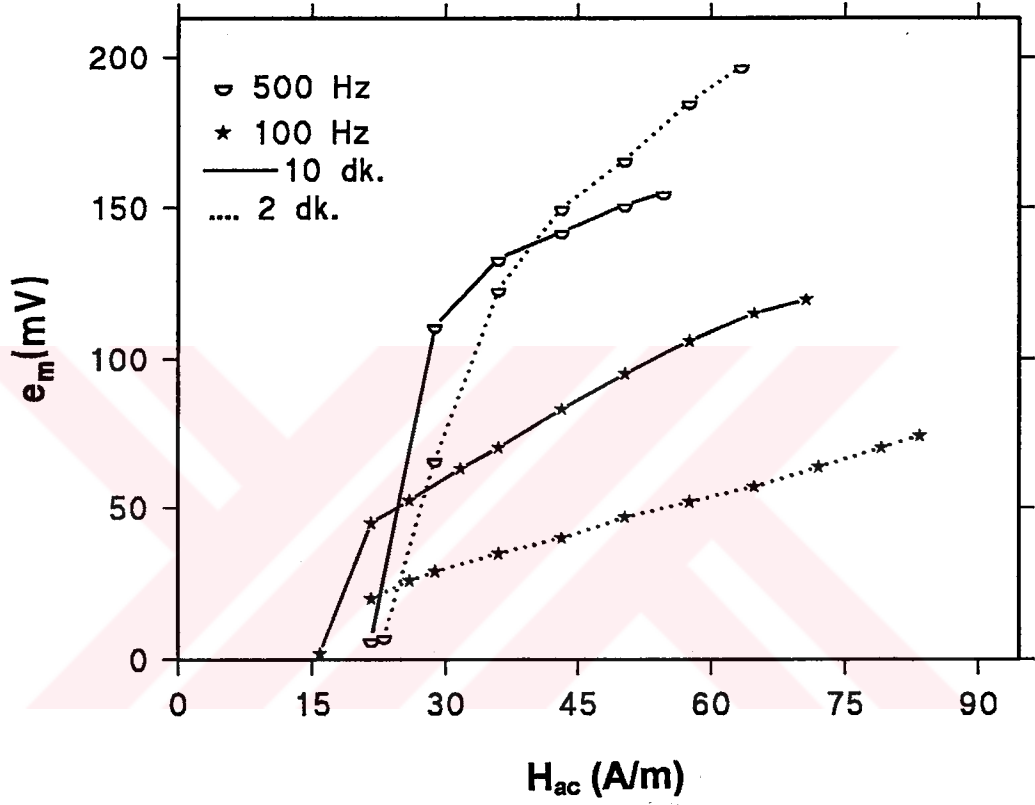
Şekil 4.13. 400°C'de 40 ve 60 dakika ısıtım görmüş 125 μ m çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

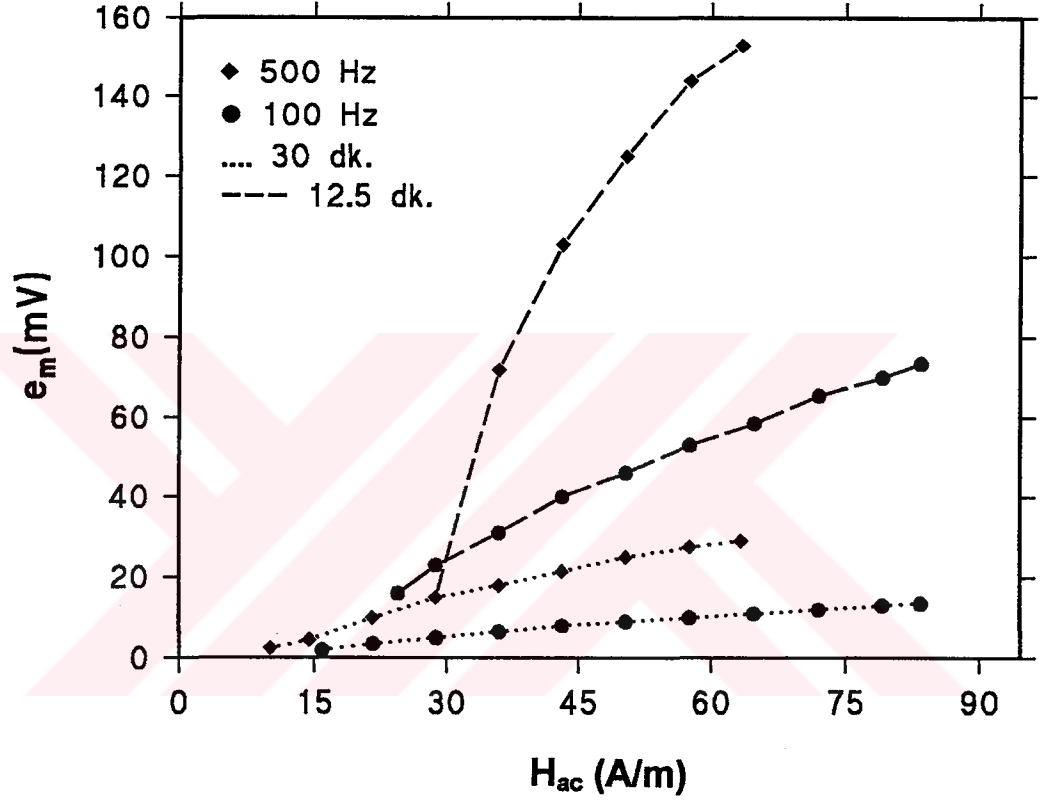
Şekil 4.14. 400°C'de 120 dakika ve 16 saat ısıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

Şekil 4.15. 420°C'de 5 ve 30 dakika ısıtılma görmüş 125 μ m çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

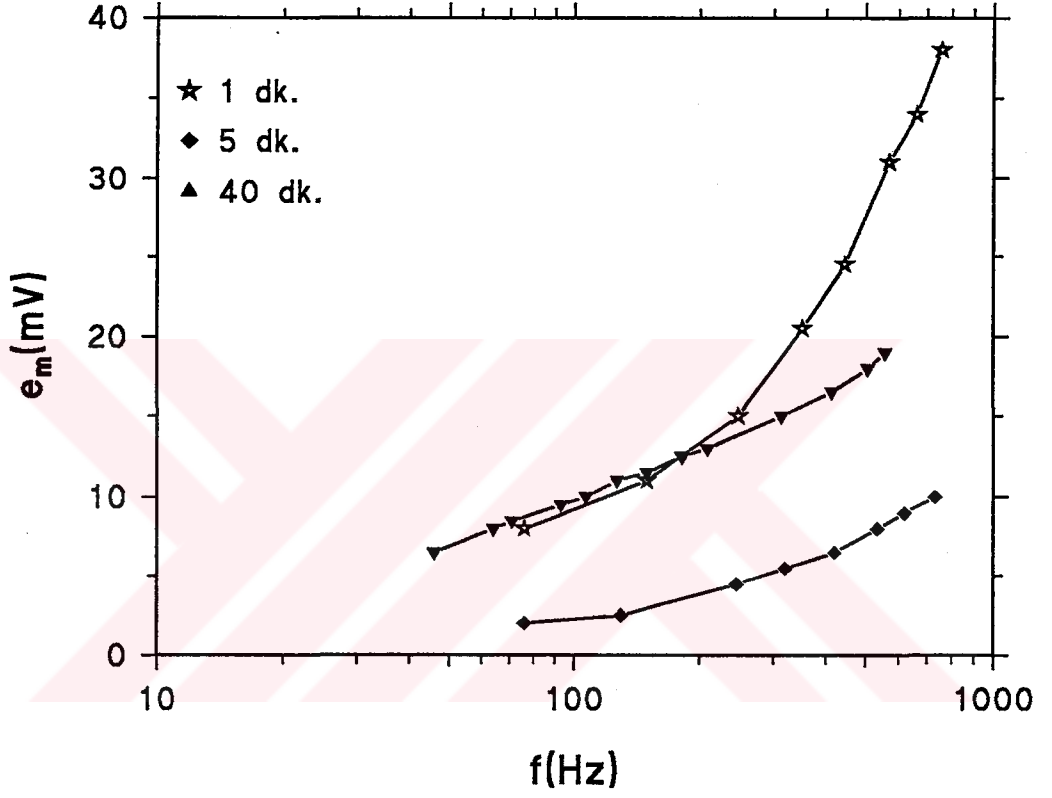

Şekil 4.16. 500°C'de 2 ve 10 dakika ısıtım görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

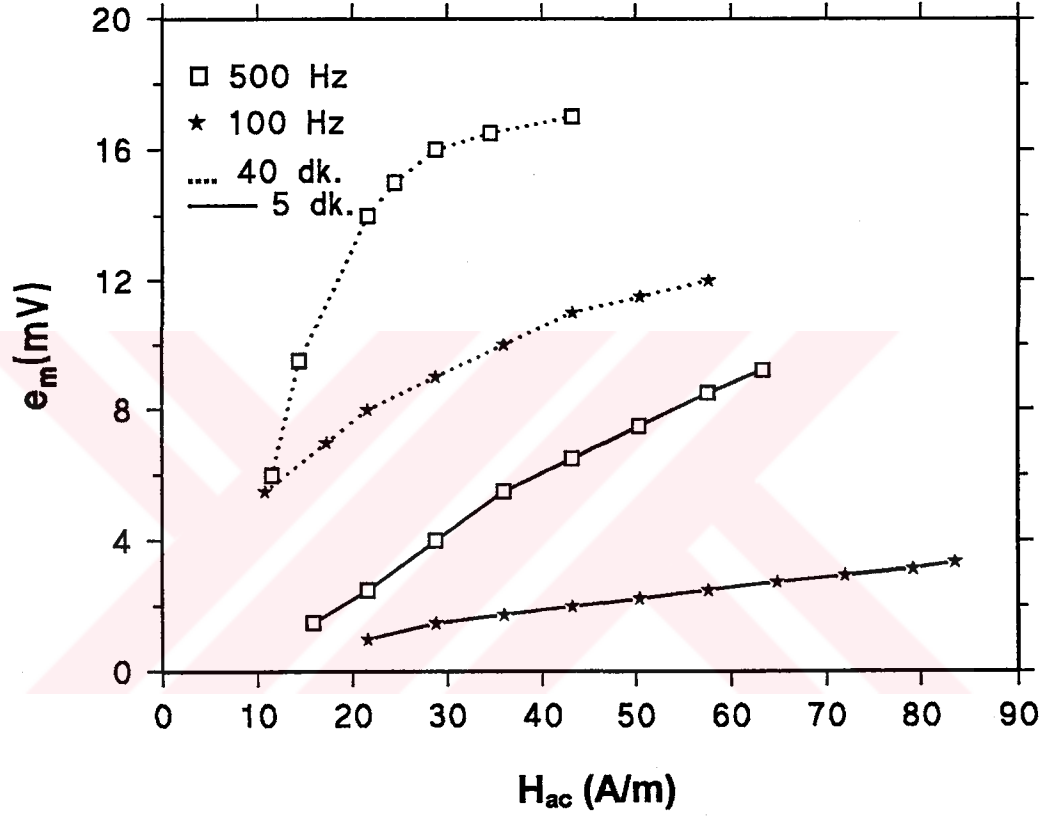

Şekil 4.17. 500°C'de 12.5 ve 30 dakika ısıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

Şekil 4.18. $H_{ac}=50$ A/m manyetik alan altında 500°C 'de çeşitli süreler için ısıtılmış $130\ \mu\text{m}$ çapında CoSiB telde e_m 'nin frekansa karşı grafiği.

Şekil 4.19. 500°C'de 5 ve 40 dakika ısıtılma görmüş 130 μm çapında CoSiB tel için 100 ve 500 Hz'de e_m 'nin uygulanan AC manyetik alan genliğine karşı olan grafiği.

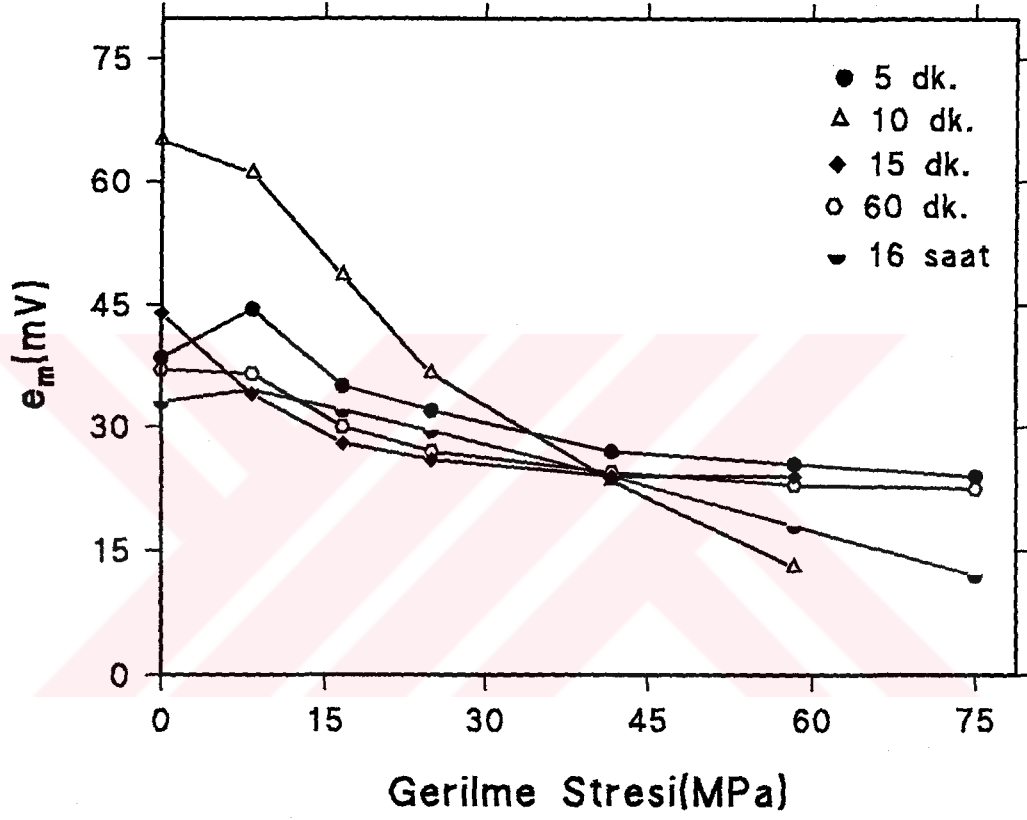
e_m 'nin hem frekans hem de manyetik alan ile artmasını aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz.

$$e_m = \frac{d\phi_c}{dt} \quad (4.2)$$

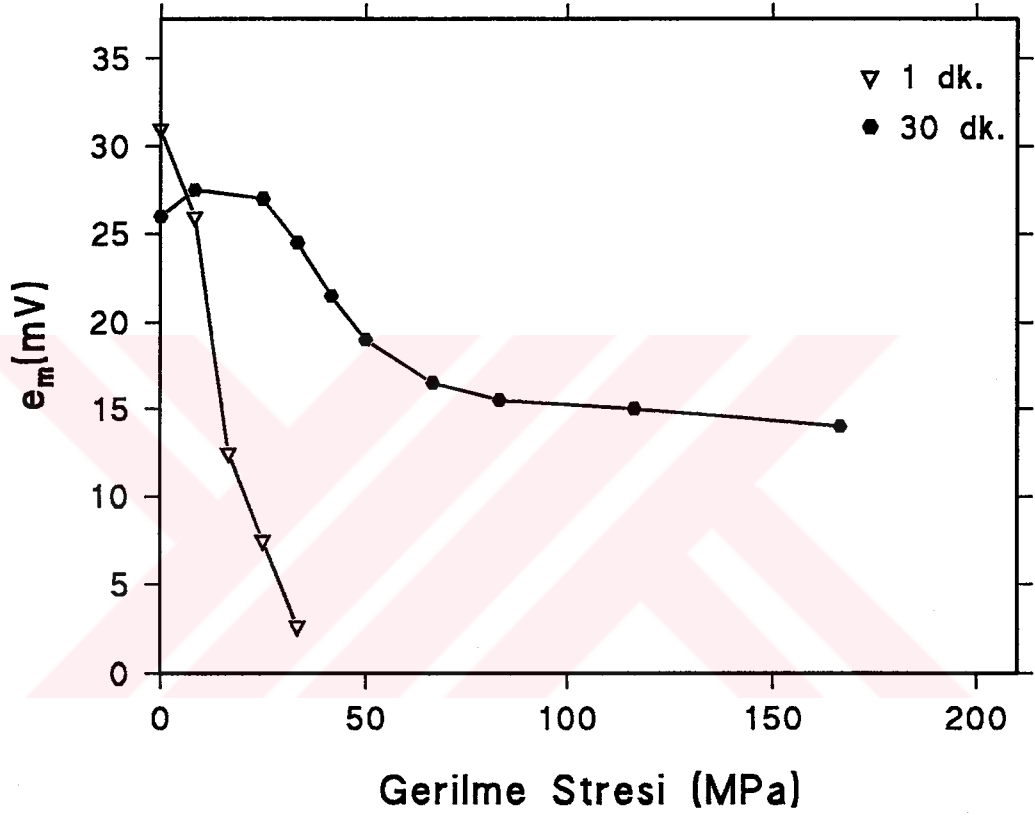
Burada ϕ_c telin içinde uygulanan AC alana dik yönde oluşan manyetik akıdır. Biz frekans değerini veya alanın şiddetini arttırdıkça akı değişimi fazla olacağından daha büyük bir e_m voltajı elde ederiz.

4.5. Amorf Ferromanyetik Tellerde Stresin Etkisi

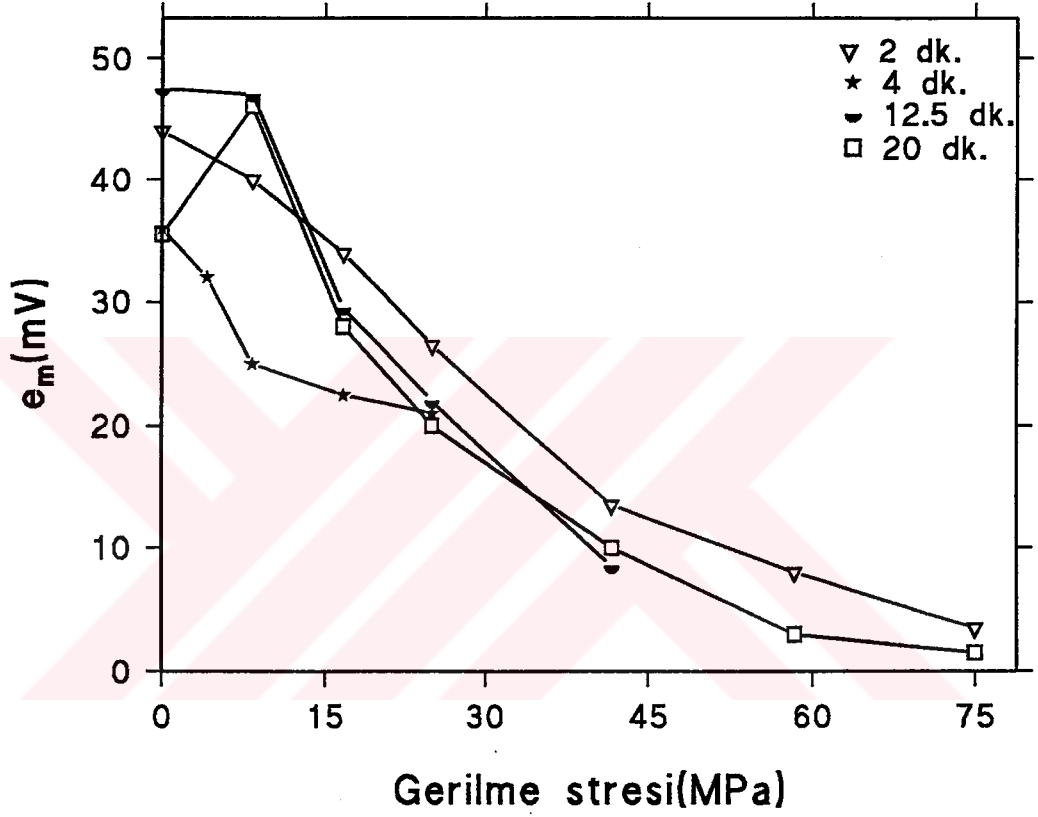
Şekil 4.20., 21., 22. değişik AC manyetik alana tabi tutulmuş tellerin e_m voltajını dışarıdan uygulanan stresle değişimini göstermektedir. Şekilden de görüldüğü gibi artan stres değeri ile e_m azalmaktadır. Çünkü stres FeSiB tel pozitif manyetostriksiyona sahip olduğunda manyetik momentleri kesim 2.6'da belirtildiği gibi kendi doğrultusunda yönlentmeye çalışacaktır [20,21,24]. Bu nedenle teldeki helisel yöndeki manyetizasyon bileşeni azalacak ve artan stresle e_m değeri sifıra yaklaşacaktır. Bu yüzden FeSiB tellerde stres e_m değerini azaltmaktadır.

Şekil 4.20. $f = 100$ Hz, $H_{ac} = 50$ A/m altında 400°C'de çeşitli zamanlar için ısıtılmış 20 cm uzunlukta ve $125 \mu\text{m}$ FeSiB telin e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

Şekil 4.21. $f=100$ Hz, $H_{ac}=72$ A/m altında 460°C 'de 1 ve 30 dakika için ısıtım işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve $125\ \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

Şekil 4.22. $f = 100$ Hz, $H_{ac} = 50$ A/m altında 500°C 'de çeşitli zamanlar için ısıl işlem görmüş 20 cm uzunlukta ve $125 \mu\text{m}$ çapındaki FeSiB telde e_m 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

5. MANYETO-İNDÜKTİF ETKİ İLGİLİ DENEYSEL SONUÇLAR

5.1 Giriş

Amorf telin iki ucu arasında oluşan e_L voltajı, bölüm 3 kesim 3.3.'de anlatılan deney sistemi kullanılarak ölçülmüştür. e_L 'nin dış DC manyetik alan ile değişimi yani manyeto-indüktif etki değişik amorf teller için incelenmiştir.

Ayrıca telden geçirilen I_w akımının frekansının, genliğinin ve dıştan uygulanan stresin telin iki ucu arasında oluşan e_L voltajının üzerine olan etkisi incelenmiştir. Yine aynı deney sistemi kullanılarak tellerin dairesel yöndeki histerisis eğrisi elde edilmiş, histerisis eğrilerine dışarıdan uygulanan DC manyetik alanın ve telden geçirilen AC akımın frekansının etkisi incelenmiştir.

5.2. Isıl İşlem Görmemiş Amorf Ferromanyetik FeSiB ve CoSiB Teller

Isıl işlem görmemiş FeSiB tellerde e_L voltajı ölçülememiştir. Bunun nedeni bu tellerin düşük manyetik alan değerlerinde dairesel yönde manyetize etmenin imkansız olmasıdır. Dolayısı ile bu tellerin dairesel yöndeki manyetik duygunluğu sıfırdır. Bu nedenle denklem 2.5'e göre e_L voltajı sıfır olması gayet normaldir. Başka bir şekilde açıklayacak olursak, ısıtılma işlem görmemiş FeSiB telin domain yapısına baktığımızda (şekil 2.5.) telin iç kısmında manyetik momentler telin boyu doğrultusunda, telin dış kısmında manyetik momentler telin çapı yönünde yönelmişlerdir ve bu manyetik momentleri bu yönlerde büyük bir iç stres tutmaktadır. Dairesel yönde yönelmiş net bir manyetizasyon yoktur. Bu nedenle dışarıdan dairesel yönde uygulanan düşük manyetik alan teldeki iç stresin etkisine üstün gelip manyetizasyonu kendi doğrultusunda yani dairesel yönde yönlendiremediğinden dairesel yönde bir manyetik histerisis eğrisi elde edilememektedir (şekil 5.1.). Bu nedenle bu telde manyetik duygunluk sıfırdır dolayısı ile e_L değeri sıfırdır.

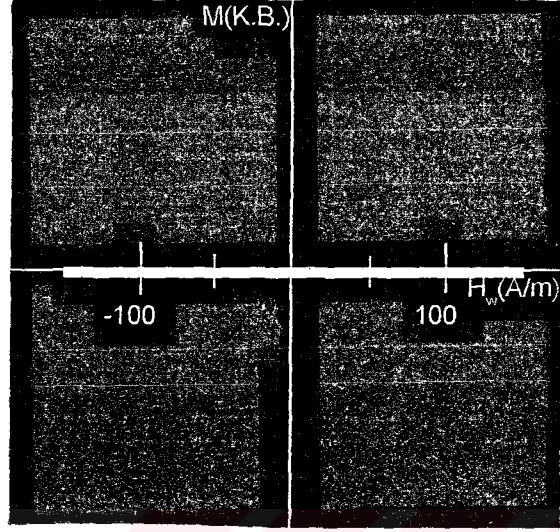
Fakat, ısıtım işlem görmemiş CoSiB telin her iki ucu arasında e_L voltajı ölçülebilmektedir. Şekil 5.2. CoSiB telin dairesel yöndeki histerisis eğrisini göstermektedir. Bu tel için kolaylıkla $M-H_w$ eğrisini elde ettik. Çünkü domain yapısına baktığımızda telin dış kısmındaki manyetik momentlerin telde dairesel yönde yönlendiğini görmekteyiz. Bu nedenle bu telde küçük bir manyetik alan ile dairesel yönde bir manyetizasyon kolaylıkla oluşturulabilmekte ve $M-H_w$ eğrisi elde edilebilmektedir.

Şekil 5.2. tele uygulanan I_w akımının frekansının ve şekil 5.3. ise tele dışarıdan uygulanan DC H manyetik alanının $M-H_w$ eğrilerinin üzerine olan etkisini göstermektedir. Bilindiği gibi manyetik duyunluk $\chi=M/H_w$ ile verilir. Dolayısı ile biz manyetik duyunluğu $M-H_w$ eğrilerinin eğimi olarak kabul edebiliriz. Buna göre şekil 5.2.'ye baktığımızda eğim büyümekte yani artan frekans ile χ büyümektedir. Benzerince şekil 5.3.'e baktığımızda eğim azalmakta yani dış DC H'in artan şiddeti ile χ 'nin azalmakta olduğunu görmekteyiz.

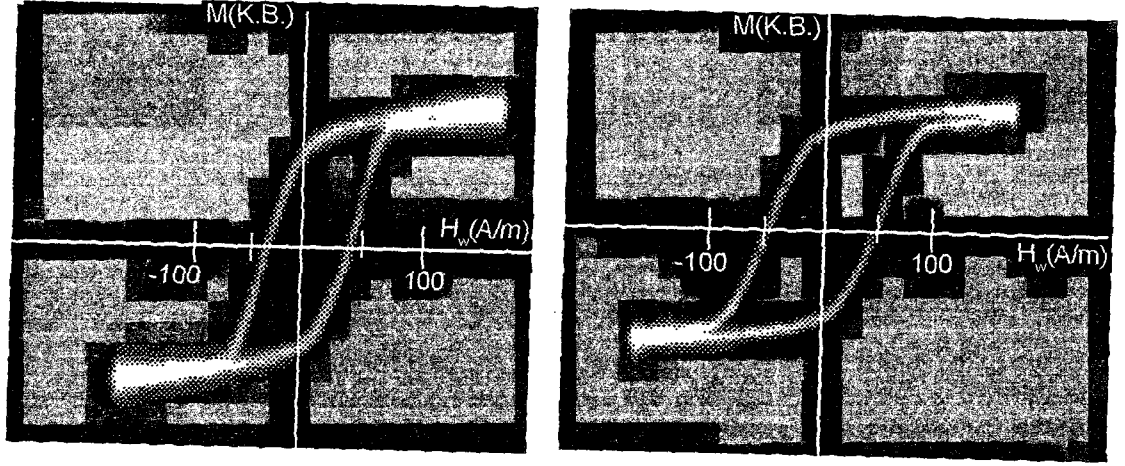
Şekil 5.4. I_w akım frekansının e_L üzerine olan etkisini göstermektedir ve artan frekans değeri ile e_L 'nin şiddetinin arttığını gözlemekteyiz. Çünkü bir önceki paragrafta söylediğimiz gibi frekans artıkça χ artmakta idi ve $e_L \propto \chi$ olduğundan artan frekans ile e_L artacaktır.

Şekil 5.5. ise DC H Manyetik alanının e_L üzerine olan etkisini göstermektedir. Görüldüğü gibi $|H|$ değeri arttığında χ azalmaktadır. Şekil 5.6. I_w akımının e_L üzerine olan etkisini göstermektedir. Artan I_w ile e_L değerinin arttığı gözlenmiştir.

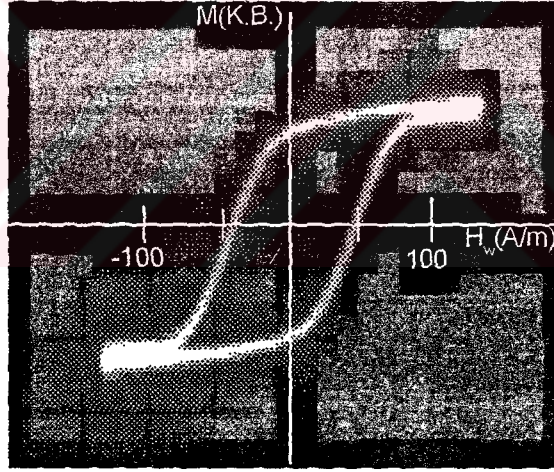

Şekil 5.1. Isıl işlem görmemiş FeSiB telin $M-H_w$ eğrisi.

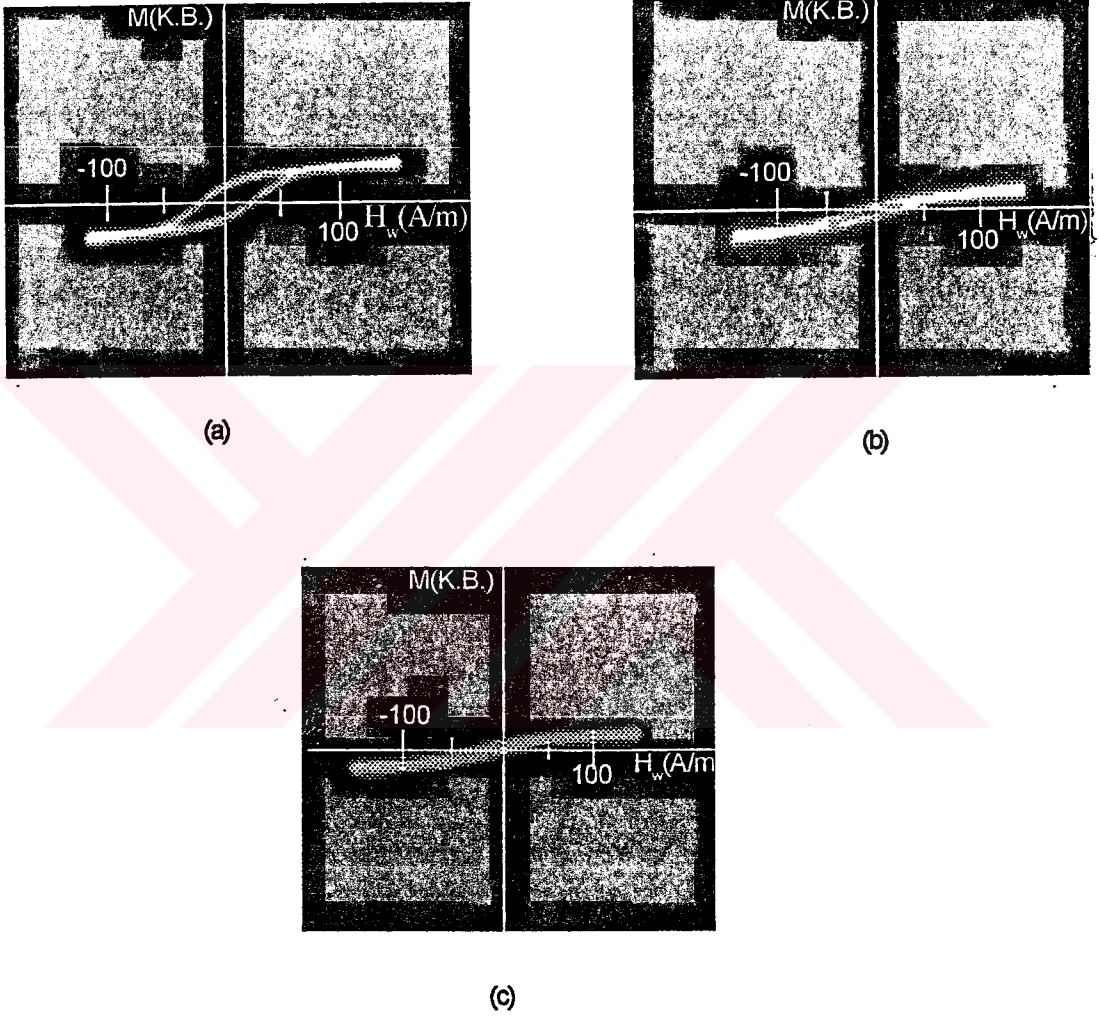
(a)

(b)

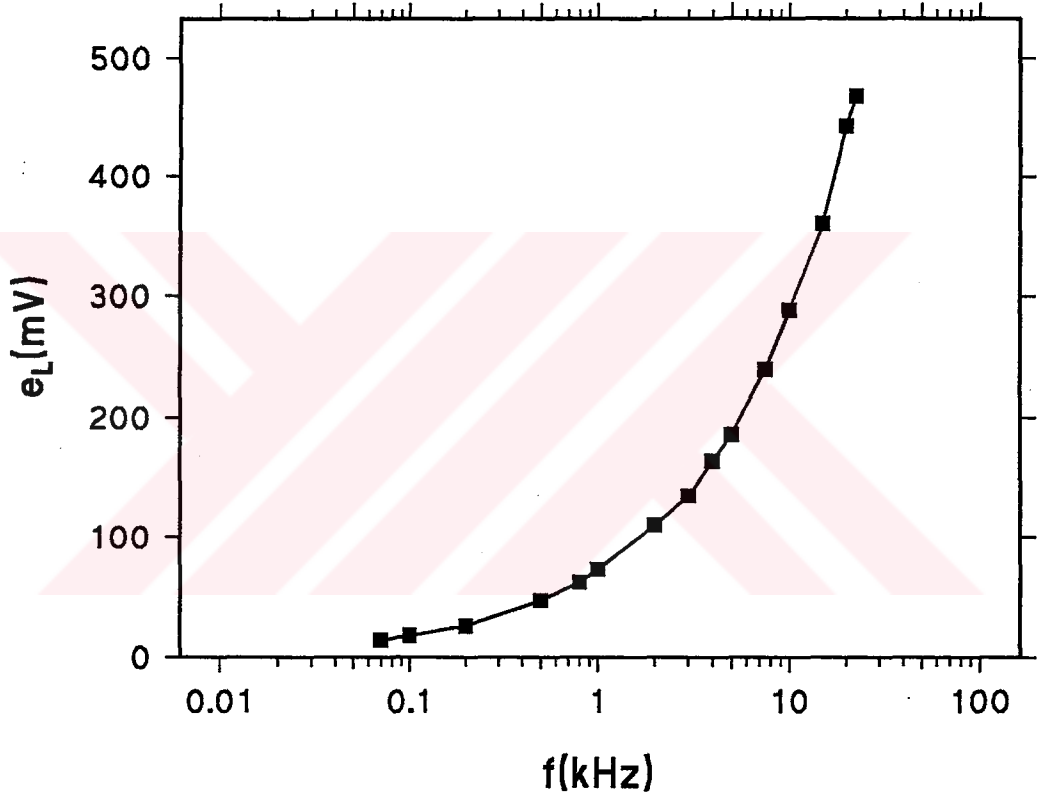

(c)

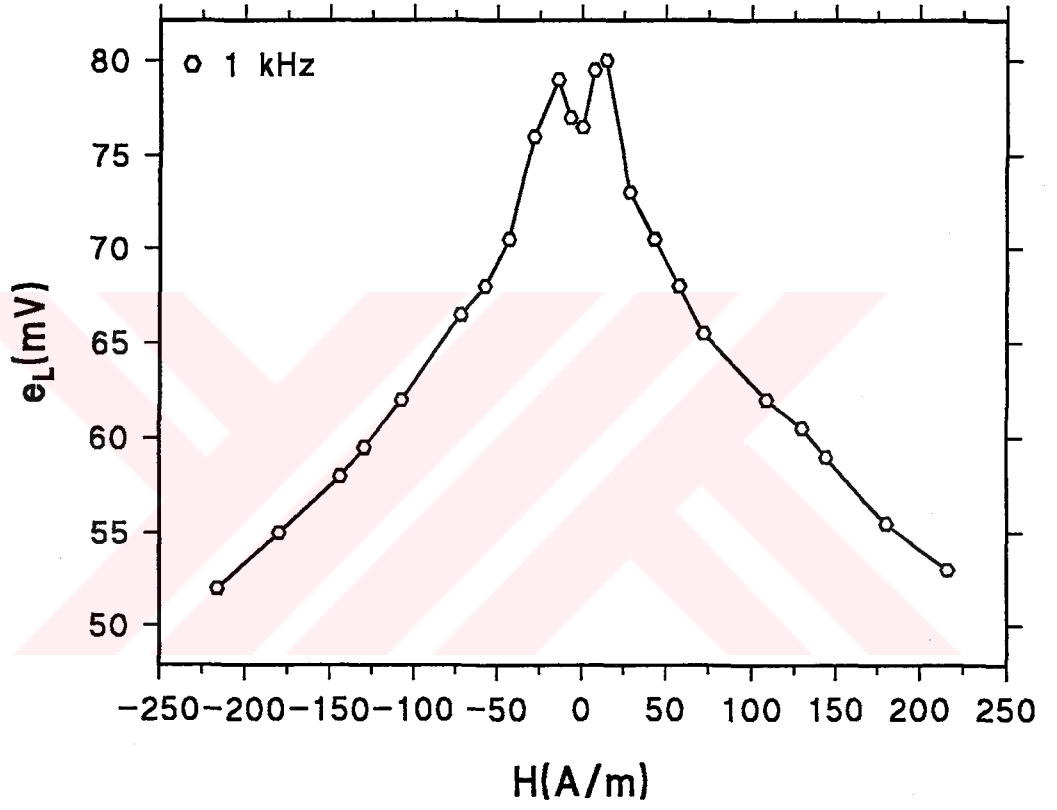
Şekil 5.2. Isıl işlem görmemiş CoSiB telin $H=0$ iken dairesel yöndeki $M-H_w$ eğrilerine frekansın etkisi (a) 1 kHz, (b) 4 kHz ve (c) 7 kHz'de.

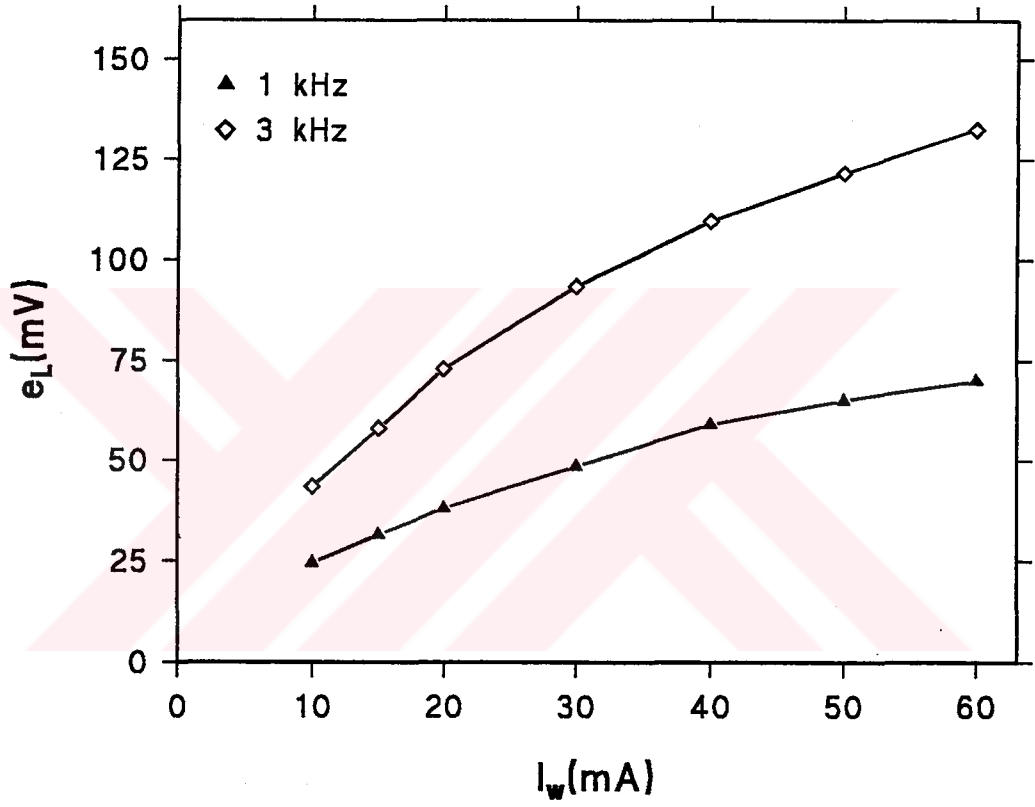
Şekil 5.3. Isıl işlem görmemiş CoSiB telin 4.17 kHz'de DC manyetik alanın M - H_w eğrileri üzerine etkisi (a) $H=720$ A/m, (b) $H=1080$ A/m ve (c) $H=1800$ A/m.

Şekil 5.4. Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=60\text{ mA}$ 'de e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

Şekil 5.5. Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telde e_L 'nin DC manyetik alana karşı grafiği.

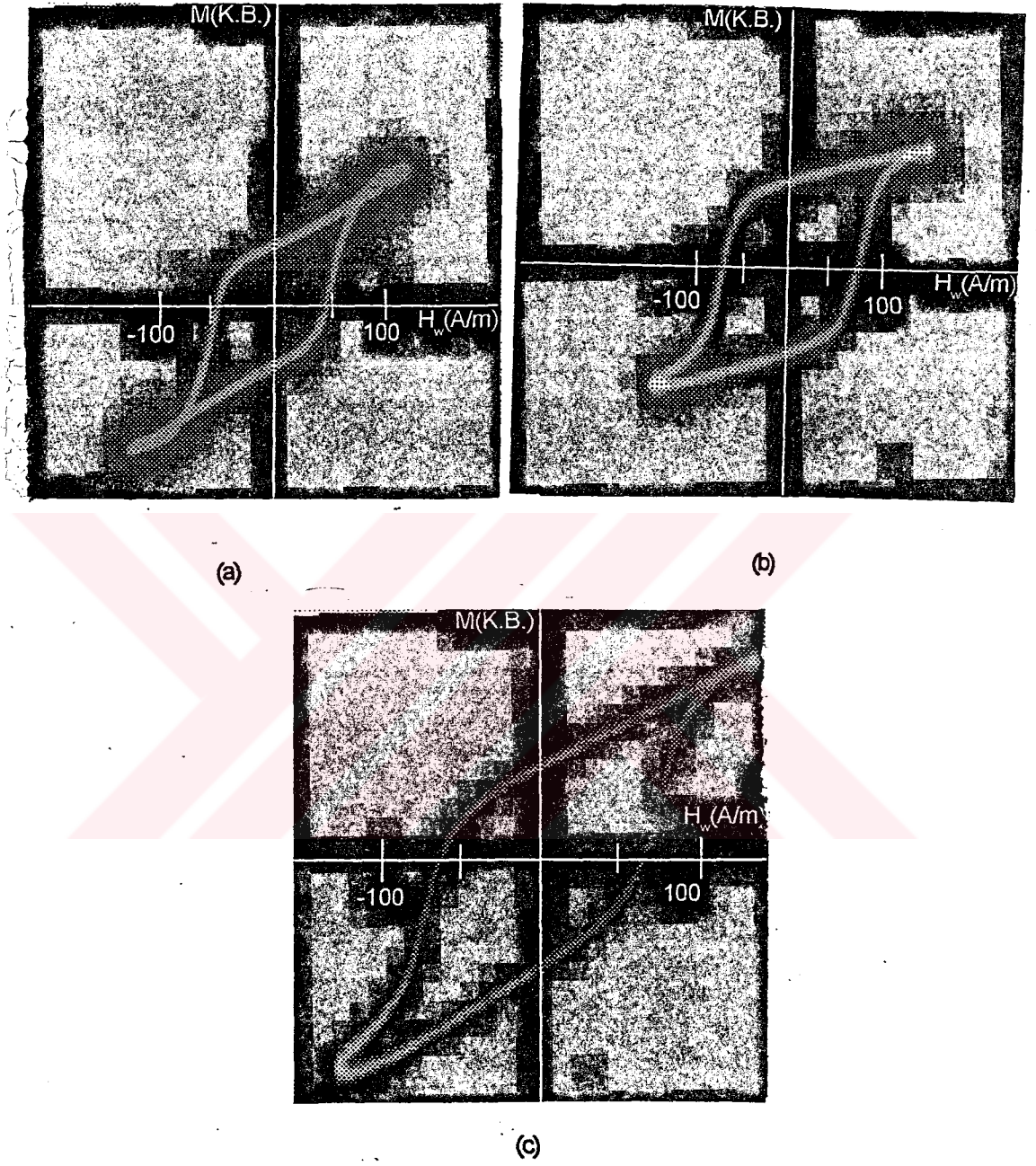

Şekil 5.6. Isıl işlem görmemiş 130 μm çapında CoSiB telde e_L 'nin uygulanan I_w akımına karşı grafiği.

5.3. Isıl İşlem Görmüş Amorf Ferromanyetik Teller

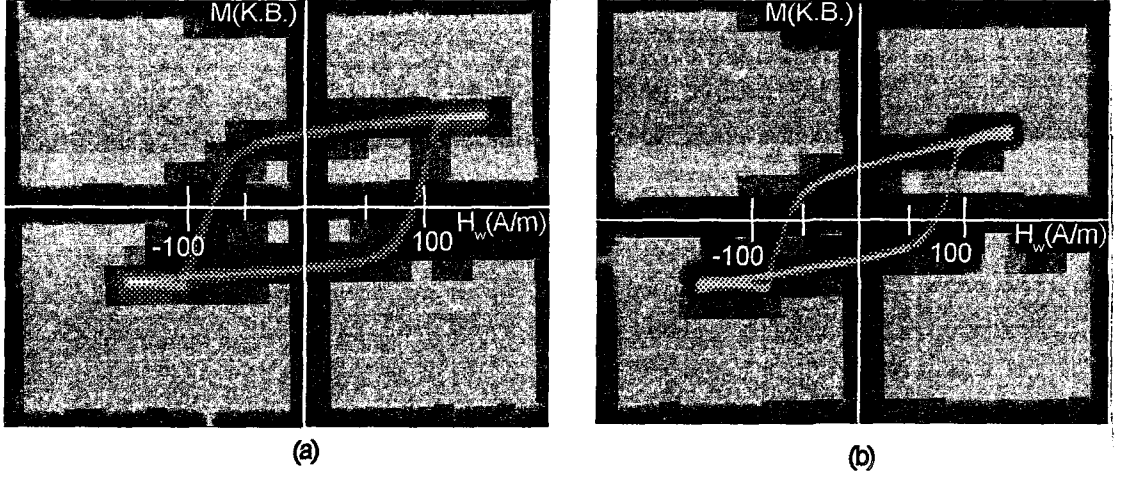
Şekil 5.7., 5.8. ve 5.9. 370°C, 420°C ve 500°C'de değişik zaman aralıklarında ısıtılma işlemi görmüş FeSiB tellerin $M-H_w$ eğrilerini göstermektedir. Bilindiği gibi ısıtılma işlemi görmemiş FeSiB tel için $M-H_w$ eğrisi elde edilememiştir. Fakat teller ısıtılma işlemi gördükten sonra bunların $M-H_w$ eğrileri kolaylıkla elde edilmiştir. Bunun nedeni ise telin manyetik domain yapısının değişmesidir. Yani telde bulunan iç stresler ısıtılma işlemi sonucunda azaldığından artık bu iç stres numunenin manyetizasyonunun yöneliminde etkin rol oynamamaktadır. Bu nedenle dairesel yönde uygulanan düşük bir manyetik alan, teli dairesel yönde manyetize edebilmekte ve bu yönde kolaylıkla $M-H_w$ eğrisi elde edilebilmektedir.

Şekil 5.10. ısıtılma işlemi zamanının e_L üzerine olan etkisini göstermektedir. e_L , sıfır değerinden başlayarak artmakta ve sonra tekrar azalmaktadır. 12.5 dakikalık ısıtılma işlemi sonrasında e_L maksimum değerine ulaşarak tekrar azaldığı gözlenmiştir. e_L 'nin ilk olarak artmasının nedeni iç stresin minimuma inmesi ve numunenin kolaylıkla dairesel yönde manyetize edilmesidir. 500°C'de 5 dakikalık ısıtılma işleminden sonra telin yüzeyinde kristalleşmelerin oluştuğu belirtilmiştir [36,38]. Bu nedenle telin bazı kısımlarında tekrar stresler oluşur, bu da e_L 'nin genlik değerinin azalmasına yol açar. Ancak 15 dakikalık ısıtılma işleminden sonra telin yüzeyinin kristalleştiği ve iç kısmının amorf kaldığı gözlenmiştir [36,38] (Şekil 5.11.). Yüzey kısmı amorf yapıdan kristal yapıya geçtiğinde, bu kısım daha az hacim kaplayacağından yüzeyden içe doğru bir büzülme meydana gelecek ve bu büzülme şekil 5.11.'de olduğu gibi bir stres oluşturacaktır.

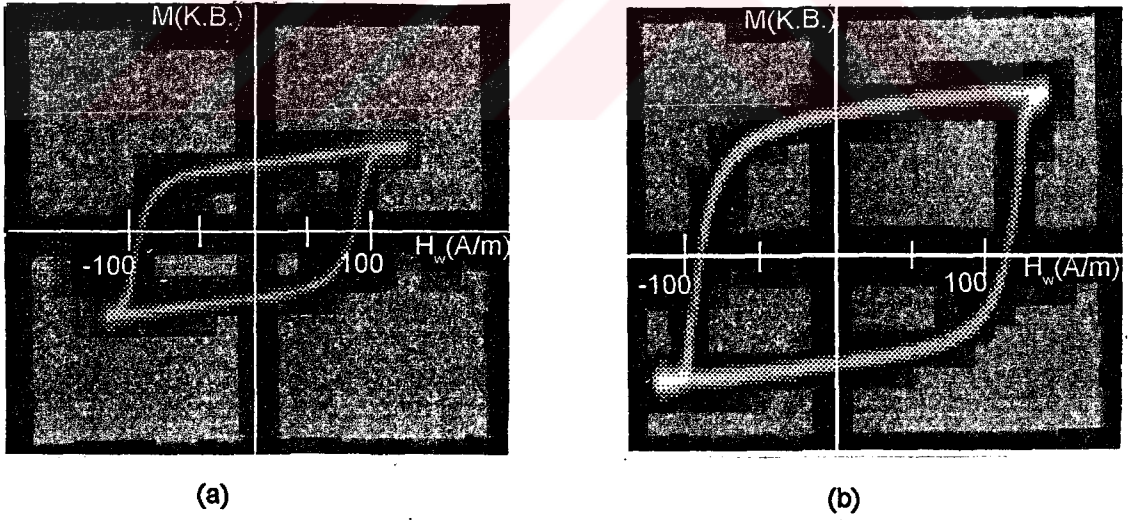

Şekil 5.7. 370°C'de değişik süreler için ısıtılmış FeSiB tellerin 3 kHz'de dairesel yöndeki M- H_w eğrileri (a) 5 dk., (b) 25 dk. ve (c) 150 dk..

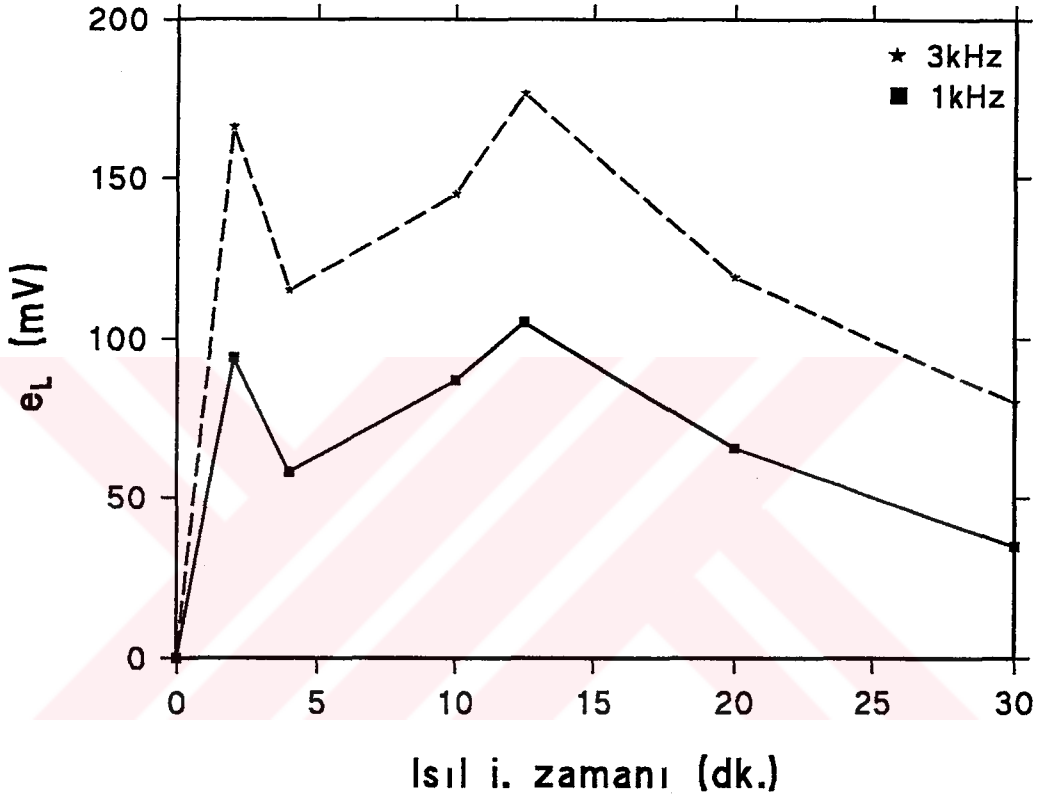

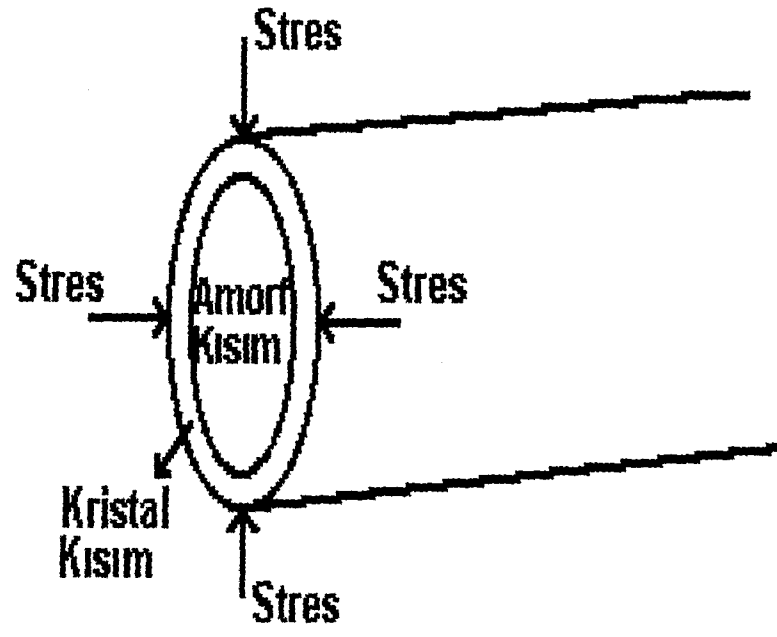
Şekil 5.8. 420°C'de değişik süreler için ısıt işlem görmüş FeSiB tellerin 1 kHz'de dairesel yöndeki M-H_w eğrileri (a) 5 dk. ve (b) 10 dk..

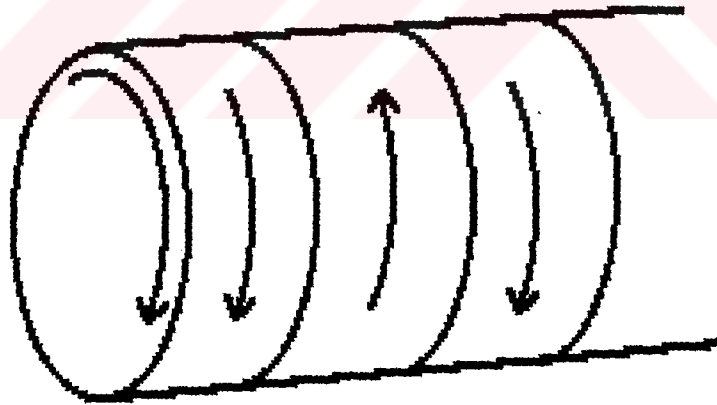
Şekil 5.9. 500°C'de değişik süreler için ısıt işlem görmüş FeSiB tellerin 3 kHz'de dairesel yöndeki M-H_w eğrileri (a) 2 dk. ve (b) 10 dk..

Şekil 5.10. 500°C'de ısı i. işlem görmüş FeSiB telin 3 ve 1 kHz'de e_L 'nin ısı i. işlem zamanına karşı grafiği.

Şekil 5.11. Yüzeysel kristalleşmiş FeSiB telin şematik görünüşü.

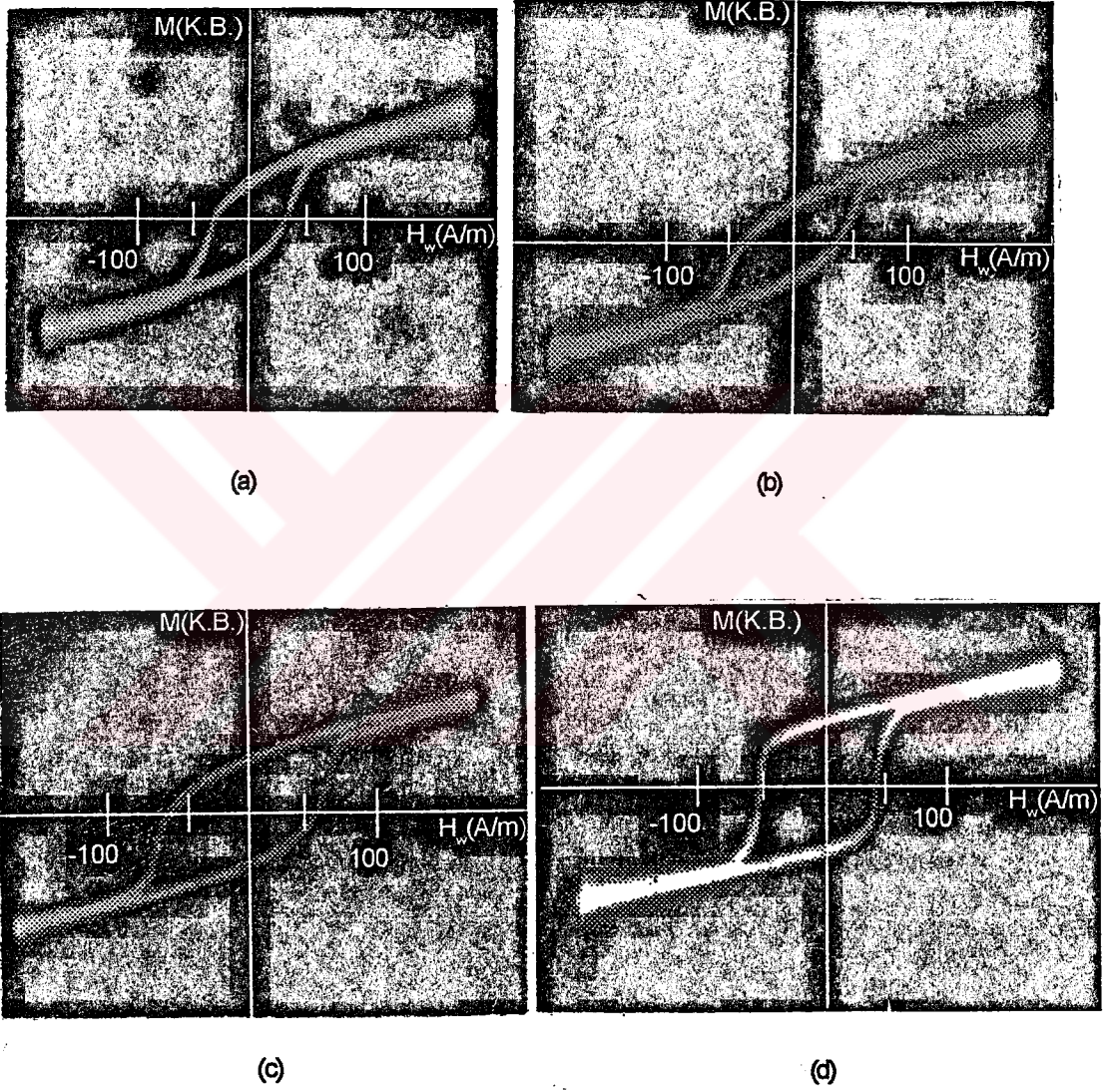

Şekil 5.12. Yüzeysel kristalleşmiş FeSiB tel için önerilen domain yapısı.

Telin manyetostriksiyonu pozitif ve bu stres enine bir stres olduğundan telde manyetik momentler dairesel yönde yönelecektir (şekil 5.12.). Bu nedenle yüzeyi kristalleşmiş tel kolaylıkla dairesel yönde manyetize edilebileceğinden yüksek manyetik duygunluğa yani yüksek e_L değerine sahiptirler. Teller 20 dakika veya daha fazla ısıtma işlemine tabi tutulduğunda artık kristalleşme tüm tele rastgele yayıldığından telde rastgele stresler oluşacaktır. Bu yüzden e_L değerinin azaldığı gözlenmiştir.

Isıl işlem FeSiB telde olduğu gibi CoSiB telde de benzer etkiye sahiptir (şekil 5.13.). Ancak CoSiB tellerde FeSiB tellerdeki gibi kristalleşme yüzeyden başlamamış telde rastgele kısımlarda oluşmuş olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni telin üretimi sırasında telde oluşan çok küçük kristal odacıklarının olduğu düşünülmektedir.

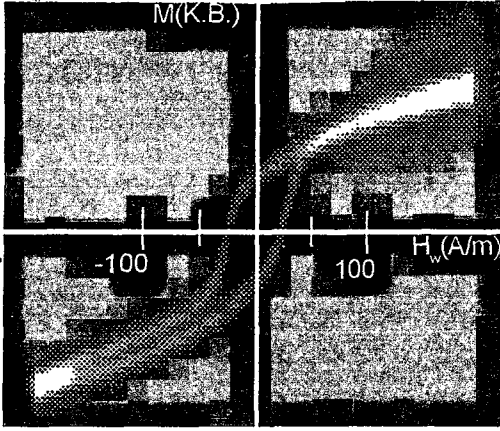

Şekil 5.13. 500°C'de değişik süreler için ısıtılmış CoSiB tellerin 3 kHz'de dairesel yöndeki $M-H_w$ eğrileri (a) 10 dk., (b) 20 dk., (c) 30 dk. ve (d) 50dk..

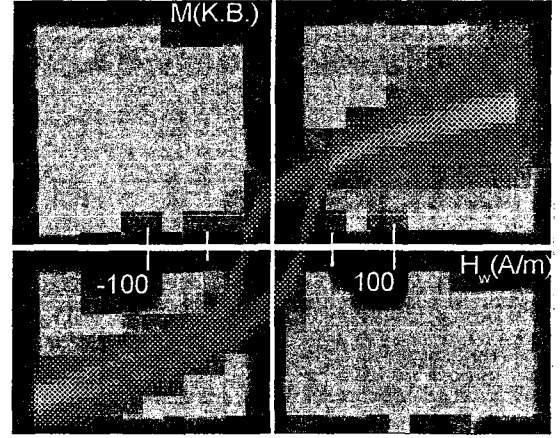
5.4. Frekansın ve DC Dış Manyetik Alanın Etkileri

Şekil 5.14., 5.15., ve 5.16.'da ısı görmüş CoSiB amorf ferromanyetik tellerin $M-H_w$ eğrilerinde I_w akım frekansının ve dıştan uygulanan DC manyetik alan şiddetinin etkisini gösterilmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi artan frekansla $M-H_w$ eğrisinin eğimi yani manyetik duygunluğun artmakta olduğu ve artan DC alan şiddeti ile manyetik duygunluk değerinin azalmakta olduğu gözlenmiştir.

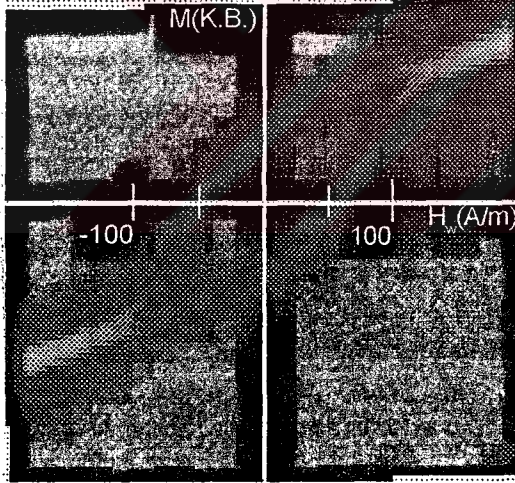
5.18.'den 5.26'ya kadar olan şekillerde çeşitli ısı işlem görmüş olan FeSiB ve CoSiB tellerde tele uygulanan I_w akım frekansının ve dış DC H manyetik alanının etkisini gösterilmiştir. Her iki telde de artan frekansla e_L değerinin arttığı ve artan H değeri ile e_L değerinin azaldığı gözlenmiştir. Çünkü artan frekansla manyetik duygunluk, χ , artmakta dolayısı ile $e_L \propto \chi$ olduğundan e_L artmakta, benzerince artan H ile χ azalmakta yani e_L azalmaktadır. Ayrıca denklem 2.6'ya bakıldığında e_L direkt olarak frekansın fonksiyonu olduğundan artan frekans değeri ile e_L artacaktır.

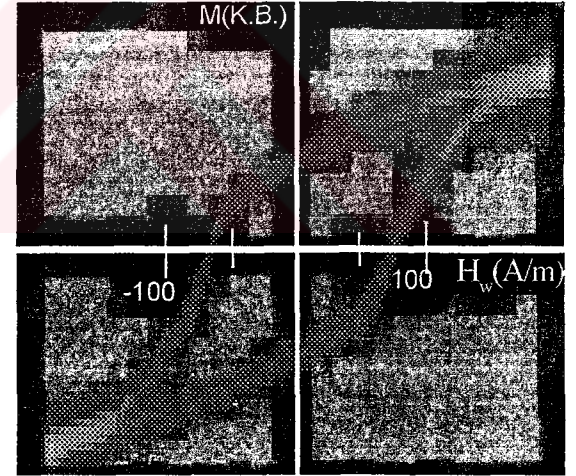
(a)

(b)

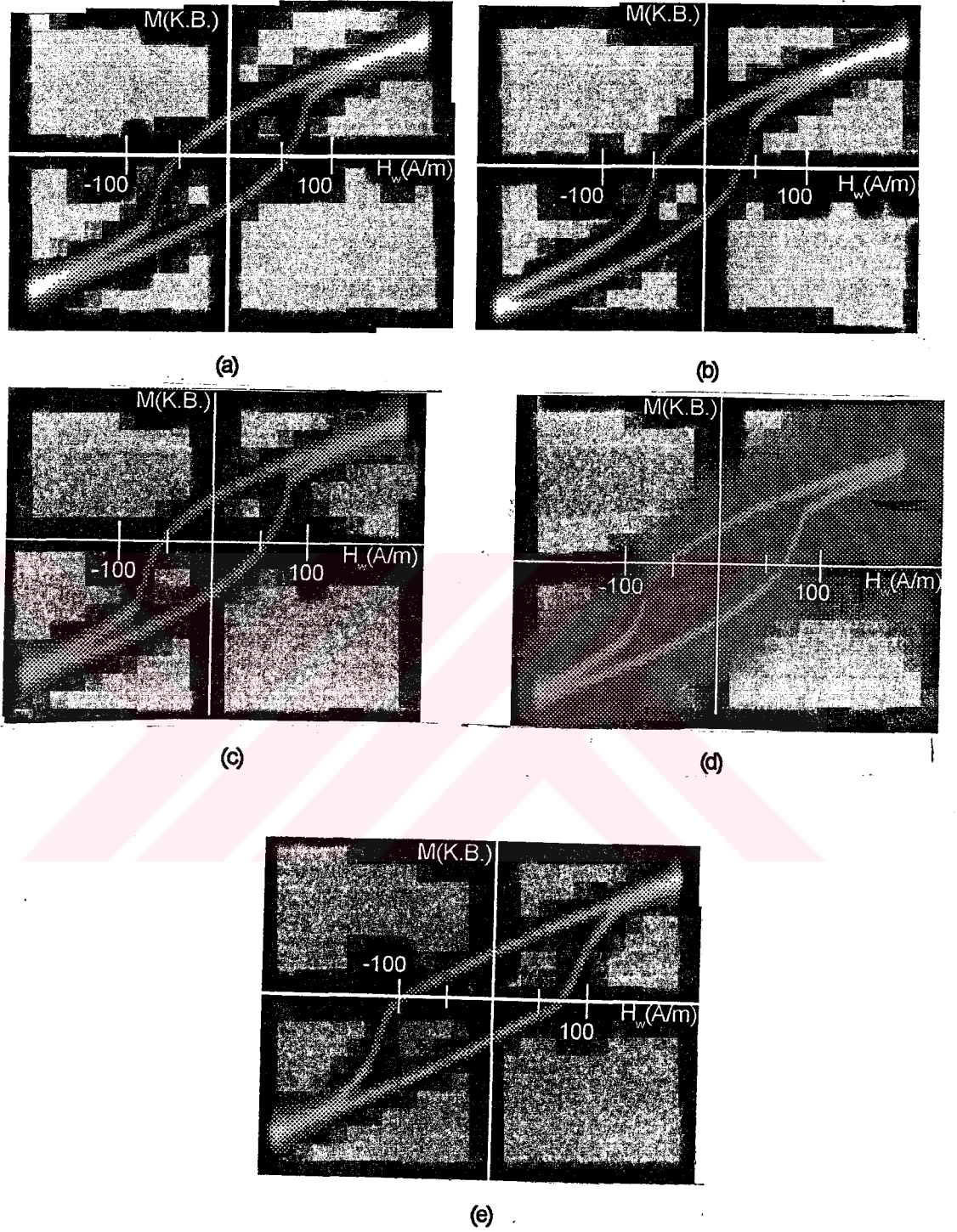

(c)

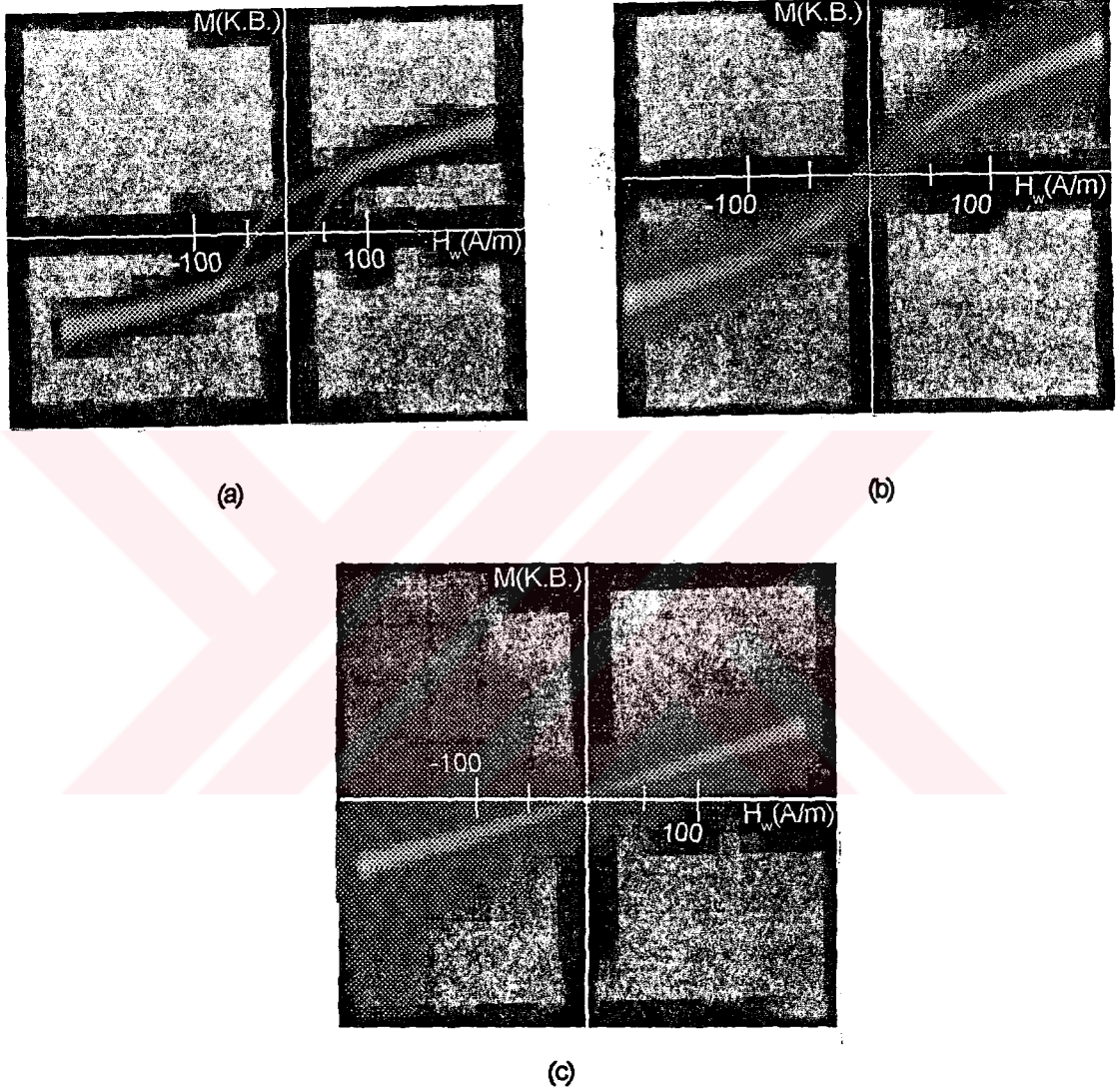
(d)

Şekil 5.14. 500°C'de ve $H=0$ A/m'de 10 saniye için ısıtılmış CoSiB telin dairesel yöndeki M-H_w eğrilerine frekansın etkisi (a) 1 kHz, (b) 6 kHz, (c) 10.1 kHz ve (d) 15 kHz.

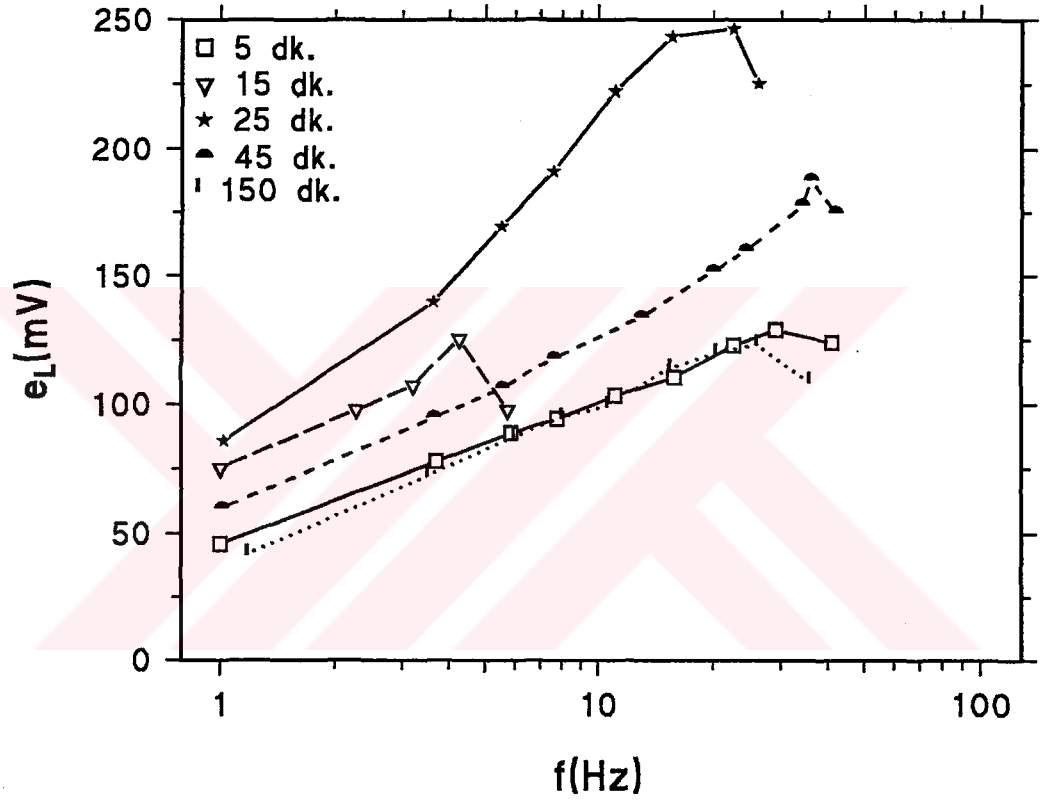

Şekil 5.15. 500°C'de 5 dk. ısıtılmış CoSiB telin dairesel yöndeki M-H_w eğrilerine frekansın etkisi (a) 2 kHz, (b) 3 kHz, (c) 7.5 kHz, (d) 14.5 kHz.

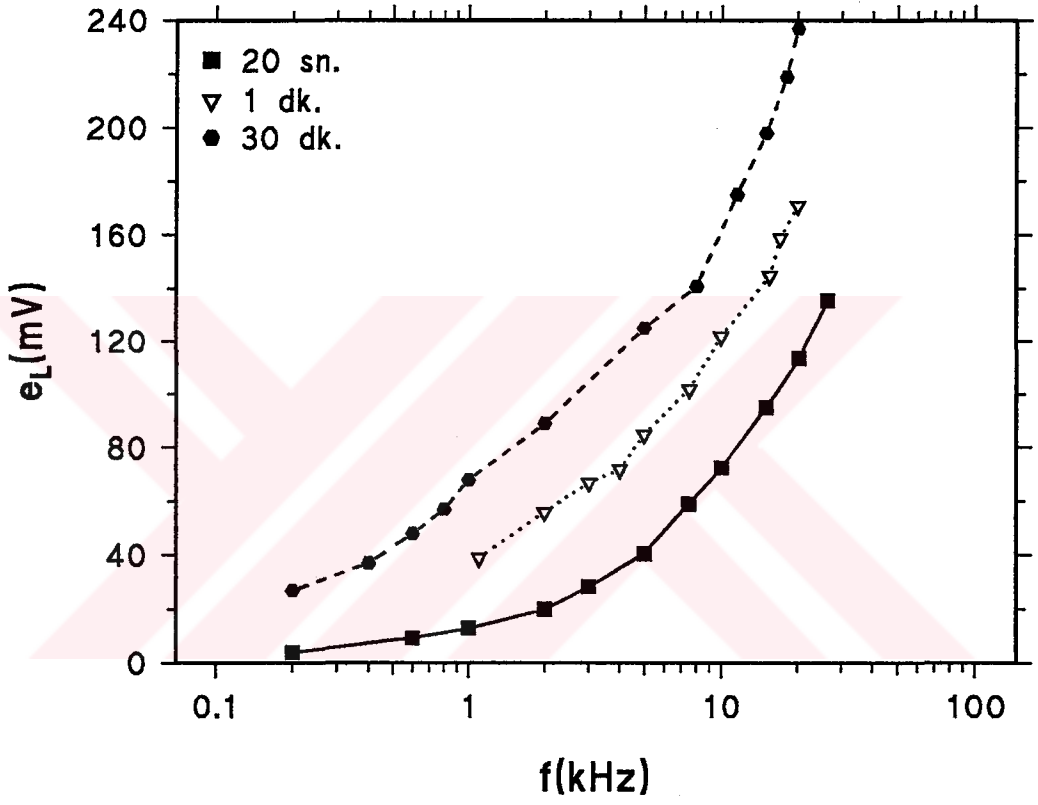

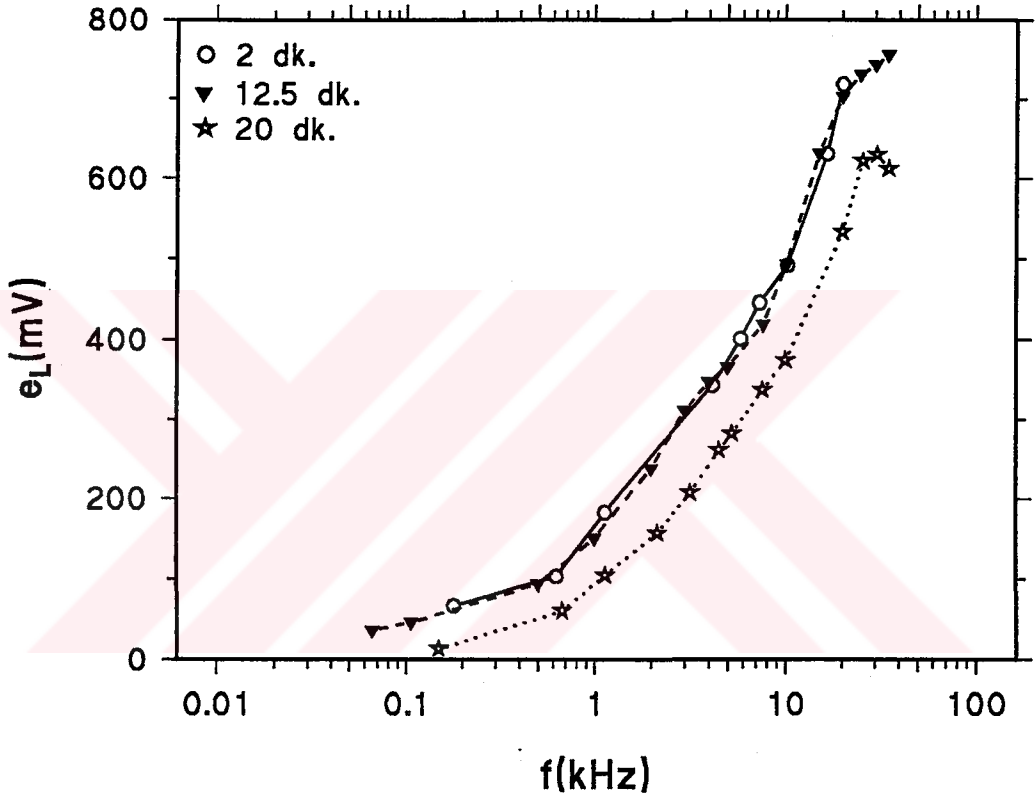
Şekil 5.16. 500°C'de 10 saniye ısıtma işlemi görmüş CoSiB telin 3 kHz'de dairesel yöndeki M - H_w eğrilerine DC manyetik alanın etkisi (a) $H=72$ A/m, (b) $H=288$ A/m ve (c) $H=1440$ A/m.

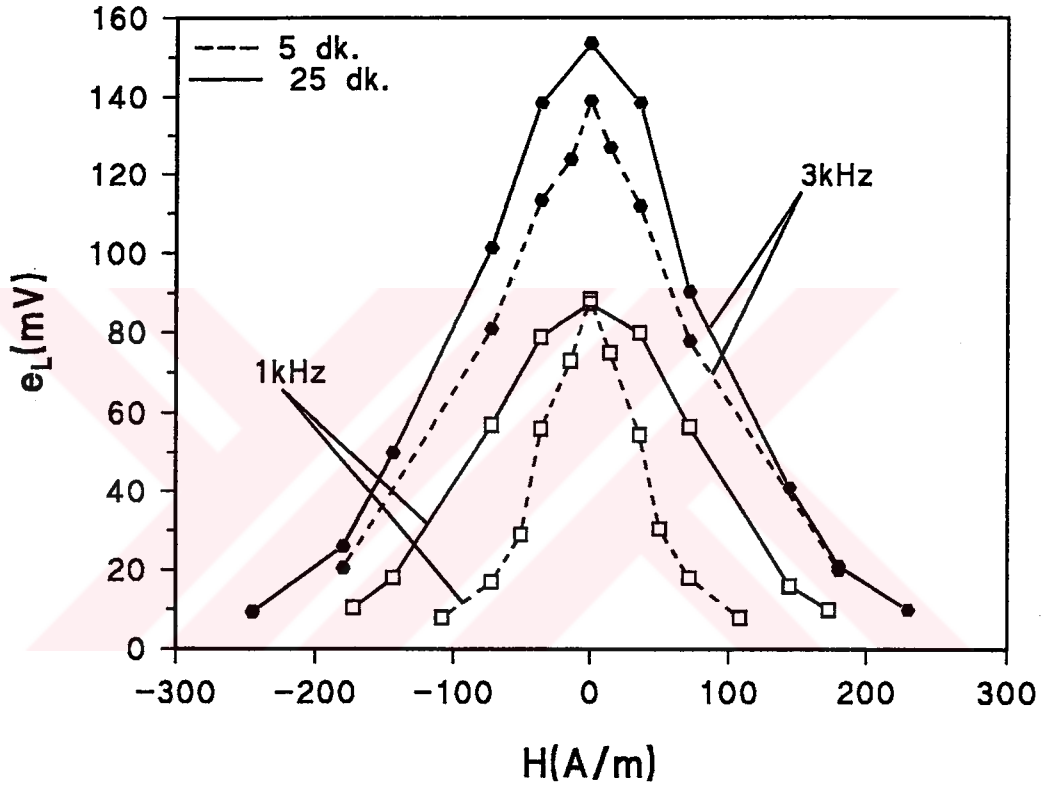
Şekil 5.17. 370°C'de ısıtılmış ve 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=30$ mA için e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

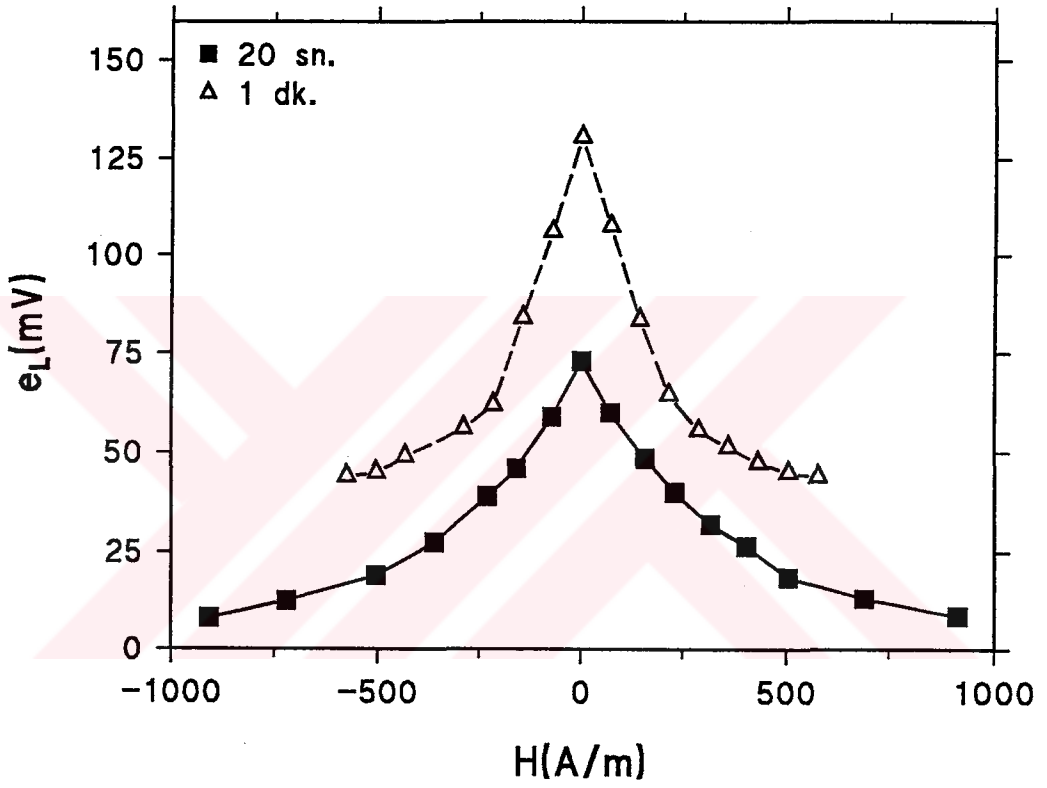
Şekil 5.18. 460°C'de ısıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_W=60$ mA için e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

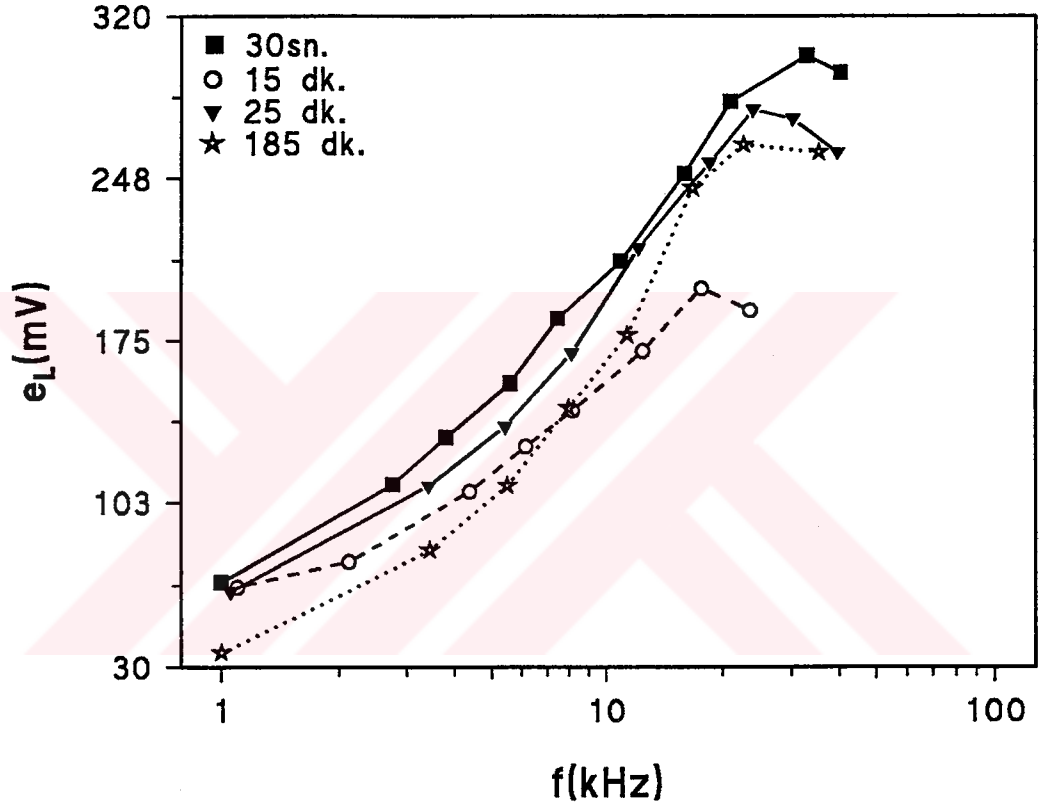
Şekil 5.19. 500°C'de ısıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_W=55$ mA için e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

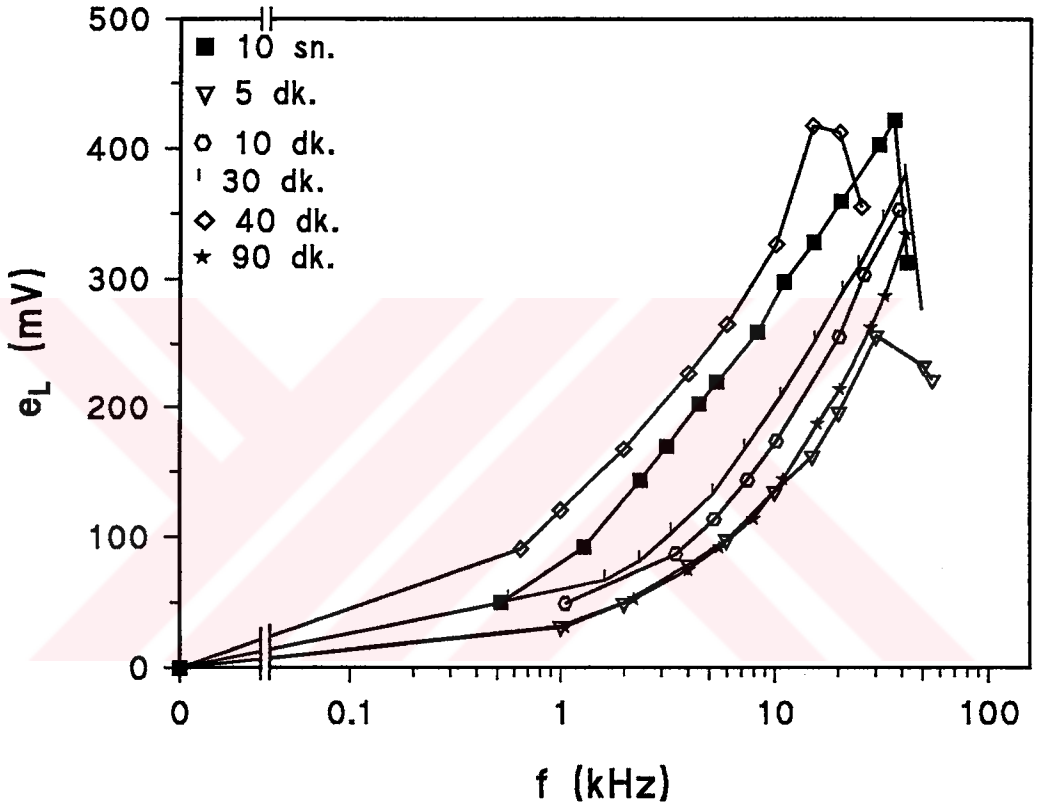
Şekil 5.20. 370°C'de 5 ve 25 dakika ısıtım görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=55$ mA, 1 ve 3 kHz için e_L 'nin DC manyetik alan, H 'a karşı grafiği.

Şekil 5.21. 460°C'de 20 sn. ve 1 dakika ısıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=60$ mA, 10 kHz için e_L 'nin DC manyetik alana karşı grafiği.

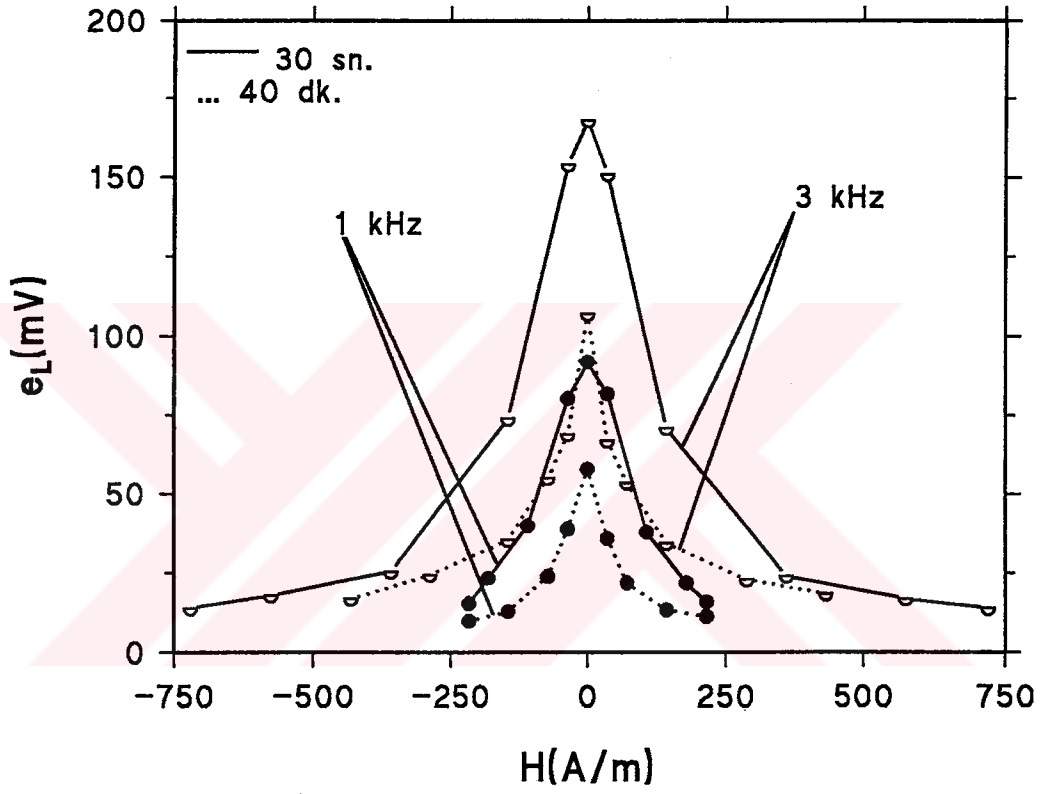

Şekil 5.22. 450°C'de ısıl işlem görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=30$ mA için e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

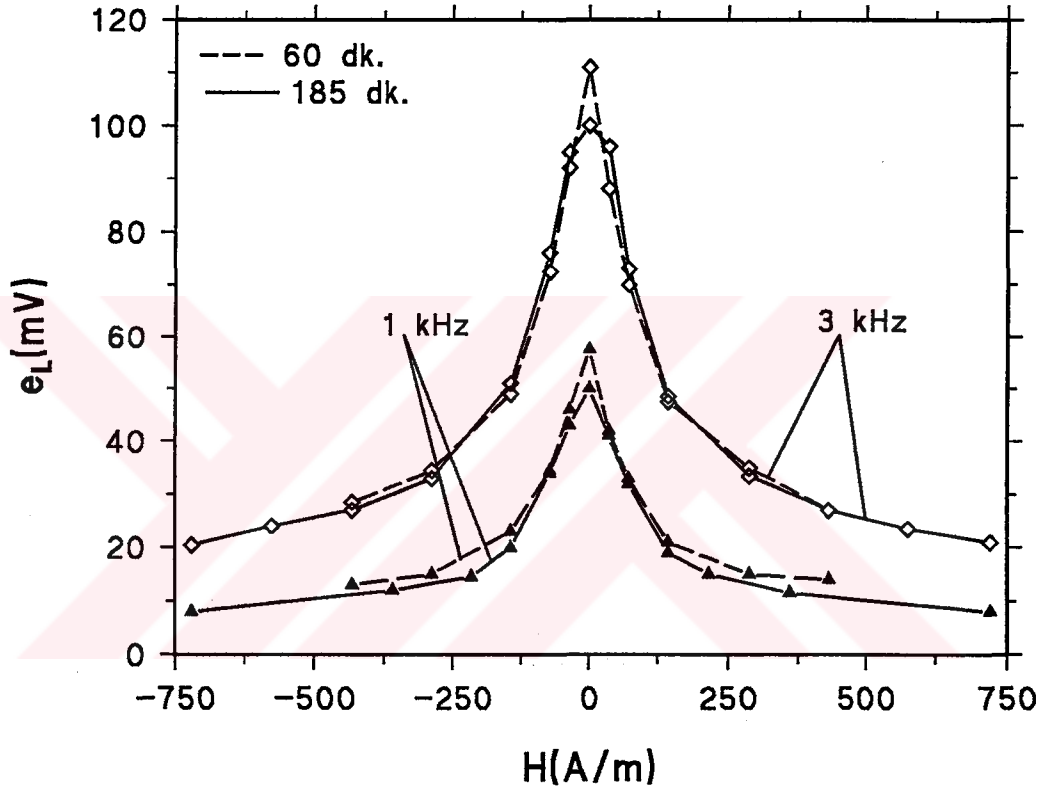

Şekil 5.23. 500°C'de ısıl işlem görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=55$ mA için e_L 'nin frekansa karşı grafiği.

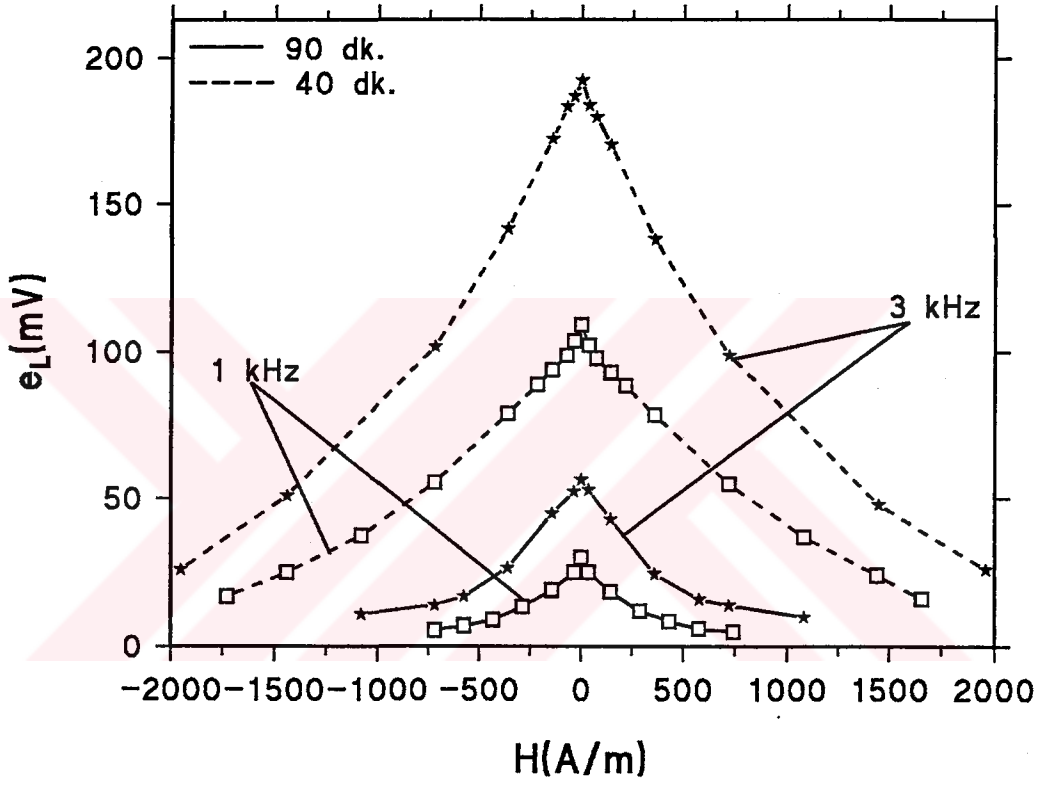

Şekil 5.24. 450°C'de 30 sn. ve 40 dakika ısıtım görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=55$ mA, 1 ve 3 kHz için e_L 'nin DC manyetik alana karşı grafiği.

Şekil 5.25. 450°C'de 60 ve 185 dakika ısıl işlem görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=55$ mA, 1 ve 3 kHz için e_L 'nin DC manyetik alana karşı karşı grafiği.

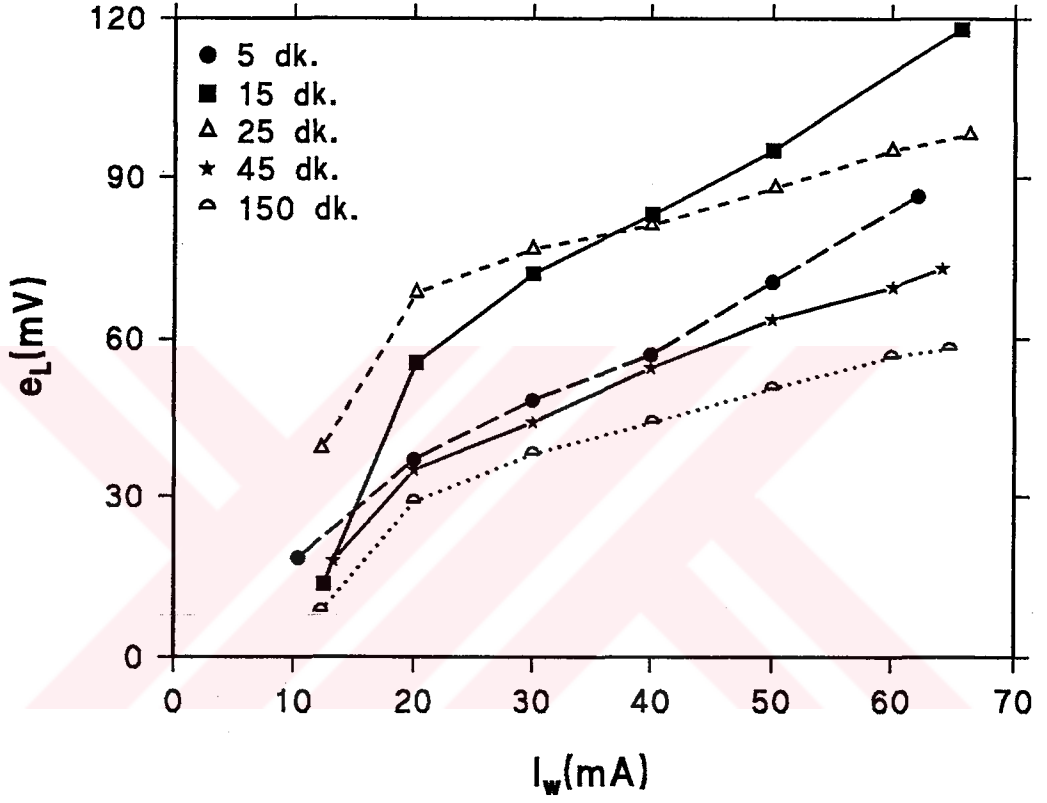

Şekil 5.26. 500°C'de 40 ve 90 dakika ısıl işlem görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_W=55$ mA, 1 ve 3 kHz için e_L 'nin DC manyetik alana karşı grafiği.

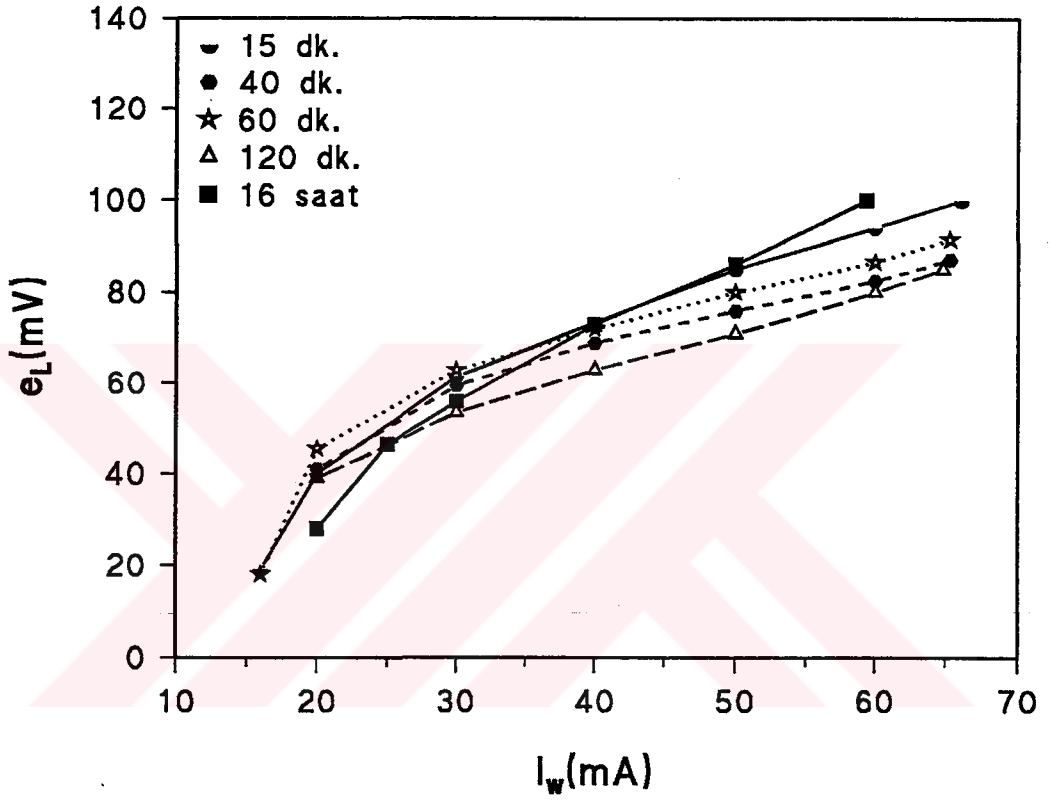
5.5. Amorf Ferromanyetik Tellere Uygulanan AC Akımın e_L Üzerine Etkisi

Şekil 5.27., 28., 29., 30. ve 31. değişik sıcaklıklarda değişik zamanlar için ısı işlem görmüş FeSiB ve CoSiB tellerin e_L genliğinin uygulanan AC akım, I_w 'ya bağılılıklarını göstermektedirler. e_L genliğinin yapılan ölçümler sonucunda AC akım, I_w ile arttığı görülmüştür. Uygulanan AC akım, I_w , $I_w = I_m \cos \omega t$ ile verilmektedir. Manyetik duygunluk AC akımın genliği, I_m 'in fonksiyonu olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile AC akım, I_w 'nın da foksionudur. Bu nedenle AC akım, I_w arttıkça e_L genliği artmaktadır. Yani, I_m genliği arttıkça e_L genliği de artacaktır.

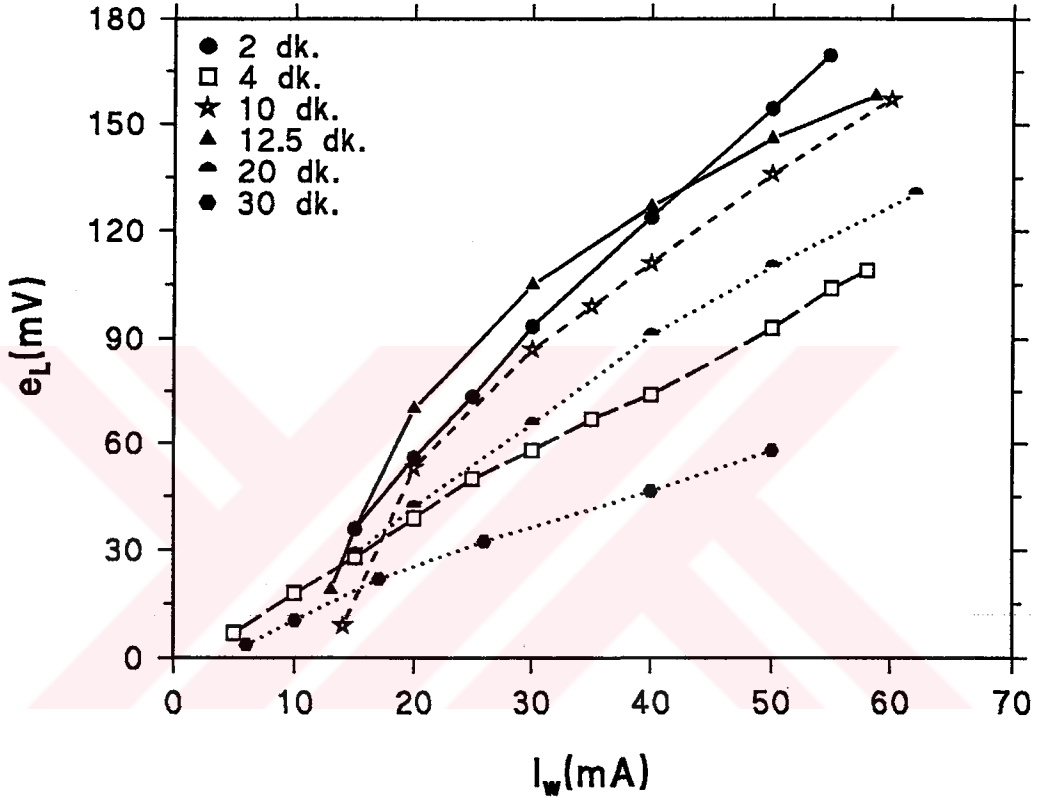
Isıl işlem görmüş FeSiB ve CoSiB tellerin e_L genliklerinin AC akım, I_w 'ya bağılılıkları bu şekilde açıklanabilmektedir. Elde edilen ölçüm sonuçlarına bakıldığında daha önce literatürde bulunan sonuçlar ile uyduğu görülmüştür.

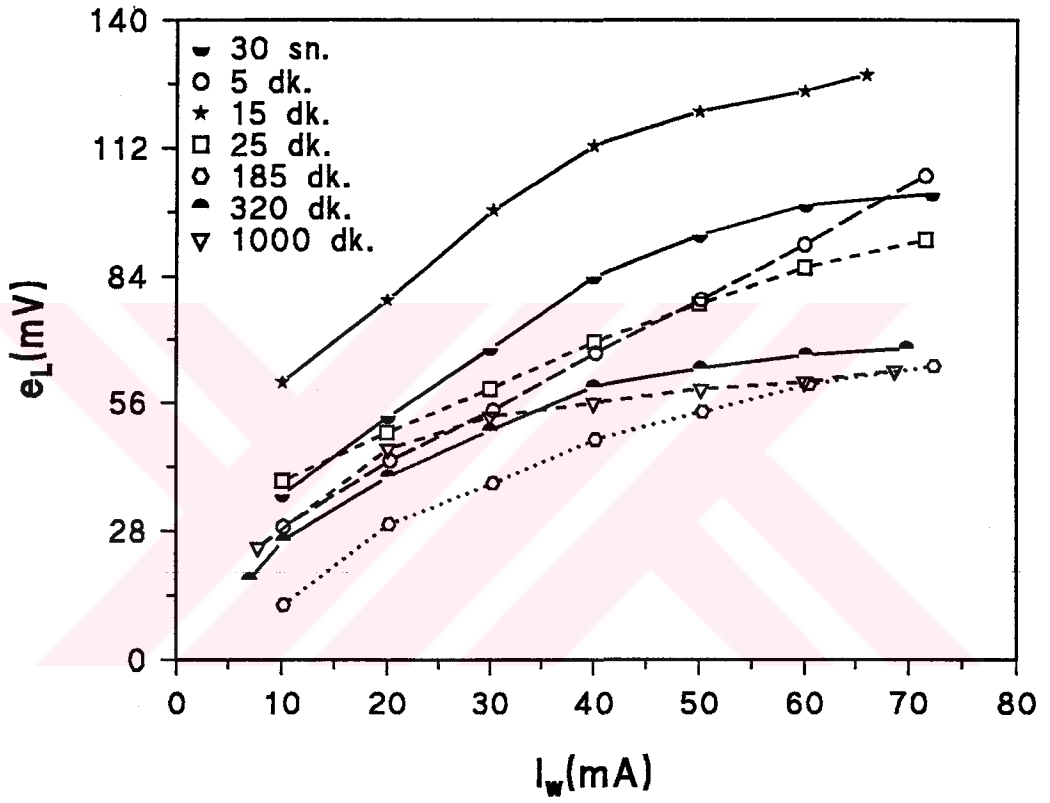
Şekil 5.27. 370°C'de değişik zamanlar için ısıtım görmüş 125 μm çapında FeSiB telin 1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği.

Şekil 5.28. 400°C'de değişik zamanlar için ısıtılmış 125 μ m çapında FeSiB telin 1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği.

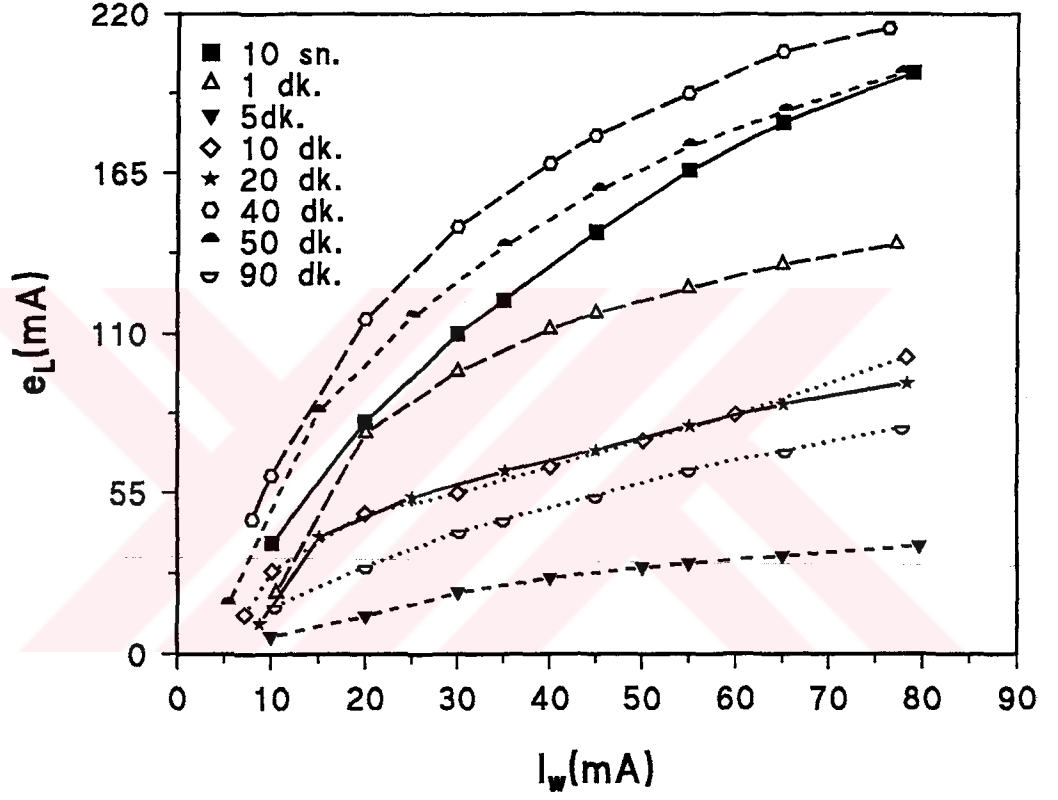

Şekil 5.29. 500°C'de değişik zamanlar için ısıtım görmüş 125 μ m çapında FeSiB telin 1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği.

Şekil 5.30. 450°C'de değişik zamanlar için ısıtılmış 130 μm çapında CoSiB telin 1 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği.

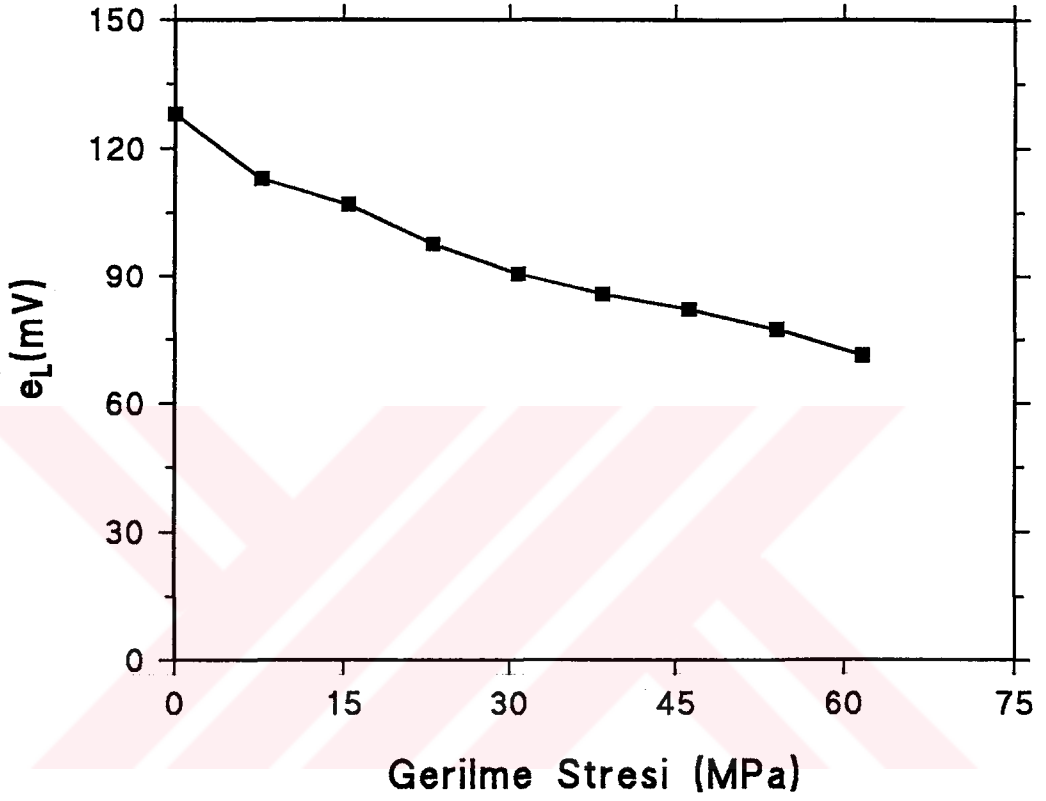
Şekil 5.31. 500°C'de değişik zamanlar için ısıtılmış 130 μ m çapında CoSiB telin 3 kHz için e_L 'nin AC I_w akımına karşı grafiği.

5.6. Amorf Ferromanyetik FeSiB ve CoSiB Tellere Dış Stresin Etkisi

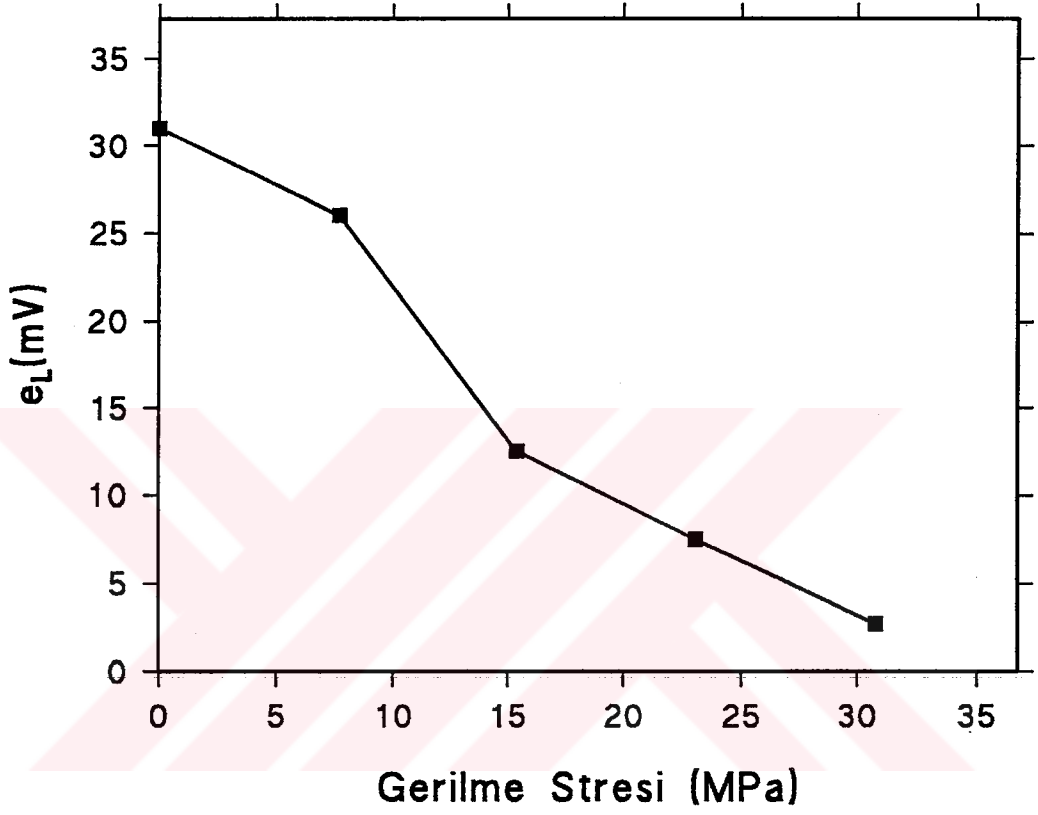
Şekil 5.32., 33.,34.,35. ve 36. değişik sıcaklıklarda ısı işlem görmüş FeSiB tellerin e_L genliği üzerine dış gerilme stresinin etkisini göstermektedirler. Dış gerilme stresi arttıkça e_L genliğinin azaldığı görülmüştür.

Yani artan stres manyetik momentleri kesim 2.7'de belirtildiği gibi kendi yönünde yönlendirecektir. Bu durumda stres telin boyu doğrultusunda uygulandığından artan stres ile manyetizasyon telin boyu doğrultusunda yönlenmeye çalışacaktır. Bu da telin dairesel yöndeki manyetik duygunluğunun yani e_L değerinin azalmasına neden olacaktır.

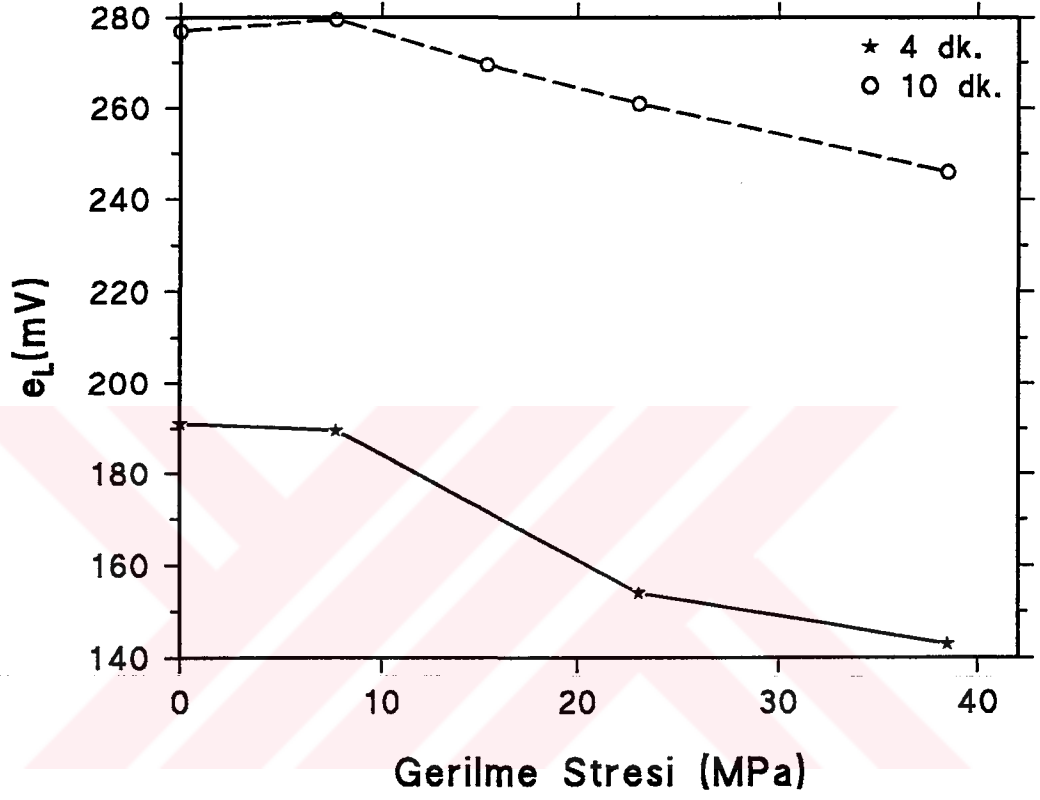

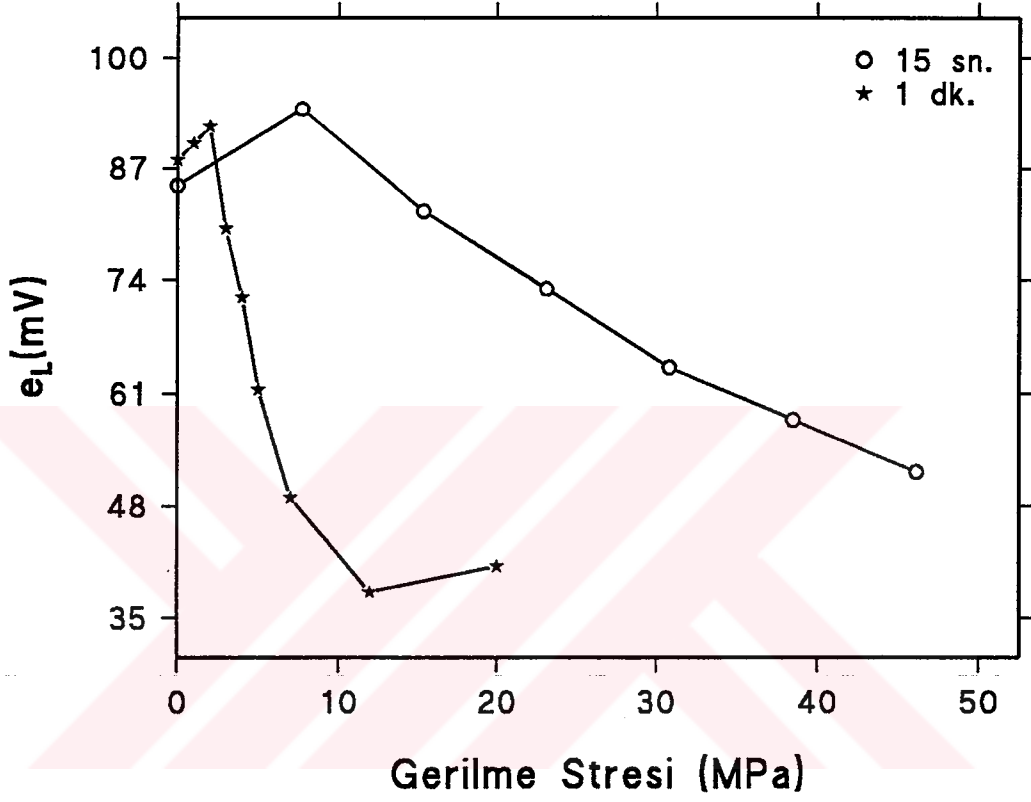
Şekil 5.32. 460°C'de ısıtılmış 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=60$ mA ve 10 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

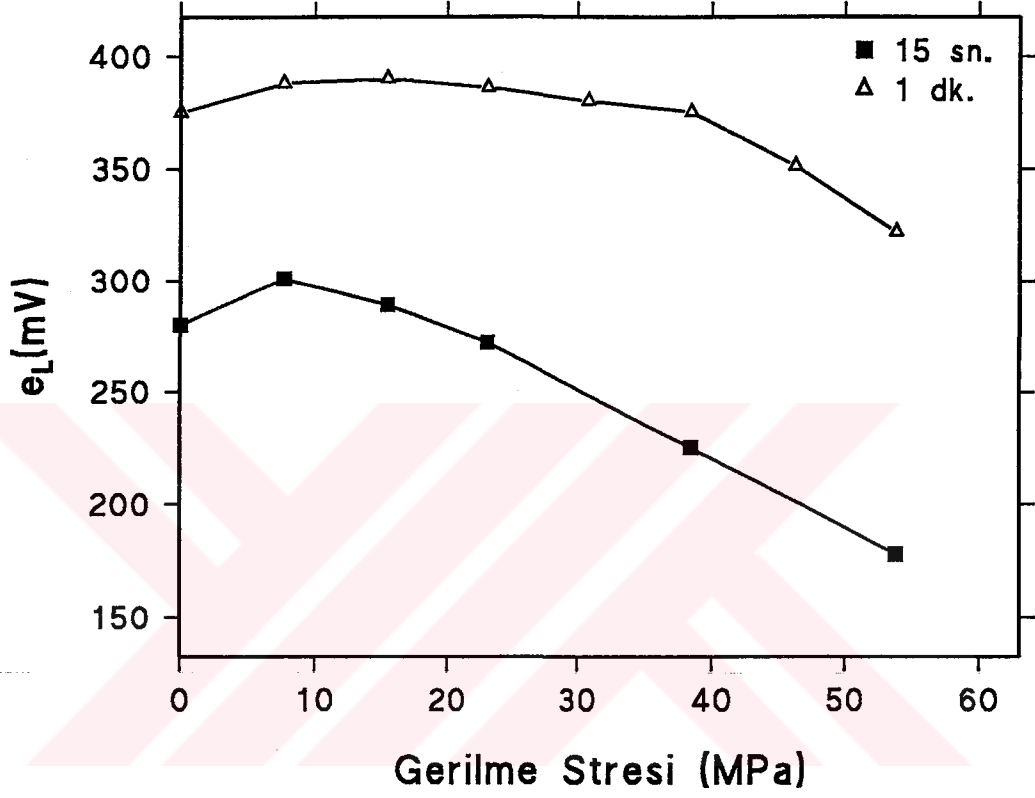
Şekil 5.33. 460°C'de ısıtılmış 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=72$ mA ve 500 Hz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

Şekil 5.34. 500°C'de ısıtıl işlem görmüş 125 μm çapında FeSiB telin $I_w=60$ mA ve 3 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

Şekil 5.35. 500°C'de ısıl işlem görmüş 130 μm çapında CoSiB telin $I_w=60$ mA ve 1 kHz için e_L 'nin gerilme stresine karşı grafiği.

Şekil 5.36. 500°C'de ısıtılmış 130 µm çapında CoSiB telin $I_w=55$ mA ve 3 kHz için e_L 'nin gerilme stresi karşı grafiği.

6. SONUÇLAR

Bölüm 3 şekil 3.2. ve 4.'de gösterilen sistemler kullanılarak amorf ferromanyetik FeSiB ve CoSiB tellerin dairesel yöndeki manyetik özellikleri Matteucci ve Manyeto-İndüktif etki ölçümleri ile incelenmiştir. Bu ölçümlerde frekansın, dış manyetik alanın, gerilme stresinin ve uygulanan AC akımın amorf tellerde değişimlere sebep olduğu görülmüştür.

Isıl işlem görmüş ve görmemiş amorf teller ile ölçümler yapılarak ısıtılmanın teller üzerine etkisi incelenmiştir. Ayrıca bu söz konusu tellerin $M-H_w$ eğrileri elde edilerek amorf tellerin manyetik özellikleri incelenmiştir.

Bu incelemeler sonucu e_m genliğinin frekans, dış manyetik alan ile arttığı, gerilme stresi ile azaldığı gözlenmiştir. e_m genliğindeki artışa telde iç stresin azalmasından dolayı manyetizasyonun helisel bileşeninin artmasının sebep olduğu sonucuna varıldı. e_m genliğindeki azalmaya ise uygulanan dış stresin sonucu olarak manyetizasyonun helisel bileşeninin azalmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

e_L genliğinin de frekans, uygulanan AC akım ile arttığı, dış manyetik alan ve gerilme stresi ile azaldığı gözlenmiştir. e_L genliğindeki artış veya azalışın iç stres ile alakalı olarak manyetik duygunluktaki değişimin neden olduğu ortaya çıkmıştır. Isıl işlem görmemiş FeSiB telin e_L genliği hemen hemen sıfır iken tel ısıtılınca e_L genliğinde büyük bir artış görülmüştür. Isıl işlem sonucu e_L genliğindeki bu artışın telin manyetik yapısının neden olduğu belirlenmiştir.

Bizim çalışmamızın amacı ısıtılmanın telin yapısına olan etkisini incelemektir. Bu da büyük oranda açıklanmıştır. Ancak ölçümler sırasında elde edilen e_m ve e_L voltajlarının dış manyetik alan şiddetine veya dışarıdan uygulanan stres şiddetine çok hassas olduğuda gözlenmiştir. Bu nedenle çalışmanın ileriye yönelik kısmını telin bu özelliklerini kullanarak hassas şekilde manyetik alan ve stresi ölçen sistemleri geliştirmek olacaktır.

7. Kaynaklar

1. HUMPREY F.B., Satellite Symposium on Amorphous Magnetic Wires, INTERMAG'90, (1990).
2. ATALAY S. and P.T. SQUIRE, J. Magn. Mater., Vol. 101, pp. 47, (1991).
3. ATALAY S. and P.T. SQUIRE, J. Appl. Phys., Vol.70, pp.6516, (1991).
4. JAKUBOVICS J.P., Magnetism and Magnetic Materials (The Institute of Metals, London,1987)
5. CULLITY B.D., Introduction to Magnetic Materials (Addision-Wesley, Reading, MA, USA,1972).
6. JILES D., Magnetism and Magnetic Materials (Chopman and Hall, London, 1991).
7. HECK I., Magnetic Materials Their Applications (Butterworths, London, 1967).
8. LUBROSKY F.E. (Ed.), Amorphous Metallic Alloys (Butterworths, London, 1983).
9. HUDSON P.D., "Magnetic Property Control in Ferromagnetic Amorphs Alloys", PhD. Thesis, University of Cambridge (1986).
10. DUWEZ P., "Structure and Properties of Alloys Rapidly Quenched From The Liquid State", Trans.Am. Soc. Metals, Vol. 60, pp. 607, (1967).
11. O'HANDLEY R.C., "Physics of Ferromagnetic Amorphous Alloys", J. Appl. Phys., 62(10), R15, (1987).
12. GRAZYK J. F., "Structure Argon Sputtered Gd-Co-Ho Amorphous Thin Films", J. Appl. Phys.,Vol. 49, pp. 1738, (1978).
13. MASUMATO T., I. OHNAKA and M. HAGIWARA, "Production of Pd-Cu-Si Amorf Wires by A Melt spinning Method Using Rotating Water, Scripta Metall"., Vol. 15, pp. 293, (1981).
14. HAGIWARA M.,A. INOUE and T. MASUMATO, "Production of Amorphous Co-Si-B and Co-M-Si-B (M= Group IV-VIII Transitia Metals) Wires by A Method Employing Melt Spining into Rotating Water and Some Properties of The Wires", Mater. Sci. Eng., Vol. 54, pp. 197, (1982).
15. INOUE A., M. HAGIWARA and T. MASUMATO, "Production of Fe-P-C Amorphous

- Wires by in-rotating-water Spining Method and Mechanical Properties of The Wires", *J. Mater. Sci.* Vol. 17, pp.580, (1982).
16. INOUE A., S. FURUKAWA, M. HAGIWARA, T. MASUMATO, "Preparation Mechanical Strenghts and Thermal Stability of Ni-S-B and Ni-P-B Amorphous Wires", *Mettal. Trans. A*, Vol. 18A, pp. 621, (1987).
  17. BOZORTH R.M., *Ferromagnetism* (Van Nostrand, New York, 1951)
  18. ANANTHARAMAN T., (Chapter 1- An Overview) *Metallic Glasses: Production, Properties and Applications* (Ed. T. Anantharaman) (Trans. Tech. , Netherlands, 1984)
  19. MITRA A., A. HERNANDO, G. RIVERO and M. VAZQUEZ, "Succceptibility and Coercivity of Amorphous Wires", *J. Magn. Mag. Mater.*, Vol. 83, pp.339, (1990).
  20. LIU J., R. MAKMAHALL, L. ARNBERG and S. J. SAVAGE, "Theorical Analaysis of Residual Stress Effect on The Magnetostrictive Properties of Amorphous Wires", *J. Appl. Phys.*, Vol. 67, pp. 4238, (1990).
  21. ATALAY S., "Magnetoelastik Properties Of Iron Based Amorphous Wires", Ph.D thesis, University of Bath (1992).
  22. MOHRI K., T. KOHZAWA, K. KAWASHIMA, H. YASHIDA and L.V. PANINA, *IEEE Trans. Magn.* Vol. 28(5), pp. 3150, (1992).
  23. MOHRI K. et al., *IEEJ Mag-84-95*, 1984; *J. Magn. Soc. Jpn.*, 9(2), 157-160, 1985
  24. WUN-FOGLE M., H. T. SAVAGE, L.T. KABACOFF, M.L. SPANO and J. R. CULLEN, "Effect of Apllied Stress on The Magnetisation of Amorphous Magnetoelastic Wires", *IEEE Trans. on Mag.*, Vol. 25(5), pp. 3617, (1989).
  25. MATTEUCCI C. H., *Memoire sur le Magnetisme Developpe par le Courant Electrique*, C.R. 24, pp. 301, (1847).
  26. MOHRI K., F.B. HUMPREY, J. YAMASAKI and F. KINOSHITA, *IEEE Tras. Magn.*, Mag-21, No.5, pp. 2017-2019, (1985).
  27. MOHRI K. and S. TAKEUCHI, *J. Appl. Phys.*, Vol. 53(11), pp. 8386-8388, (1982).

28. KIMURA K., M. KANO, K. KAWASHIMA, K. MOHRI, M. TAKAGI and L.V. PANINA, "Data Tablet Utilizing Matteuchi Effect of Amorphous Magnetic Wire Matrix", IEEE Trans. on Magn., Vol. 27, pp. 4561, (1991).
29. KINOSHITA F., "Estimation of The Radius of The Inner Core and Angle Easy Axis of Its Magnetisation For As-Prepared Amorphous Magnetostrictive Wire", IEEE Trans. on Magn., Vol. 25(1), pp. 1786, (1990).
30. MOHRI K., F.B. HUMPHREY, K. KAWASHIMA and M. MIZUTANI, IEEE Trans. on Magn., Vol. 26, No.5, (1990).
31. KAWASHIMA K., T. KOZAWA, H. YOSHIDA and K. MOHRI, IEEE Trans. on Magn., Vol.29, No. 6, pp.1245, (1993).
32. MOHRI K., K. KAWASHIMA, T. KOZAWA and H. YOSHIDA, IEEE Trans. on Magn., Vol.MAG-29, No.2, pp. 1245-1248, (1993).
33. KAWASHIMA K. et al., Tech. Meeting on Magnetics of IEE of Japon, MAG-91-157, pp.25-32, (1992).
34. HERNANDO A., M. VAZQUEZ and J.M. BARANDIARAN, Metallic Glasses and Sensing Applications, J. Phys. E.: Sci. Instrum., Vol. 21, pp.1129, (1988).
35. ATALAY S., Tr. J. of Physics, Vol. 19, pp. 758-765, (1995).
36. SQUIRE P.T. and D. ATKINSON, IEEE Trans. Magn., Vol. 31, No. 2, pp. 1239, (1992).
37. ATALAY S. and P.T. SQUIRE, IEEE Trans. Magn., Vol. 28, No. 5, pp. 3144, (1992).
38. ATALAY S. and H. MALKAS, "Influence of Annealing on Magneto-Inductive Effect in FeSiB Amorphous Wires", 6th European Magnetik Materials and Application Conference, Wien (1995).

9. ÖZGEÇMİŞ

08.12.1968 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1987 yılında İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümüne girdi. 1991 yılında mezun olarak takip eden 1992 yılında Fizik Bölümünde Yüksek Lisansa başladı. 1992 yılında araştırma görevlisi sınavını kazanarak, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı.

Yayınlar

1. B.ULUĞ, S. ATALAY, H. MALKAŞ ve Ö. AYTEKİN, "Argon Ortamının C20+2H Moleküllerinin Eldesine Etkisi", 14. Ulusal Fizik Kongresi, Lefkoşe (1993).
2. S. ATALAY and H. MALKAŞ, "Influence of Annealing on Magneto-İndüktive Effect in FeSiB Amorphous Wires", 6th European Magnetic Materials and Application Conference, Wien (1995) (Also, to be published J.Mag. Mag. Mater.).